Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

XV. évfolyam, 1. szám **Volume XV., Issue 1.**

2015. január – március / January – March 2015

ISSN 1570-0070

Kiadó
'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.
Bankszámla / Nemzetközi átutalás
BIC: INGBNL2A
IBAN: NL83 INGB 0006 4028 54
Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés
A lap a következő Internet-címről tölthető le: **http://www.federatio.org/mikes_per.html**
Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím
A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:
Email: mikes_int@federatio.org
Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher
Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.
Account / International transfer
BIC: INGBNL2A
IBAN: NL83 INGB 0006 4028 54
Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution
The periodical can be downloaded from the following Internet-address: **http://www.federatio.org/mikes_per.html**
If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address
The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:
Email: mikes_int@federatio.org
Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2015, All Rights Reserved

TARTALOM CONTENTS

Kedves Olvasó! 4

Dear Reader, ...4

Szerzőink / Our authors 5

Szerkesztőség / Editorial Board 8

PHILOSOPHIA PERENNIS* *9

Kiss Endre: A nemzet-problematika új szövegösszefüggéseiről 9
KISS, Endre: Philosophical Aspects Globalization Actors 15

Veres Ildikó: Az intuíció értelmezése Sík Sándor esztétikájában 17
VERES, Ildikó: Intuition in Sándor Sík´s Aesthetics 30

NYELVÉSZET* *31

Bencze Mihály és Tácsi István: A moldvai csángó nép besenyő-magyar eredete 31
BENCZE, Mihály & TÁCSI, István: The Cuman-Hungarian Origin of the Csángós of Moldova 39

Czeglédi Katalin: Gyárfás Ágnes A Halotti beszéd mondattana című könyvéről 40
CZEGLÉDI, Katalin: On the Book *´The Syntax of the Funeral Sermon´* by Ágnes Gyárfás 52

TÖRTÉNELEM* *53

Erős Vilmos: A hanyatlás motívuma a két világháború közötti magyar történetírásban és történeti gondolkozásban 53
ERŐS, Vilmos: The Topic of Decline in Hungarian Historiography and Historical Thinking between the Two World Wars 62

IRODALOM* *63

Bencze Mihály: Oláh Gyuri ötágú sípja 63

Kukucska Ferenc: A habok zúgása 64

MITOLÓGIA* *67

László Péter Sándor: Mese-mise 67
LÁSZLÓ, Péter Sándor: On the Nature of Tales 75

© Copyright Mikes International 2001-2015

Kedves Olvasó!

Megjelent a *Journal of Eurasian Studies* VI. évfolyam (2014.) 4. száma.
A folyóirat a következő címen érhető el: **http://www.federatio.org/joes.html**

Farkas Flórián, főszerkesztő

Hága, 2015. március 15.

~ ~ ~ ~ ~ ~

Dear Reader,

The 4th issue of the sixth volume (2014) of the *Journal of Eurasian Studies* has been recently published.
The periodical can be accessed at: **http://www.federatio.org/joes.html**

Flórián Farkas, editor-in-chief

The Hague, March 15, 2015

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

Szerzőink / Our authors

BENCZE, Mihály

Matematikus, tanár, költő. Négyfalun született 1954-ben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen, a Matematika Karon szerzett 1978-ban diplomát. Azóta középiskolákban matematikát tanít, jelenleg Brassóban az Áprily Lajos Gimnáziumban. Emellett a következő területeken fejt ki tevékenységet: tevékenyen részt vett a brassói magyar középiskola rendszer megalapításában; alapítója az Erdélyi Magyar Matematikai Verseny-nek; alapítója a *Wildt József Nemzetközi Matematikai Verseny*-nek; diákjai számára mentorkény működik, akik folyóiratokat szerkesztenek; az OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE nemzetközi matematikai szaklap főszerkesztője; a *Fulgur* (1993) nevű kiadó alapítója, amely magyar könyvek kiadására összpontosít. Számos könyv (verseskötetek és matematika), valamint több száz matematikai szakcikk szerzője.

Mathematician, teacher, poet. Born in Négyfalu in Transylvania in 1954. Graduated from the Babeş-Bolyai University, Kolozsvár/Cluj/Klausenburg (Transylvania), Faculty of Mathematics in 1978. Since his graduation he is teaching mathematics in high schools, currently in the Áprily Lajos High-School in Brassó/Braşov/Kronstadt (Transylvania). Next to teaching his activities cover the following fields: he was involved in the establishment of a Hungarian high-school system in Brassó/Braşov/Kronstadt; founded the Hungarian Mathematics Competition in Transylvania; founded the *József Wildt International Mathematical Competition*; mentor of students who create student periodicals; editor-in-chief of the international mathematical journal OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE; founder of the publishing house *Fulgur* (1993), which specializes in publishing Hungarian books. He is author of several books including poetry and mathematics and several hundreds mathematical papers

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orosz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészeten belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király Magánegyetemen és a Budapesti Kőrösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásaival rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve (*´A szkíta-hun nyelvek története 1. Hangtan 2. Ősmondattan´*) jelent meg. Megjelenés alatt: *´3. Alaktan (1. Gyökrendszer 2. A toldalékok rendszere)´*. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University ´József Attila´ in Szeged, Hungary. She was given the title ´dr. univ´ at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called ´Nagy Lajos király´ in Miskolc, Hungary and ´Kőrösi Csoma´ in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at conferences and meetings. Ms. Czeglédi published about 80 essays and two books: *´History of Scythian-Hunnish languages 1. Phonetics 2. Presyntaxe´*. Currently she is working on the third volume of this series *´3. Accidence (1. System of roots of words 2. System of forming of words.´*). Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

ERŐS, Vilmos

A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének habilitált egyetemi docense, ahol egyetemes és magyar historiográfiát, történetelméletet, valamint politikai eszmetörténetet tanít. Jelenleg egy magyar nyelvű historiográfiai összefoglaláson és egy angol nyelvű, a magyar történetírás történetét bemutató szintézisen dolgozik. Korábbi kötetei pl.: A Szekfű-Mályusz vita. "Csokonai Új História Könyvek". Csokonai Kiadó, Debrecen. 2000; Asszimiláció és retorika. (Szabó István: A magyar asszimiláció című tanulmányának rekonstrukciója.)"Csokonai Disputa Könyvek". Csokonai Kiadó, Debrecen. 2005; A harmadik út felé. (Szabó István történész cikkekben és dokumentumokban.) „Kisebbségkutatás Könyvek." Lucidus Kiadó, Budapest. 2006; A szellemtörténettől a népiségtörténetig.(Tanulmányok a két világháború közötti magyar történetírásról. 2. kiadás.) Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012; "Tudomány és ideológia között. Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról.(Szerk., Takács Ádámmal közösen.) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 2012.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Mr. Erős is an Associate Professor at the University of Debrecen (Historical Institute), where he teaches Hungarian and European historiography, the Theory of History and the History of Political Ideas. Now he is working on a general historiographical synthesis (in Hungarian) and on a summary about the Hungarian historical writing (in English.) His earlier books include: A Szekfű-Mályusz vita.[The Szekfű-Mályusz Debate] "Csokonai Új História Könyvek". Csokonai Kiadó, Debrecen. 2000; Asszimiláció és retorika. (Szabó István: A magyar asszimiláció című tanulmányának rekonstrukciója.)"[Assimilation and Rhetorics. The Reconstruction of Study by István Szabó, "The Hungarian Assimilation".] Csokonai Disputa Könyvek". Csokonai Kiadó, Debrecen. 2005; A harmadik út felé. (Szabó István történész cikkekben és dokumentumokban.) [Towards the Third Way. The Historian István Szabó in Articles and Documents.] „Kisebbségkutatás Könyvek." Lucidus Kiadó, Budapest. 2006; A szellemtörténettől a népiségtörténetig.(Tanulmányok a két világháború közötti magyar történetírásról. 2. kiadás.) [From Spiritual History to Ethnohistory. Studies About The Historical Writing in Hungary between the two World Wars.] Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012; "Tudomány és ideológia között. Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról. [Between Ideology and Scholarship. Studies about the Historical Writing in Hungary after 1945.] (Szerk., Takács Ádámmal közösen.) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 2012.

KISS, Endre

Az MTA doktora (D.Sc), egyetemi tanár (ELTE – Nyugat-Magyar Egyetem). A hetvenes években az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmetörténetének, illetve a magyar filozófia- és eszmetörténet problémáival foglalkozott. Filozófiai tevékenységének középpontjában ezt követően *Nietzsche* állt. 1982-ben könyvet írt filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadta e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát. 1989 után e témák mellett a kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex problematikájával foglalkozott. Számos filozófiai és tudományos monográfia szerzője. Humboldt-ösztöndíjas.

Holds a doctor degree of the Hungarian Academy of Sciences (D.Sc.), university professor. In the 1970s his research focused on the history of philosophy of the Austro-Hungarian Empire and the history of Hungarian philosophy. After that Nietzsche constituted the focus of his research. He published several books on his œuvre and its reception in Hungary. After 1989 the issues of Eastern-European and complex global developments became the focus of his work. Author of several books, Humboldt-scholar.

KUKUCSKA, Ferenc

1953-ban született Kiskőrösön. Már korai gyermekkorában megragadta az irodalom. Sokáig csak az íróasztala fiókjának írta újabb és újabb novelláit, hosszabb-rövidebb írásait. Az áttörés néhány éve történt, Krúdy születésének 125. évfordulóján. Azóta vidéki lapokban, művészeti folyóiratban jelentek meg írásai. Kedveli a férfi-nő kapcsolatokat, a velük járó konfliktusokkal, a pergő, dinamikus párbeszédeket. Ír krimit, és csattanós történeteket, ezeket rövidebb, gyorsan fogyasztható formátumban. Nemrég fejezte be első regényét. Kedvenc írói: Krúdy Gyula és Munkácsi Miklós.

Born in 1953 in Kiskőrös, Hungary. He was enamored of literature from his youth. His early writings landed in the drawer of his desk, neverheless, in 2003 a breakthrough happened. Since then Mr. Kukucska publishes in literary journals. He has recently completed his firt novel.

LÁSZLÓ, Péter Sándor

Genetikus (Szeged SzB.K.I. / International T. C/UNESCO), fő területe sejtgenetika-citogenetika, de rendelkezik diplomával a dendrológia (fakutatás, erdő-állomány, lignosa-kutatás) területén is, illetve humán téren teológiaából és pedagógiából.

Mr. László's main degree is in genetics but he has also degrees in the fields of theology and pedagogy. Next to his main prefession in cell genetics, he is also very much interested in geography.

© Copyright Mikes International 2001-2015

VERES, Ildikó

A Miskolci Egyetem Filozófiatörténeti Tanszékének docense, ahol többek között magyar filozófiatörténetet ad elő. Fő kutatási területei a Kolozsvári Iskola és Brandenstein Béla. Számos filozófiatörténeti könyv szerzője [pld. Egy református gondolkodó a XX. század első felének Erdélyében (társszerző: Tőkés István), Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 1994., Igazság és hiánynélküliség — Tanulmányok Varga Béla bölcseletéről Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2001., A Kolozsvári Iskola I. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.], illetve szerkesztője, tudományos konferencia szervezője. Tudományos fokozatok: Magyar nyelv- és irodalom - művelődési menedzser szak KLTE BTK, 1978; Filozófia szakos előadó ELTE BTK,1982; Dr. univ. KLTE BTK, 1983; A filozófia tudományok kandidátusa, 1991. (Ph.D.-vá minősítve: 2000); Dr. habil. Debreceni Egyetem, 2005.

Graduated in 1978 at the Kossuth Lajos University, Debrecen (Hungarian and Cultural Management) and in 1981 at the Eötvös Loránd University, Budapest (Philosophy). She received a Ph.D.-degree in philosophy in 1991, Sándor Tavaszy and the Kolozsvár School of Philosophy. Ms. Veres is adjunct professor at the University of Miskolc (Department of History of Philosophy) where she teaches — among others — history of Hungarian philosophy. Her main research areas are the Kolozsvár School of Philosophy and Béla Brandenstein. She is the author and editor of numerous books on history of philosophy.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

Szerkesztőség / Editorial Board

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Szerkesztők / Editors

KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
MURAKEÖZY, Éva Patrícia	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

PHILOSOPHIA PERENNIS

Kiss Endre : A nemzet-problematika új szövegösszefüggéseiről

A specifikusan imperiális viszonyok a globalizáció világában az egyes aktori szerepben lévő államok egymással vívott *versenyének* elvén át érvényesülnek egy, a glob egészének makrószintjén megvalósuló *együttműködés* keretében.

Az „imperiális" jelző e helyütt nem véletlen vagy tradicionális megjelölés, amely bizonyos jelenségeket időtlen általánosságban lenne hivatott jelölni. A globalizáció szövegösszefüggésében az „imperiális" azt a specifikusan új relációt jelzi, amelyet például Huntington a *clash of civilizations* jelenségében már akkor éleselméjűen leírt, amikor a világ még bizakodással tekintett az 1989-cal nyíló új történelmi korszakra és mélyen meg volt győződve arról, hogy a legrövidebb időn belül felépül a nemzetközi élet új rendje, egy új ENSZ, megváltozik a Biztonsági Tanács összetétele, új életet lehelnek a halódó UNESCO-ba és komoly viták tárgyává teszik a kommunizmus ellen létrehozott NATO jövőjét. Ha nem is kitörő örömmel, de a világnak azóta be kellett látnia, hogy a civilizációk szükségszerűen imperiális harca önbeteljesítő jóslatnak bizonyult.

Magától értetődik, hogy az imperiális dimenzió növekvő jelentőségének puszta érzékelése, majd egyre komplexebb elemzése nem jelenti azt, mintha a globalizációt ez a dimenzió bármilyen értelemben is a kizárólagosság nagyságrendjében jellemezné. *A globalizáció, mint sajátos teoretikusan jellemezhető világállapot amúgy sem jellemezhető a történeti folyamatoktól függetlenül egy-egy kiemelkedő vonással, alapdefinciója széles felületen teszik lehetővé különböző korszakok egymásutánját.*

A globalizáció történelmében a viszonyok gyors változása közepette az imperiális viszonyok változásai részben önmagukban, *önmagukhoz viszonyítva* válhatnak fontossá, részben a maguk *viszonylagosságában*, a globalizáció többi legfontosabb dimenziójához viszonyítva. Mivel az imperiális szereplők a globalizáció aktoriális oldalának kiemelkedő képviselői, a globalizáció imperiális dimenziója maga is erőteljes alátámasztását jelentheti az *aktoriális karakter különleges jelentőségének*.

Az imperializmus szövegösszefüggésében érdekesen keveredik, egyesül az aktoriális dimenzió *objektív* és *szubjektív* oldala, a dinamikus strukturális lehetőséget egyes aktorok használják vagy nem használják ki.

A globalizáció imperiális dimenziójának előtérbe kerülése minden, csak nem magától értetődő. Későbbi korok kutatója egyenesen csodálkozhat majd azon, hogy 1989 után közvetlenül az imperiális dimenziót közvetlenül alig, vagy egyáltalán nem tematizálták a politikai és filozófiai kommunikációban. A történelmi pillanat eufóriája egyenesen olyan világot vízionált, amely mintegy egyszer s mindenkorra kiiktatta az imperiális gondolkodást és gyakorlatot az immár egységesen demokratikussá és liberálissá váló világból. Ehhez tartozik az a körülmény is, hogy maguknak az ebből a szempontból legfontosabb globális aktoroknak is időre volt szükségük ahhoz, hogy új profilt alakítsanak ki önmaguk számára vagy *akár, mint ez éppen Kína esetében történt, tudatosan építsék ki új identitásukat.1*

A globális „impérium"-ok kölcsönös és körkörös versengése esetében olyan jelenségről van szó, amely *másodlagos jelenségként* artikulálódik az *első vonalat képviselő* többszintű globális együttműködés mögött. Ezek a rivalizációk, s ezt hangsúlyoznunk kell, egyáltalán nem vonják vissza az első vonal primér globális együttműködésének realitásértékét. A második vonalnak ez a komplex, körkörös versengése gyakran *aszimmetrikus* formákat ölt.

1 A globális aktorok önkeresése gyakran ölti az *identitás-keresés* formáját. Kína a globális korszakban már bizonyosan „impérium" volt, ez azonban igen sokáig megmaradt virtuálisnak, amíg mindez az új évezred elején hirtelen felgyorsult, ami bizonyosan nem volt független a vezetők stratégiájától.

© Copyright Mikes International 2001-2015

A maga valóságos meghatározásaiban e második vonalnak ez a körkörös versengése egészen új jelenségnek számít. Első kérdésünk az, hogy kinek a kárára folyik a globális aktorok e körkörös és kölcsönös versengése, amit az átfogó globális együttműködés második vonalába helyeztünk el.

Egyértelmű, hogy az ilyen típusú körkörös rivalizálások költségeit is azok a társadalmak viselik, akikre a meghatározott esetekben e versengés hátrányos következményei ráhárulnak, anélkül természetesen, hogy ezeknek a társadalmaknak feltétlenül tudatuk lenne arról, hogy egyes esetekben ennek a háborúnak a káros következményeit viselik, arról nem is beszélve, hogy ennek a második vonalba szituált körkörös versengésről bizonyára nem is rendelkeznek összefüggő elképzeléssel.

A második vonalnak ez a körkörös versengése magától értetődően foglalja magában a gazdaságot. Természetesen ügyelnünk kell arra, hogy a gazdasági verseny mindennapos valóságának elemeit csak abban az esetben minősítsük e körkörös versengés elemének, ha azt igazolni tudjuk, könnyű belátni, milyen félreértések sorozatához vezethetne, ha itt nem ragaszkodnánk ahhoz a követelményhez, hogy bizonyítsuk a versengés létét, a mögötte álló *stratégia* funkcionálását. A mindennapi kutatás és reflexió számára ebből a konkrét helyzetből annyi marad, hogy lesznek számára olyan gazdasági mozzanatok, amelyek részei a második vonal e versengésének és lesznek olyanok, amelyek esetében ez a felvetés irreleváns.

Ha ismét az univerzális globális együttműködésből indulunk ki („első vonal"), világossá válhat, miért értelmezhető a „második" vonalnak ez a körkörös versengése *újtípusú háború*nak is. Ezt a háborút nem harcoló hadseregek vívják és nem frontális összeütközések jellemzik. Ezt a versengést az az alapgondolat vezérli, hogy az ellenfelet (néhány ellenfelet, minden ellenfelet) lehetőség szerint gyengítsék, legyen szó akár *materiális*, akár *szimbolikus*, akár pedig *virtuális* vagy *propagandisztikus* gyengítésről. A második vonalban folyó körökörös versengés normál-állapota (amennyiben érdemes egy ilyet megkülönböztetni) ezért az egyes globális államok *hátországa* ellen irányulnak (az, hogy a nem a globális államokra hogyan hat ez a versengés, itt nem is kezdhetjük el felvetni). Különleges helyzet, hogy nem a versenytársak elitje vagy más kiemelkedő csoportja tűnik a valóságos vesztesnek, hanem a „hátország", a részt vevő, ugyancsak globális „imperiális" szereplők *mindennapi élete*, *reprodukciójának* feltételei.

Ez a jelenség egyes elemeiben nem példátlan vagy előzmény nélküli a történelemben, egészében azonban éppen a globalizáció ténye és az ebből fakadó globális együttműködés (mint „első vonal") teszi valóban új jelenséggé.

E körkörös versengés tényszerűségéről csak nehezen vitatkozhatunk. Egy olyan gazdasági lépés, amely változásokat hoz a nyersanyagárakban, megváltoztatja a tőzsde prioritásait vagy módosítja a piacok viselkedését, megváltoztatja a második vonal körkörös versengésének állását, az egyiknek segít a másik rovására. Bizonyos határok között ez a versengés nem is feltétlenül válik láthatóvá a globális kommunikációban, nem is feltétlenül érinti az univerzális együttműködést („első vonal") és sokszor nem is konfliktusként élik át azokat. Az igencsak konkrét és kézzelfogható károkat is okozó küzdelem sokszor láthatatlan, de mindenképpen *néma*, igen gyakran maguk egy-egy konkrét lépés vagy akció áldozatai nem is tudják, hogy az őket sújtó csapás honnan érkezett és mit jelent.2

Ebben az összefüggésben a Wiki-Leaks jelenségvilága és nem utolsósorban a *Snowden*-ügy semmiképpen sem kivételes események vagy más módon meglepetések. Éppen fordítva: az lenne éppen a meglepetés, ha a szóbanforgó globálisan „imperiális" aktorok *nem* irányítanának egymás ellen körkörösen hasonló akciókat. Ami az ilyen esetek botrányszerű nyilvánosságra kerülésében olyan mérvű csalódást okoz, az nem is annyira a rituális utalás a *business as usual* állapotára, mint inkább az az igénytelenség, amivel azt sem kísérelik meg, hogy a „második" vonalnak ezt a körkörös küzdelmét kapcsolatba hozzák az „első" vonal globális kooperációjával. A körkörös küzdelemnek ez a növekvő jelenléte a globális tudatban abból a szempontból nem szokványos veszélyeket is hordoz magában, hogy kioltja ebben a tudatban a globális együttműködés evidenciáit, ezzel szemben egy sokkal gyorsabb, közvetlenebb, sőt nyersebb változatát hozza vissza egy olyan világnak, amely a globalizáció előtt nem rendelkezett az univerzális együttműködés kényszerével és lehetőségével.

2 Érdekes igazolása és egyben továbbfejlődése e kölcsönös rivalitásnak, amikor az egymással versengő – kooperáló aktorok között a szokásosnál szorosabb kooperációk és szövetségek jönnek létre, amelyek – a versengésen és a kooperáció egyként belül – deklarálják, hogy egymáshoz közelebb állónak érzik egymást, mint a rivalitás/kooperáció többi szereplőjét.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Egy ilyen modell a maga általánosságában („mindenki harca mindenki ellen” – leegyszerűsített formában) látszólag nem mutat semmiféle specifikus vonást a globalizációt *megelőző* korszakkal összevetve. Az olyan mozzanatok azonban, mint például a Snowden-ügy, azonban nem csak a kölcsönös lehallgatás „normalitásá”-t húzza alá az új szempontok és nem utolsósorban az új technikai eszközök szemszögéből. A „néma” háború más vonásai is érzékelhetővé válhatnak, hiszen feltételezték, hogy a globális együttműködés jegyében szerveződő globális világ (az „első vonal”) körülményei között is Snowdent elrabolhatják. Az „első” és a „második” vonal kritikus közelségbe került egymáshoz.

Az „imperiális” aktorok e második vonalbeli rivalizációjának különleges eleme a fegyvergyártás és a fegyverkereskedelem. Józan ésszel elképzelhetetlen, hogy a legbékésebb és leginkább a gazdasági és a gazdaságossági szempontokat szem előtt tartó ilyen kereskedelem egyszerűen a dolgok logikájából következően rövid úton ne váljon a körkörös versengés részévé. Ez viszont ismét arra adhat példát, hogy a rendszerelméleti viszony a politikai és a gazdasági alrendszer között újra meg újra más megvilágításban léphet fel, hiszen egy tisztábban elvont globalizáció-értelmezés összefüggésében a politikai alrendszer viszonylagos leértékelését kellett megállapítanunk, miközben például ebben az esetben, a második vonal e kölcsönös versengésében gazdaság és politika minden nehézség nélkül átmennek egymásba. A „hátország” feltételezett áldozati szerepe ebben az összefüggésben is igazolódik: ha használják ezeket a fegyvereket azért (hiszen nincsen olyan népesség, aki távol tudna maradni a számos szinezetű összeütközéstől), ha nem használják a fegyvereket, akkor azok költségeit így vagy úgy az ő anyagi hozzájárulásukkal kell előteremtenie mindenkinek.

Hasonló a helyzet a *reprezentációk* és *szimbólumok* versenyével. Egy kínai olimpia, orosz rendezésű téli olimpia vagy brazíliai futball-világbajnokság bizonyosan racionális döntések eredményeként jöttek létre, az is kétségtelen azonban, hogy részei a globalizáció imperiális nagyságrendű aktorai közötti versenynek is a „második” vonalban. Az is kétségtelen ugyanakkor, hogy e megarendezvények költségeit is az a közelebbről nem jellemzett „hátország”fogja viselni, amelyiket általában is e küzdelmek anyagi hordozójának tekintünk, s amennyiben valamilyen anyagi nyereség is fűződik az ilyen szimbolikus rendezvényekhez, abból bizonyosan nem fognak részesülni. Ez a második vonalbeli küzdelem egyben tehát olyan médiumnak is bizonyul, mely olyan jelenségeket is képes felvenni magába és hordozni, melyek adott esetben eredetileg tőle teljesen függetlenül jöttek létre. Sőt, bizonyos nyilvánossá válás, növekvő társadalmi érzékenység, médiajelenlét és más tényezők esetében már olyan jelenségeket is hajlamosak vagyunk e versengés részeinek tekinteni, amelyek kifejezetten helyi érdekeltségűek lehetnek. Ez érdekes új realitások kialakulásához is vezethet, hiszen ha például Kuwaitban növekszik a civil lakosság elégedetlensége és ehhez például a nőmozgalmak is csatlakoznak, ezt a folyamatot szinte lehetetlen eleve és a jövőt tekintve helyi érdekűnek tekinteni, úgy válnak a körkörös versengés részévé, hogy akár még erről nincs is tudomásuk.

Az energia és az energiaellátás kérdése ugyancsak olyan terület, amelyen a decizív (akaratlagos) és a spontán akciók aligha választhatók el egymástól a második vonal körökörös versengésének szövegösszefüggésében. Ezen a területen a szó szoros értelmében egy lépést sem lehet tenni anélkül, hogy az ne hasson egy sor más szereplőre, s csak ez után jöhet még annak elválasztása, hogy micsoda dimenziói alakulhatnak ki a már teljesen szándékolatlan, másodlagos hatásoknak. Ez a nagyságrend ismét elvezet az *önszerveződés* metaforájának alkalmazhatóságához. Ez a tipus egyébként az is, ami még mindig a leggyakrabban jelenik meg a nyilvánosság előtt, mindenesetre úgy, hogy itt a kölcsönös kooperáció is megfogalmazódhat, hogy azután mind a két elemet elnyomja a világ kifogyó energiaforrásaira való szervezett hivatkozás (amelynek mellesleg napjaink energiaárai elég csattanós cáfolatot is tudnának adni).

Érdekes, újabb indirekt bizonyítéka a második vonal körkörös küzdelmeinek, hogy ezt számos esetben közvetetten tekintetbe veszik és azt kommunikálják is. Így minden összefüggésben létezik „fájdalomküszöb”, amit hallgatlagosan figyelembe vesznek, s ez időnként néha – mint olyan valaminek a „fájdalomküszöbe”, amelyet a maga pozitív eredeti alakjában nem mond ki senki. Így például a lassan rendszeressé váló és már-már valóban háborúnak nevezhető „drón”-háború vagy –háborúk ügyében megütheti a szemünket egy olyan mondat, hogy ezek irányításakor figyelembe veszik azt, hogy azok ne hatoljanak át Kína területei fölött.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Hasonlóképpen szinte szemünk előtt válik érzékeny területté olyan alapítványok, szervezetek és más közhasznú egyesületek támogatása, amelyeket pusztán a „máshonnan” érkező támogatás miatt nem az „első” vonal (tehát a globális kooperáció univerzalizmusa), de a „második” vonal körkörös küzdelmeinek szövegösszefüggésében ítélnek meg. Módszertani szempontból ez kivételesen értékes példa számunkra, hiszen itt a két megközelítés, és maga a változás éppen azok között a kategóriák között történik, amelyeket már a maguk ideáltipikus, azaz még nem konkrét formáiban is gondolatmenetünk középpontjába állítottunk.

Ugyancsak sajátos és ezen keresztül különleges szerep jut osztályrészül a *tömegkultúrá*nak, illetve még általánosabban, a *tömegkommunikáció*nak. Ennek nemzetközisége minden nyitott kérdés ellenére is befejezettnek tekinthető, ennek korlátozása csak szélsőséges hatalmi szóval képzelhető el. A második vonal körkörös küzdelmei olyan intenzitással mennek keresztül csatornáin, hogy egyes részleteit lehetetlen érzékelni, arányait ugyanolyan lehetetlen áttekinteni, s ugyanolyan érvényes erre is az akaratlagos, illetve a szándékolatlan impulzusok egymástól v aló gyakorlati megkülönböztethetősége. A körkörös küzdelembe sajátos *aszimmetriát* visz az a tény, hogy az amerikai és az amerikai típusú tömegkultúra jóval jelentékenyebben befolyálja a többi imperiális aktort, mint az számos ok miatt a megfordított irányban lehetséges. Ez még jelenleg akkor is így van, ha ez a fölény már nem határtalan vagy a helyzet már nem egyoldalú, érdekes empirikus kutatásokat lehetne azok alapján a feltételezések alapján elvégezni, hogy milyen hatással van éppen a második vonalnak erre a körkörös versengésére az a tény, hogy például az információk harcában valamelyes kiegyenlítődés jöhetett létre. Sajátos önálló kérdést jelent ebben az összefüggésben, hogy a nagy csatornák nemcsak általában informálnak a „világ”-ról, de sokszor egy-egy másik világ történelmének, társadalmának vagy egyes aktorainak tényeit is feldolgozzák. Ez akár a legmagasabb művészi, akár a legdirektebb propaganda-szándékkal korántsem előzmény nélküli, mégis új tartalmat és funkciókat nyer a második vonal e körkörös versengésében. Egy aktuálisan *Che Guevará*ról készített amerikai filmről jegyezték meg: „Mások mondják el a mi történeteinket”.

A filozófikus megfigyelés számára már olyan jelenségek is megnyílnak, hogy az egyes globális „impérium”-ok ebben a második vonalban akár békésen, akár didaktikusan, akár analítikusan, akár egymás befolyásolása céljából akár már *közvetlen kommunikációt* is folytathatnak egymással, így Amerikát egy lélegzetre nevezték „Marx”-nak és Európát „Vénusz”-nak, s az utalás komoly szándékai senki előtt nem maradhattak kétségesek.

Amennyiben, kezdetben a „költségek” összefüggésében a hátország szóba került (ami egyszerűen a nemzetközi kommunikáció és a médiafelületek szűkössége miatt önmagában meglehetősen ritka), arra is fel kell figyelnünk, hogy a globális helyzet egyik immanens sajátossága, miszerint maga a „hátország” más társadalmi, szociológiai és szociális valóságot jelent a legtöbb itt szóban jövő globális szereplő *mindegyikének* esetében. Európa esetében, hogy csak ezt a különleges példát ragadjuk ki, ez a „hátország” minden, csak nem homogén, ez gyakorlatilag nemzetállamokból áll, akik számára nagyonis eltérő módon osztják tovább a körkörös rivalizációból származó hátrányokat is. Hátország és hátország között tehát alapvető különbségek vannak. Már az *egyenlőtlen* elosztás puszta tény és nagyságrendje is alapvető probléma, ami minden elemzésben önálló megoldandó problémákat vet fel. Ha például alaposan kiszámítaná valaki, hogy a nagy dicsőséggel „európai”-nak nevezett felsőoktatási politika *Európán belül* (mert nem csak európai játékosok lehetnek érintettek ebben) mely államoknak jó és melyeknek nem, megérthetjük e probléma nagyságrendjét.

A történelemben nem ismeretlen, de a globalizáció jelenségei között mégis újtípusúvá váló körkörös küzdelem további elemzése nem kerülheti meg azt a kérdést, hogy vajon ez az új jelenség nem lép-e kapcsolatra azzal, amit közkeletűen az *ideológiák vagy a kultúrák harcának* neveznek, s ami elemzésnek gyatra, jóslatnak pedig apokaliptikus volt a kilencvenes évek első felében.

A második vonal e kölcsönös versengése annyira a politika és a nemzetközi élet magától értetődő alapjelenségeiből indul ki, hogy hajlamosak lennénk azt gondolni, hogy csak igen távoli lehetőség az ideológiák vagy a civilizációk harcával való összekapcsolódás. S ez feltételezhetően így is lenne, ha – mint ahogy érzékeltetni törekedtünk – időközben ez a kölcsönös versengés nem öltene egyre komplexebb és áfogóbb formákat, amelyek egyre kevésbé tolhatók félre az „első” vonallal szembeállított „második” vonalra való megnyugtató hivatkozással. A mai helyzetnek megfelelő végeredményt felidézve ez a *két versengés mára már összekapcsolódott.* S helyes képet valójában csak akkor alkothatunk e folyamatról és annak eredményeiről, ha észrevesszük, mennyi valóságos

© Copyright Mikes International 2001-2015

ideológia van azokon kívűl is, amelyeket a globális felsoroláskor számba szoktunk venni. Az elmúlt korszakban, s ennek okait meg sem kíséreljük felsorolni, még kevésbé elemezni, mindezek az ideológiák, világnézetek, melyek sok esetben egész vallásokkal, civilizációs egész-képzetekkel is azonosak, mind külön-külön is *egyre fundamentálisabbakké* lettek. Az érvényben lévő helyzetkép tehát *két progresszíven emelkedő tendencia egymásba fonódásáról tanúskodik*: egyrészt, mint láttuk, a körkörös versengés egyre erőteljesebb és átfogóbb lesz, másrészt a nagyszámú ideológia egy már-már ideológiamentesnek kikiáltott világban önmagában is, egymással való harcuk közegében is egyre erősebben *fundamentalizálódik*. A két folyamat egymásra találása e negatív folyamatok erősödését ígéri, s természetesen, mivel mindkét processzus eleve valóban globális is, mindenképpen erőteljesen alakítani fogják a globalizáció világát.

Mindezzel azonban már a fundamentalizmus is történetének új korszakába lépett és saját történetének, szociológiájának és tudásszociológiájának újragondolását veti fel. Az egyes ideológiák és világnézetek hasonultak egymáshoz, önmagukhoz képest fundamentalistábbakká váltak, ebben a folyamatban küzdelmeik egymást erősítően hatnak ezekre a findamentalizáló tendenciákra. A közszellem, a nyilvánosság köznyelve és ennek megfelelően a tömegkommunikáció majdhogynem észrevétlenül tolódik bele a fundamentalista struktúrákba, értékekbe és más stílusjegyekbe, az egyes politikai közösségekben a fundamentalizmusra hajló csoportok egyre közvetlenebbül artikulálják önmagukat, az azokat ellenzők kritikája egyre elnagyoltabb lesz, erejük gyengül, már csak azért is, mert a mindennapi politikai küzdelmekben egyre hátrább sorolódik ez a kritika a követlen prioritások között. A határok ennek megfelelően elmosódnak, kezdetét veszi az az eltolódás is, hogy társadalmi szereplők már nem mindig vannak tudatában bizonyos kijelentések valóságos kategóriájának. A tematizálás fő vonala megváltozik, a világnézeti irányok alkalmazkodnak az új fő vonalhoz vagy bizonyos fogalmakat immár nem mondanak ki.

Minden szükséges óvatosság mellett is kimondható, hogy a globális „impériumok" körkörös, második vonalbeli harca (természetesen előre- és visszautaló jelleggel is hangsúlyozzuk, hogy az „impérium" itt metaforikus jelölése egy sajátos globális állam-típusnak) és a gyakran hangoztatott „civilizációk" harca erőteljesen útban vannak ahhoz, hogy egyre szélesebb felületeken összenőjenek. Nyilván számos politikai akarat alakítja ezt a folyamatot, de látnunk kell, hogy az amúgy is hatalmas általánosságokban mozgó „gyüjtő" ideológiák egyre pontatlanabb, tudományelméleti és ideológiakritikai, de tudásszociológiai szempontból is egyre azonosíthatatlanabb és véletlenszerűbb tartalmakat és üzeneteket fogalmaznak meg. Ha már a fundamentalizmus kikovácsolásának útján valamilyen stádiumban tartó ideológiák egyre sikeresebben képesek ellátni magas politikai funkciójukat, azaz látható eredményekkel integrálják az egyre szélesebb, egyre eltérőbb kulturális és politikai alapokkal rendelkező, egyre megingatottabb társadalmi és szociális csoportokat, *annál közömbösebb lesz valójában a fundamentalizmusok konkrét tartalma és annál könnyedébben léphetnek az azonosulásig elmenő kölcsönhatásra a körkörös versengés eredetileg mindenféle ideológiától, de különösebb mindenféle fundamentalizmustól távol álló „impériumok"-kal.*

Igazi nagyvonalúsággal jellemzi a köznyelv immár nemcsak a fundamentalizálódó ideológiákat, de már magukat a birodalmakat is. A Gorbacsov-utáni Oroszországot máig nem tudják tipológiai kategóriába sorolni, Kína sem jár sokkal jobban, mert hol kommunizmusa, hol neoliberalizmusa alapján ítélik meg (és el). Kínos igyekezettel keresnek olyan megkülönböztetéseket, amely a minden szempontból egy csoportba tartózó Európa és Amerika között lehetséges (a már egyszer említett kreatív ötlet Marssal és Vénusszal erről a szükségletről árulkodik). Az ezer sebtől vérző Egyesült Államok e civilizációs nyelv szerint száguldó siker-hatalom.

A két versengés és küzdelem feltételezett összenövése komolyan is veendő veszélyeket rejt magában. Az első veszély „csak" intellektuális természetű, és részben az előzőekben már utalnunk is kellett rá. Egy „impérium"-nak (használjuk bármilyen metaforikusan is ezt a kifejezést) egy „civilizáció"-val, „világnézet"-tel, „vallás"-sal vagy „kultúrá"-val való közvetlen és maradéktalan megfeleltetése, ami egyébként már uralma alá is hajtotta a köznyelvet és részben a média nyelvét is, nem egyszerűen megdöbbentő szimplifikálás, de igazi intellektuális botrány is (amely vissza száll Huntington fejére, de legalább annyira azokéra is, akik a legmérvadóbb csatornákon, ha nem is kivétel nélkül, de nem mondták ki időben ezt a nyilvánvaló tényt). Egy ilyen horderejű egyszerűsítés önmagában is a legnagyobb veszélyek közé tartozik, már csak precedens mivolta révén is, amelynek még az eddigieknél is jobban fel kell bátorítania minden elvetélt gondolat nyugodt lelkiismerettel való kimondását. De elmélyült érvelésre sincs szükség a tézis kivételes színvonaltalanságának demonstrálására. Ez a kijelentés *mutatis mutandis* annak felel meg,

© Copyright Mikes International 2001-2015

mintha valóban azt gondolnánk, hogy *a Római Birodalom rómaiakból állt, akik magától értetődően a Római Birodalom civilizációját, világnézetét, vallását és kulturáját képviselték…*

Egy ilyen szélsőséges leegyszerűsítés a globális viszonyok értelmezésében minden bizonnyal önbeteljesítő jóslattá is válik, amelynek iránya *negatív* és *öndestruktiv*. A globális világot ugyanis nem sokkal ezelőtt még szélsőségesen komplex, történelem utáni, posztmodern, posztindusztriális, információs vagy éppen tudásalapú világként képzeltük el, könnyű ezek után elgondolni, hogy mi történik, ha ugyanezt a valóságot kezébe veszi az a fogalmiság, ami szélsőségesen leegyszerűsítő, premodern, preindusztriális, történelem előtti (és így utáni), információt akadályozó, fundamentális értelemben tudás-alapú lesz.

Az egymással vívott körkörös küzdelem ebben a környezetben természetes ugrással átcsap a saját társadalom ellen folytatott erőfeszítésbe is – a saját társadalom meglévő, s mint láttuk, már-már véglegesnek érzett pluralitása akadálynak bizonyul a külső ellenfelekkel folytatott versenyben.

Az „első" szint szükségszerű és magától értetődő együttműködését egyre inkább színezni kezdik a „második" vonal növekvő „ellenség-kép"- képződésének tendenciái, ne felejtsük, e versengés már irányában *kettős* is, azaz rendelkezik civilizációs-kulturális-vallási elemmel is, s ez a mozzanat mintegy készen szállítja az ellenség-képződés feltételeit.

E kettős rivalizáció járhat azzal a hatással is, hogy a közvélemény, de akár a hivatásos politika számára is észrevétlen vagy akár észrevehetetlen sebességűre kapcsol az ellentétek éleződése. Mivel a politika és a nyilvánosság részterületeinek képviselői igazán alaposan csak saját szemszögükből érzékelik a folyamatokat, a két nagy versengés összekapcsolódása esetleg már egy kialakuló ellenségkép-képződés újabb lendületével is megtámogatva olyan sebességet érhet el, ami az összfolyamatok szintjén sokáig észrevétlen is maradhat. Így az ideológiai összecsapások veszélye megnőhet, amely kérdésfelvetés mögött a korántsem fundamentális szinten álló világpolitikai vagy akár világgazdasági érdekek könnyűszerrel láthatatlanok tudnak maradni.

Az egyes, metaforikusan, „impériumok"-nak nevezett nagy globális szereplők egyre több elemmel kiegészülő versengését az egyes nagy régiók *belső fundamentalizálásának* tendenciája kíséri. Ebből a szempontból pedig az 1989 utáni történelem, azaz a tiszta fogalma szerint vett globalizáció korszaka meglehetősen előnytelen alaphelyzetet teremtett. Csak a teljesség kedvéért említjük azt az elemzés lehetőségét még nem elért tendenciát, hogy a minősített demokráciának is lehetnek korszakunkban fundamentalista elemei, miközben a minősített fundamentalizmusnak is lehetnek például szociális területen kvázi-demokratikus elemei. A jóval problematikusabb kiinduló tény az, hogy az eddig kialakult nagy szembenállások akaratlan előnyt alakítottak ki a fundamentalizmusok számára. Amíg a „Nyugat" számára (most így foglalva össze az egyik globális „impérium"-ot) 1989 után bevallottan vagy nem-bevallottan a *kommunizmus* volt az első számú fundamentalista ellenségkép, addig a „Kelet" számára (most ebben a logikában foglalva össze egy konkrét „impérium"-típus szereplőt) ugyanígy a *liberalizmus* volt az első számú fundamentalista ellenségkép.

A tanulmányunkban jelzett fejlődési folyamatok összefüggésében sajátos fontosságra tesz szert ez a két tény, amelyekre önmagukban mindeddig nem is kellett olyan nagy figyelmet fordítani. Ez a típusú együttállás ugyanis olyan helyzetet teremt, ami „elfeledkezik" a fundamentalizmusról. Arról a fundamentalizmusról, amelynek két irányból is történő előretörését az előzőekben ki kellett mutatnunk.

A két alapvető ellenségkép sajátos szereposztás is.

A szerepeknek ebből az elosztásából „Nyugat"-on is, „Kelet"-en is kimarad a fundamentalizmus. Részben tehát, nem ismételve az elmondottakat, a fundamentalizmus több irányból is erőre kap, e nagy szereplők eddigi ellenségképei nem tartalmazták azt, sőt, az antikommunizmus és az antiliberalizmus ráadásul paralizálta is a kommunizmus és a liberalizmus immanens antifundamentalista energiáit.

2014-2015

© Copyright Mikes International 2001-2015

KISS, Endre: Philosophical Aspects Globalization Actors

Among the international relationships, the specifically imperial relations can be distinguished through the principle of the each other guided *competition* or *rivalry* of the diverse actor-states in the framework of a paramount global *cooperation*. The attribute "imperial" is neither a random nor a traditional description, that connects with each other phenomena of similar character timeless, without any further qualification.

Our thought process is concerned with this new phenomenon of the mutual competition of the global „empires". On the one hand, it is about, we repeat it, a competition, that realizes as *secondary phenomenon* behind the phenomenon of a *multi-strata global cooperation* on the *first* line. But this phenomenon, also as a competition of all against all, is revealing quite complex and multiple. This rivalry, and we must again also emphasize this, does not call into question the validity of the reality and the relevance of the primary global cooperation. This competition of the second line adopts often the outline of asymmetrical forms.

Do we take again the universal global cooperation as starting fact („first line), it becomes then comprehensible, why this conflict can be conceived, on the „second line" also as *a war of a new type*. This rivalry is not characterized by combatting armed forces or frontal clashes. This rivalry is rather determined by the idea of weakening if possible *the* opponent (some opponents, all opponents), would it be about his *concrete*, but also *symbolic* or *virtual* weakening.

The assomption of this mutual rivalry of the „imperial" actors can extend also to a somewhat modified vision on arms production and commerce. This leads however also further into the experience, that the global circumstances and relationships are changing between the *politics* and the *economics* again in a new context. For, precisely the arms commerce (through its double rooting in the political and the economical) must not be differently interpreted than a moment of this competition in the second line, even if it is carried out from „purely economical" moments. The supposed and hypothetical role of victim of the *hinterland* is realizing in this context again very sharply: if these guns are needed, then this role is clear (for, no population can be today kept away from these conflicts), if not, then (and we remain now only with this *single* consequence), the costs of the arms are taken from other sections of the budget.

In this analysis, a point is also visible, that would be even not noticed from another starting point. If it is really about the responsibilities of the *„hinterland"* (we still keep so problematically this description), it becomes then soon visible, that this concept means something quite different in Europe than in all other great global units. Europe's „base" consists of individual nation-states, that partly protect their sovereignty, partly have abandonned it. This known fact can become relevant in the new context of the competition of the global empires in the second line. If we already stay at the level of the damages, it is then already quite fundamental to expect, that they can be *unevenly* distributed only because of this fact. Here, we want to mention briefly the European politics of education and school.

If we think of the rivalry of the philosophies of life, religions and ideologies (pratically of all that Huntington described as *clash of civilizations*), we would so spontaneously think, that only quite few ideologies take part in this great competition. It is however not the case. *In truth, there are many more ideologies in the global world, which are fighting each other and each of these ideologies has also inwards a rich differentiation*, that fights also now inside the same major ideology or religion.

The convincing impression, that Huntington's *Clash of Civilizations* was a self-realizing prophecy, that influenced in its way the events, came mostly from the strange and somewhat instilling fear experience, that this „struggle" (according to Huntington or also without him) came together with that result, that every ideology or philosophy of life „fundamentalized" with consequences, i.e. in case of every individual ideology gave rise to the *more fundamentalist* or the *most fundamentalist* variation.

Thus, the fundamentalism entered a new phase of its history, with which also a new *history*, a new *sociology* and also a new *sociology of the knowledge* of the fundamentalism became nessary. A development occured, which in a pecular way had also moved closer to each other the individual philosophies of life or ideologies. Simultaneously,

© Copyright Mikes International 2001-2015

some fundamentalist thought structures became so general, that larger groups and masses, in many countries and in many sociological circles, do no longer recognize exactly the fundamentalist color of their mode of thinking and just use the fundamentalism, like they applied formerly the constructive thought structures, they use even now the fundamentalist structures to solve factual problems.

With the necessary care, we can recognize, that both universal struggles (empires + civilizations) of the great global actors are today on the way *to grow together*. In the duality of such two empires, the ideological and civilizational *clash* can show through with great ease, the difference between communism and post-communism is, for such reasons, also not made with sufficient care, while China is still classified, sometimes communist, sometimes neo-liberal in these double-level becoming confrontations (empires + ideologies). Also the eventual differences between America and Europe are looking already for „ideological" marks, where one part must always ideologically (i.e. democracy-theoretically) stand above the other, even if the criteria of this civilizational superiority are absolutely very relative and no longer show the unambiguity of the year 1989.

The imperial conflicts of second line (behind the global cooperation, that constitutes the first line) adopt in any of their constitutions always clear ideological-philosophical forms. This event reminds very clearly (as it has been declared so reluctantly in this attempt) of a state, that Huntington described in 1992 and 1993. These ideologies-philosophies of life are adopting very generally (as it has been once pointed out) a „fundamentalist" character, what has also to be explained from this competition. It is almost alarming, that this process represents the *counter-movement* toward the development after 1945, while formerly the individual ideologies/philosophies of life became always more differentiated and demanding. No doubt, this movement is also to explain with the rivalry of the individual global empires, in which leading ideologies are often really very close to the fundamentalism, it is however to explain also with the ever decreasing role, that the intellectuals play in the process of formation of these ideological concepts.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

Veres Ildikó : Az intuíció értelmezése Sík Sándor esztétikájában

Bevezetés

Az esztétikatörténetében, művészettörténetben és művészetszociológiában számos munka tanúskodik arról, hogy az élmény fogalma, soha ki nem meríthető, folyton megválaszolásra váró kérdésként szerepel, melyet rendszerint a művész személyével, s annak alkotását befogadó individuum lelkületében végbemenő folyamatok értelmezésével hoznak összefüggésbe.

Ahhoz, hogy az élmény fogalmát megértsük, először magát az esztétika fogalmát kell tisztáznunk. Azt, hogy miben áll az esztétika feladata, és tárgya. S majd, ha ezen kérdések felvetését megtárgyaltuk, látni fogjuk, hogy az élmény egy igen sokrétű fogalom.

Az esztétika fogalmának meghatározására gyakran azt a választ kapjuk, hogy a szép tudománya. Persze belátjuk, hogy az esztétika nem csupán a szép fogalmának vizsgálatával foglalatoskodik, bár egyértelmű, hogy a szép eszméje mindig visszatérő gondolat. Az esztétika tudományát a sokrétűség jellemzi: a művész személye, a befogadás, a különböző művészeti ágak felépítése, természeti és művészeti tárgyak elemzése és még sorolhatnám az egyes területeket, de úgy tűnik, mindezek egyszerre képezik az esztétika tárgyát.

A művészet állandó részét képezi az emberi létnek. Gadamer A szép aktualitása című művében írja: „A tétova időben van egy s más, mi tartható – ez ma a művészet, ez volt tegnap és ez volt mindig.”1 Úgy vélem, nagyon találóak Gadamer szavai. A művészet mindig is volt, van és lesz is. Egy sajátos világgal rendelkezik az emberi léten belül, melyet mondhatni, hogy az alkotó formál meg, s a befogadó „magáévá” tesz.

A művészettörténeti korszakok a művészet létének sokféleségéről tanúskodnak, arról, hogy egy nemzet, egy ország életében miként játszott szerepet és hogyan járult hozzá történetéhez. Véleményem szerint, a művészet fogalmához szorosan kapcsolódik az élmény fogalma. Ha tehát feltárjuk a művészet fogalmának mibenlétét, s azt, hogy a művészet miből sarjad, akkor arra a kérdésre is választ kapunk, hogy mi a művészi élmény.

A művész személye, akinek életében, lelkében végbemenő folyamat az élmény, a műalkotás megszületését jelenti, és rendszerint megfejtendő kérdésként vetődik fel az esztétákban. Hiszen az alkotók azok, akik a társadalom szülte ízlésvilág, stílus megteremtésére és egyben elsajátítására a legfogékonyabbak. Többnyire választ akarunk kapni arra a kérdésre, ami egy –egy műalkotás szemlélésénél vetődik fel bennünk, hogy vajon mi az, ami a művészt késztette, ihlette alkotása létrehozásakor, mit akar közölni művével, mi játszódott le benne az alkotás folyamatában? –és még sorolhatnám.

Dolgozatomban arra törekedtem, hogy majd fény derüljön arra is, hogy Sík Sándor esztétikai vizsgálódásai során miért is tulajdonít kitűntetett szerepet az alkotó személyének, s lényegében miért is lesz ő a tengely, mely körül forog az esztétikai elmélkedése és elemzései. Éppen ezért is vélem úgy, hogy Sík intuíció fogalma, mely a művész személyiségének fogalmával egyszerre rajzolódik ki írásában, igen fontos és egyben érdekes vizsgálódáshoz vezet. Maguk a műalkotások olykor már önmagukban egy rejtélyként mutatkoznak meg előttünk, melyek megfejtésre várnak. De még nagyobb rejtély az, hogy az alkotás folyamata, hogyan és miként ment végbe az alkotó lelkében. Tudniillik az, ami egy szubjektumból objektummá alakul, többen az esztétikával foglakozó filozófusok közül úgy vélik, hogy az a lélek terméke lesz, melyhez később értelmi munka is társul.

De hogyan fogható meg az a valami, ami a művészben végbe megy?

Az élmény fogalma lesz a kulcs.

Az élmény, amely a lélekben végbemenő folyamatként írható le, az lesz, ami az alkotás folyamatát elindítja, a művészt alkotásra készteti. Tanulmányomban, mely kifejezetten Sík Sándor intuíció fogalmának értelmezésére épül, rá fogok mutatni, hogy szerinte az alkotás és befogadás miként megy végbe a művészben és a befogadóban. Hogyan és milyen formában fejezik ki élményüket. Nem egyszerű feladat Sík intuíció-fogalmának rekonstruálása, s

1 Hans-Georg Gadamer: A szép aktualitása. T-Twins kiadó, Budapest. 1994 -A szép aktualitása, Előszó.

© Copyright Mikes International 2001-2015

ahhoz, hogy lássuk miben áll az intuíció, először számos kérdést meg kell válaszolnunk: az ember személyét, aki megalkotja műalkotását, az embert, aki befogadja, a különféle esztétikai felfogásokat, a művészi alkotások tartalmát, formáját. S ha ezen felvetéseket megvizsgáltuk, akkor térhetünk rá a lényegi gondolatok részletes kibontására.

Szeretném részletesen bemutatni, hogy Sík Sándor intuíció fogalma nem egy egyszerű megismerési folyamatot foglal magába, hanem igen komplex az értelmezési köre.

_____

„Ha gondolkozni kezdek, akkor nem tudom megcsinálni a lírát”2

(Ady Endre)

Dolgozatomban a hazai esztétikatörténet kiemelkedő alakjának, Sík Sándornak felfogásával foglalkozom, aki élmény-esztétikájában fontos szerepet tulajdonít az intuíció fogalmának. Értelmezésében az intuíció lényegét a *pillanatnyiság*, a *villanásszerűség*, az *egyediség*, *lényegszerűség*, *szervesség* jellemzi.

Az intuíció fogalma a filozófiai hagyományokban gyakran visszatérő gondolat. Az évszázadok során különböző megközelítésekben öltött alakot. Platón közvetlen megragadásnak nevezi, Descartes intuíció fogalma az elme legelementárisabb tevékenységét jelöli a megismerés során, Kant és Husserl is állítja, hogy van egy sajátos szemlélet, amelyen keresztül képesek vagyunk gondolkodásunk szerkezetét átlátni; és még említhetnék számos példát.

De még mielőtt definiálnánk Sík Sándor intuíció fogalmát, választ kell adni azokra a kérdésekre, hogy álláspontja szerint: Mi az esztétika feladata és tárgya? E kérdések értelmezése fog majd végül eljuttatni minket a tökéletes esztétikai lényegszemlélethez: az intuíciós szemlélethez, illetve annak fogalmi elemzéséhez.

Az esztétika feladata és tárgya

Az esztétika *feladata*, hogy a műalkotásokkal való érintkezés számára, illetve a műalkotás értelmezéséhez megteremtse a megfelelő nyelvezetet, melynek „hírnöke” az esztéta lesz. Úgy tartja, hogy a legnagyobb emberi cselekvés az alkotás, s az esztéta feladata lesz, hogy szolgáljon és beemelje az emberek életébe. „ A legnagyobb emberi cselekvés kétségtelenül az alkotás, a nagyoknak Isten teremtő tevékenységét folytató műve, amely közvetlen emberi másait teremti az Ősképnek. De mindjárt a második: szolgálni a nagyot, az embereket elvezetni az oltár elé, a másolatban megtalálni az Eredetit, az alkotásban ünnepelni az Alkotót. Ez a szent és alázatos szolgálat az esztétikus feladata.”3

Az esztétika tárgya a tapasztalatból fakad, a *naiv tapasztalásból*. Tehát egy olyan primitív talajból, ami még mindenki számára elérhető. A legközvetlenebb megtapasztalás tárgyául tudatfolyamatok szolgálnak: a szép dolgok –művészeti –és természeti tárgyak élvezése. Ezek a tudatmozzanatok külső cselekvésekkel járnak együtt: éneklés, zenélés, táncolás, festés, színjátszás… stb. A tapasztalati tárgyak lehetnek művek, állatok, növények, élettelen tárgyak… stb. S tulajdoníthatunk sajátos esztétikai jelleget embereknek is: ők azok, akiket művészeknek nevezünk.

Vannak olyan esztétikainak tartott jelenségek is, amelyek nem tartoznak a naiv tapasztalat szerint a létező dolgok közé, az „elvont” világból valók: ez az *esztétikai érték*. Amikor az egyéni ítélet általános érvényűvé válik-

2 Sík Sándor: Esztétika. Universum Kiadó, Szeged, 1990. 20.
3U.o. 10.

© Copyright Mikes International 2001-2015

akkor, amikor az egyén ítéletét nem a szerény *ez nekem tetszik!* hanem a követelő *ez szép!* formulába mondja ki, és többé-kevésbé hallgatólag általános érvényűnek érzi."4

Az esztétikai jelenségek közé sorolhatók még azok a tények is, melyről tudni illik, hogy magukban véve nem esztétikai jelenségek, de még is bizonyos vonatkozásokban esztétikai jelleget tulajdonítunk nekik: amikor valamit a maga szépsége miatt fedez fel az ember, például egy szép bogarat.

Az esztétikai jelenségek vizsgálatakor a *lélektan*, illetve a *filozófia* játszik különleges szerepet. A *lélektani vizsgálat* eljárás módjai azért nem mellőzhetők, mert az esztétikai jelenségek vagy lelki folyamatokon keresztül, vagy azok kíséretében, vagy még ha nincs is lélektani jellegük, számunkra mégis tudatfolyamatokon át válnak élménnyé. Viszont a lélektani vizsgálódás önmagában nem elég. Hiszen nem tud számot adni, arról, hogy mi az a tudaton kívüli tárgyi dolog, ami a művész tudatfolyamatát és a vele járó cselekvéseket vezérli. A művész valamit alkotni akar, valami olyat, ami alkotójától független életet kezd élni. Másrészt, még kevesebbet tárhat elénk a lélektani vizsgálódás azokról a jelenségekről (művekről, természeti tárgyakról), amelyek léteznek akkor is, mikor nem látom őket, vagy azokról az esztétikai értékekről, melyek érvényesek akkor is, ha én nem eszmélek rá, vagy akár senki sem eszmélne rá.

*„Az esztétika nem boldogulhat filozófia nélkül."*5 Az esztétika tulajdonképpen filozófiai tudomány, mely segítségül hívja a már említett lélektani elemzéseket, a művészettörténetet és a művészeti technikák által nyújtott konklúziókat.

A művészettörténet és a művészeti technikák Sík értelmezésében, a művészek magukról és művészetekről tett feljegyzéseik, valamint a rájuk és a műveikre szolgáló külső adatokat ölelik fel, és reprezentálják. Rengeteg értékes tárgyi ismerettel szolgálnak, és segítik az esztétikai folyamatok helyesebb megértését is, de magukban nem elegendőek.

Tehát a *filozófia szerepe lesz a legjelentősebb*, legátfogóbb az esztétikai vizsgálódásban, mert bizonyos, hogy az esztétikai jelenségekben akár a műalkotásban, akár az esztétikai befogadásban is sok az értelmi természetű, vagy értelmi összefüggésű elem.

De még mielőtt az esztétikai alany a maga vizsgálati anyagának filozófiai értelmezéséhez hozzá foghatna, előbb az esztétikai tárgyat kell valamiképpen megragadnia. Ez a folyamat az *intuícióval* lehetséges. Az intuitív megragadás az első lépés az esztétikai tárgyak vizsgálatánál, ugyanakkor elengedhetetlen is: „… e nélkül a lényegszemlélet nélkül fogni munkához, annyit jelentene, mint vértelen árnyakról készíteni fényképeket."6

Az esztétikum alanyi adottsága, avagy az esztétikai apriori Sík Sándor felfogásában

Azt a lélektani jelenséget, melyben *az esztétikum alapvető alanyi adottsága, az apriori,* és alapvető *tárgyi adottsága, a tartalom – forma – egysége* egymásba válik, és megvalósul, *intuíciónak* nevezzük. Ebből következően meg kell ismernünk az esztétikum alanyi, illetve tárgyi adottságait ahhoz, hogy minél alaposabb képet kapjunk az intuíció fogalmának értelmezéséhez. Az esztétikai jelenségek két nagy csoportja, az *alkotás* és a *befogadás* lélektani folyamatok, s kérdés, hogy a lelkiéletnek melyik területéhez tartoznak? *–értelemhez,* vagy *érzelmi jelenségek*?

A művészeti alkotások bizonyára nagy részben az értelemnek alkotásai, hisz értelmi munkát igényel például a hangjegyek olvasása, a festékek kikeverése… de van még valami, ami az alkotásoknak megadja értelmét, ami „valamivé" teszi őket – és ez nem más, mint az érzelem. Ami azzá teszi Michelangelo Dávid szobrát, ami, vagy Puccini Bohém életét, ami…

Az esztétikum érzelmi és értelmi jelenség egyszerre. Amihez csatlakozik a tudatvilág harmadik rétege: az *akarat*. „Még az értelem létrehozta az idézett nagy alkotásokat, még az érzelem bedolgozta magát az őt kifejező

4U.o. 13.
5U.o. 15.
6U.o. 16.

© Copyright Mikes International 2001-2015

művekbe, nagy munkát, nem egyszer roppant energia kifejtést kellett végrehajtania. … A figyelem: akaratmegfeszítés: munka. Az érzelmi beleélés: törekvés, lendület: munka."7

Sík úgy véli, hogy az alkotás folyamata egy olyan aktus, hogy amikor a művész alkot, akkor egyszerre gondolkodik, érez, cselekszik, és eközben működik tudatalattija (persze csak amennyire szerepe van transzcendens erőknek az alkotásban) is. Ha megkérdezzük, hogy mit csinál, a válasza egyszerűen annyi lesz- alkotok. Nem pedig az, hogy gondolkodok vagy érzek. Mikor a művész gondolkodik, akkor nem alkot, mert a gondolkozás megelőzi az alkotást, vagy megszakítja, új mozzanatát készíti elő, de magában az alkotás pillanataiban nem csupán gondolkodik. Az alkotás közben egy egészen sajátos gondolkodás jön létre a gondolkodás tudata nélkül, logikai folyamatláncolatok nélkül alkotásszerűen gondolkodik. Sík Sándor Ady érdekes vallomását idézi: *„Ha gondolkozni kezdek, akkor nem tudom megcsinálni a lírát"*8 Az érzelem lesz, ami készteti a művészt az alkotásra, és egy sajátos alkotói hangulatban tartja, de magában az alkotás közben nem érzi, hogy érez, hanem egyszerűen csak alkot. Alkotásszerűen kell éreznie a művésznek; alkotás közben érezhet, nem tudja ki zárni az érzelmeket, hisz az ott van az alkotásban, de valahogy másként lesz ott – alkotásszerűen- esztétikai módon.

Az alkotás egy cselekvés, de nem a szó szoros, köznapi értelmében vett cselekvés, hanem valami más. A legintenzívebb cselekvés, ami egy belső intenzitásra épül. Lényegében, elsődlegesen egy belső szellemi tevékenység, hisz nem kell hozzá mozdulat, hogy az alkotások megszülessenek. Az alkotó fejében születik meg a mű, egy kész mű, még ha nincs is az papírra vetve.

Ez a tiszta intenzitás megtalálható az esztétikai befogadás folyamataiban is. A képet néző, verset olvasó, zenét hallgató ember sem gondolkodik, mert ha „igazán" gondolkodna, akkor nem az esztétikai tárgyat élvezné, hanem csak saját gondolataival foglalkozna. S ugyan úgy, mint az alkotó, esztétikai módon érez a befogadó is. Egyértelművé válik Sík elemzéseiben, hogy érzelmi élmény nélkül nincs esztétikai élvezet: ha a tárgy hidegen hagyja az embert, szó sem lehet esztétikai befogadásról. A befogadás is tartalmaz cselekvő jelleget- van benne bizonyos akarati lendület, odaadás, és vannak szellemi mozzanatai az esztétikai befogadó élménynek. Egy belső csend, egy akarati odaadás.

Mindent összevetve a tudat ez esetben az, hogy én alkotok, nem csak azt jelenti, hogy gondolkodom, érzek, cselekszem és még tudaton túli elemek is munkálnak bennem, hanem ezek egy bizonyos módon mennek végbe bennem. Hogy mi ez a bizonyos mód, nem tudom megmagyarázni, nem lehet számot adni róla. Tudom, de nem tudom megmondani, honnan származik tudásom, érzem, de nem tudom miért ezt érzem, akarom, de hogy mi az, amit akarok, mégis határozottan él bennem, nem tudom másképp megmutatni, csak éppen úgy, hogy megalkotom. Alkotok.

Ugyan ez elmondható a befogadó élményére is, csak itt nincs egy határozott és egyértelmű kifejezésünk, mint a műveket teremtő tevékenységre. A művészt, ha megkérdezzük, mit csinál: ösztönszerűen azt válaszolja, hogy alkotok. Az esztétikai befogadó már nem tud ilyen egyértelmű válasszal szolgálni. Viszont van általános kifejezés-, amellyel meg tudja jelölni azt a keresett valamit- *élvezek*. A befogadó élvezi a műalkotást! Az alkotást-élményt nem lehet leírni, megérteni. Egyik sem ad egy igazi tájékoztatást az esztétikai élményről. Mindkét szó csak rámutatás, jelzés. Mindkettő egy egyéni, és egyszeri jelenség: mindkettő egy-egy tárgyból, és egy-egy alany viszonyából alakul ki. Újraalkotom magamnak a művet- „magamra húzom"- azonosulok vele az általa kiváltott élmények révén. A befogadás pillanatában az érzelmek és gondolatok mellett, ott van az a más is. Valami sajátos, valami máshoz nem hasonlítható, különleges és egyedi: az esztétikum.

Az *esztétikum más*, mint a többi jelenség, és a művészetben jelenik meg a másság mozzanata. Az esztétikumnak tehát kell, hogy legyen olyan sajátos megjelenési formája, amiben a „más" ki tud teljesedni, és erre természetesen több esztétikai elmélet is született.

7U.o. 19.
8U.o. 20.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Vannak, akik úgy vélik, hogy a művészet alapja a mimézis. Igaz, a művészet valamit *ábrázol* is, de ennél azért több rejlik benne. „Ki magyarázza meg, hogy mit ábrázol Picasso vagy Braque egyik-másik képe?”9- kérdezi Sík. Úgy véli, hogy ha van is minden művészeti ágban ábrázolás, akkor is különböző jelleget fognak ölteni.

Egy másik nagyon elterjedt elmélet a művészetet úgy fogja fel mint *kifejezést*, mint érzelmek, hangulatok, érzelmi állapotok, érzelmi típusok kifejezőjét. Valóban nehezen tudunk elképzelni egy műalkotást művészi érzelmek kifejezése nélkül, és minél több érzelmi kifejezést „olvasunk le” egy műalkotásról, annál értékesebbnek érezzük. Ha megkérdeznénk, mondjuk egy festőt arról, hogy mit szeretett volna kifejezni képén, elképzelhető, hogy csodálkozva felelte volna, hogy semmit. Ő csak a „valóságot” akarta ábrázolni. Néha hajlamosak vagyunk többet bele látni valamibe, mint az valójában akar lenni. Ezért is lenne képtelenség azt feltételezni, hogy a művészet maga a kifejezés.

Hogyha a kifejezés fogalmát kitágítjuk, és nem csak az érzelmek, hanem gondolatok és törekvések kifejezését is értjük rajta, akkor az egy másik elméletet eredményez. E szerint a felfogás szerint a művész feladata, hogy az *eszméket* hirdesse. A közösséget szolgálja, nevelje, lelkesítse, és ha kell, buzdítsa. Kétségtelen, hogy a művészetben találni mondanivalót, célzatot, gondolatokat;- az egyes műalkotások szerzője nyilván akart valamit mondani, valami olyat, ami a puszta ábrázoláson messze túlmutat – benne van a hirdetés, de nem csak az van benne, és a művészet maga nem a hirdetés. A művész számára sem a hirdetés, mint olyan, a fontos, hanem a maga sajátos módján való hirdetés.

S végül vannak, akik a művészet *játék-elméletét* fogadják el. Szerintük a művészet igazi értelme és mivolta a játék. Csakugyan a festészetben a színekkel és vonalakkal való játék mutatkozik meg; az építészet az arányokkal, anyagokkal, terekkel játszik; a zenész a hangokkal, hangközökkel; a költő a szavakkal és rímekkel; a drámaíró a figurákkal, jellemekkel – de tényleg csak ennyi lenne egy művész munkája? A játszadozás? A művész mikor alakítja munkáját, abban nem csak a játék mozzanata, hanem éppen annak ellenkező pólusa is megvalósul. Bizony, fáradságos és nagy erőfeszítést igényel olykor egy – egy műalkotás megszületése. Tehát benne van a játék - mozzanat is, de a művészet nem csak játék- mondja Sík Sándor.

Megállapíthatjuk, hogy esztétikumban egyszerre mind a négy tevékenység jelen van (ábrázolás, kifejezés, hirdetés, alakítás), de több mint ez a négy, és mindig más.

Az esztétikai aprioriban kell keresnünk a választ. Az apriori minden esztétikai jelenségben megtalálható, amely a tapasztalat által kimutatható- az élmény lesz megtestesítője. Ezzel szemben, az apriori nem feltétlen jelent minden emberben meglévőt. Csak annyit jelent, hogy minden emberben meglehet. Az esztétikum két megjelenési formája közül – alkotás, újraalkotás – nem egyforma arányban jelentkezik az embereknél. Az alkotás megjelenési formája, viszonylag kevesek osztályrésze lesz. Az újraalkotás,10 esztétikai jelensége, a művészi befogadás apriorija úgy látszik minden normális emberben meg van.

Az esztétikai apriori az esztétikai alany magatartása, s mivel az alanyi adottság feltételez, megkíván egy tárgyi adottságot, amellyel szemben, vagy amelyen érvényesülhet, így elemzésre szorul ez a tárgyi adottság is, vagyis az esztétikai tárgy.

9U.o. 25.

10 Az újraalkotás fogalma Gadamer (Igazság és módszer. Osiris-Budapest.2003.153-158.) esztétikai vizsgálódásainál is felmerül. Azt mondja, hogy mikor belehelyezkedünk egy műalkotásba, magunkra húzzuk, megtapasztaljuk magát a műalkotást –származzon, a régi vagy modern művészetek korából- újra felismerünk benne valamit. Tehát magunkra kell tudnunk húzni, ahhoz, hogy belehelyezkedhessünk a *mű sajátos időbeliségébe* (*temporális interpretáció* fogalmával jelöli- a műalkotás képes önmagát érvényre juttatni minden korban, mindegyik megmutatkozása egyidejű lesz magával.)
Megtanulunk elidőzni a műalkotás mellett. Újraalkotjuk. A műalkotásokat megtanuljuk olvasni, észlelni. Gadamer szerint *történeti hangoltsággal rendelkezünk*: ez nem valamiféle tudományosan meghatározott magatartás, hanem érzékeinkből fakadó „tudás”, ami már eleve meghatározza művészettapasztalatunkat.
Tehát, mint ahogy Sík is mondja, ez az emberben már eleve létező képesség. A műalkotásokat képesek vagyunk bárhol és bármikor magunkra húzni, ha belépünk annak világába.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Az esztétikum tárgyi adottsága: a tartalom és a forma egysége Síknál

Az esztétikai tárgy egy egészen sajátos valóságot állít elénk: egyszerre képes a reális és irreális mozzanatokat magába foglalni. „A dráma színpada, a szobor talpazata, a kép kerete, az épület elkülönített, emeltebb helyzete, vagy bekerítése, a hangversenyterem, a pódium, a könyv alakszerűségei: mind többé –kevésbé tudatosan ezt a célt – vagy ezt a célt is – szolgálják. Minden művész azt akarja, hogy amikor műve elé lépünk, rázzuk le magunkról a reális világ porát és ünnepi várakozással adjuk át magunkat a felsőbbrendű valóságnak."11

Az esztétikai magatartás egyszerre foglalja magába az *objektívet* és *szubjektívet*. Amikor egy művészeti alkotást élvezek, a szubjektív magatartás mellett szükségképpen ott kell lennie egy objektív-realista érzelmi evidenciának is. Az esztétikai apriori adottságával szemlélő a szubjektum, a tárgy, amely a befogadó magatartását adottságával megindítja: reális objektum. A reális objektum annyiféleképpen fog adódni, ahány esztétikai alany befogadja, mert mindenki előtt másképp jelenik meg a műélmény. Ezért az esztétikai tárgy- az objektív tárgy - az intuíció tárgya. Így meg kell vizsgálnunk, hogy mi az a tárgyi jelenségekben, amihez az esztétikai magatartás kapcsolódik, mi lesz a jelenségek *közös „valamije"*. Meg kell keresni azt a közös mozzanatot- az esztétikai tapasztalás sokféleségében, amelyre az esztétikai jellegű érzelmek, ítéletek, értékelések vonatkoznak. Itt arra gondolok, hogy választ kell adni arra a kérdésre, hogy a tárgyaknak, jelenségeknek milyen mozzanatára mondjuk, hogy szép, művészi, tetszik?!

Az esztétikailag képzetlen ember, erre a kérdésre hezitálás nélkül rá vágná azt a választ: amit a mű ábrázol, mond, jelent, ami benne van, vagyis: *a tartalma*. Az esztétikailag műveletlenek, csak a tartalmi szépségekben tudnak gyönyörködni. De be kell látnunk, hogy az esztétikai jelleg nem merül ki csupán a tartalomban. Hisz könnyen előfordulhat az is az esztétikai alannyal, hogy egy nem szép tartalmú műalkotás is elnyeri tetszését. Vannak olyan emberek, akiknek éppen az tetszik, ami a többség szemében rút vagy csak egyszerűen közömbös. Ellenben, egy szép arc sem tetszik egy rossz képen, vagy egy érdekes cselekmény rossz előadásmódban. Illetőleg itt az is megjegyzendő, hogy a műalkotások tartalmával sokszor nem is vagyunk tisztában, de maga a mű még is tetszik. Vagy előfordulhat az is, hogy ugyanazt a tartalmat (pl.: egy tájat, arcot) egyszer szépnek találjuk, máskor nem. Hányszor előfordul, hogy a művész meglepi a laikust azzal, hogy közönséges, csúnya modelleket, vagy tájat választ tárgyául alkotásának. Nyilván ez azért van így, mert őket nem csupán a tartalmiság, hanem valami egészen más vezeti őket. Minél kevésbé naiv, esztétikailag minél képzettebb, ízlésileg minél tisztultabb valaki, annál tudatosabban nem tartalmi az esztétikai értékelése. Az esztétikum tehát nem az esztétikai tárgy tartalmában rejlik.

A művészek általában- mint a fent említett példa is mutatja- tiltakoznak a csupán tartalmi esztétika ellen, s kimondják, hogy az esztétikai mozzanatok a *formákhoz* fűződnek. - De így ez sem igaz. Az esztétikai élményt egy igen, szűk területre szorítaná. S ugyanakkor nem kérdés, hogy az esztétikai alanyoknak csak nagyon parányi része képes arra, hogy egy műalkotást csak formailag szemléljen. Csak formai élmény egyáltalán nem is létezik, a befogadó a formát hozzáméri egy tartalomhoz. Ugyan így az alkotó művészetét sem tisztán formai szempontok vezetik. Minden műalkotásnak van valamiféle tartalma, még ha az nem is egyértelműen fejezhető ki fogalmak útján, de minden bizonnyal minden mű befogadása esetében gondolunk, vagy érzünk valamit: nagy általánosságban ezt a valamit nevezzük a mű tartalmának. A művész is akar valamit mondani művével, valamit, ami formákban fejeződik ki: mondjuk egy színhangulatot, ritmus-élményt… A művésznek éreznie kell, hogy a formák valamiféle tartalmat kívánnak meg. Nem lehetséges tartalom nélküli művészet. „Tiszta forma, mint ilyen, esztétikailag nem létezik."12 – így összegzi a problémát Sík.

Az esztétikai jelleg a formált tartalomban, és a tartalmas formában mutatkozik meg a legtökéletesebben. „Aki az esztétikai jelenségeket csak a puszta tartalom, vagy forma oldaláról szemléli, a legjobb esetben is olyan fél képet kap róla, mint aki az egyik fél szemére rövidlátó, másik fél szemére vak; vagy mint aki egy arcot csak az egyik profiljáról ismer."1314

11U.o. 30.
12U.o. 38.
13U.o. 42.
14 Úgy vélem, a tartalom és forma egységének kapcsán mindenképp említést kell tennünk *Hegelről*, aki nagyon fontos szerepet tölt be Sík Sándor esztétikájában. Három nagy korszakot különböztet meg a tartalom és forma összefüggései alapján. *Szimbolikus művészeti formát,*

© Copyright Mikes International 2001-2015

Fontos még megemlítést tenni arról, hogy Sík szerint *az esztétikai tárgynak* a kanti értelemben *érdeknélkülinek kell maradnia*. Az érdek egy gyakorlati magatartás, ami teljesen különbözik az esztétikaitól. Csak tönkretenné azt. Ha egy műalkotáshoz érdekem fűz, akkor már nem azért fogom szemlélni, mert esztétikai élvezetett okoz, hanem, mert valamilyen haszon köt hozzá. Éppen ezért kell az érdektelenséget hangsúlyozni az esztétikai magatartásban.

Az esztétikai apriori és az esztétikai tárgy egymásbaválása Intuíció

Mindezek után lényeges, hogy tudjuk mi is az esztétikai apriori és esztétikai tárgy közötti összefüggés, mert „egymásbaválása" lesz az esztétikai *intuíció* Sík Sándor értelmezésében. Az egymásba válás ténye és módja lélektani jelenség, tehát hozzáférhető a tapasztalat számára. Azt a lélektani jelenséget, melyben megvalósul az egymásba-válás, intuíciónak nevezzük.

Az intuíciót a pillanatnyiság, villanásszerűség, az egyediség, lényegszerűség, szervesség jellemzi, s lényegét az értelem és érzelem egysége adja meg.

De haladjunk szépen sorban annak átgondolásában, mit is rejtenek ezek a fogalmak?

Az intuíció aktusát legszembetűnőbben a *pillanatnyiság, villanásszerűség* jellemzi. Az esztétikai alkotás folyamata abban a pillanatban kezdődik, amikor a művész „meglátja" lelkében azt a valamit (eszme, külső jelenség…), amiből műve lesz. A befogadó az ún. első benyomásban szintén pillanatnyi gyorsasággal ragadja meg a művet. Abban a pillanatban, mikor ez a valami magával ragadja az alkotót vagy a befogadót, még nem tud fogalmakat, ítéleteket alkotni az „érzékelt" dologról, mert még nem tud miről véleményt alkotni. Igaz, hogy abban a pillanatban már, mint határozott egész fog kirajzolódni előtte (alkotó, befogadó), s a részek apránként fognak kirajzolódni ebből az egészből. Először egy fogalomnélküliség áll fent, amihez a későbbiekben az értelmi gondolkodás is társulni fog.

Az esztétikai intuícióból nem zárható ki az értelem, hiszen nem érezhetünk úgy, még ha homályosan is, hogy ne gondolnánk valamire, amihez az érzelem kapcsolódik. Hiszen, amit látok, érzek, arra gondolnom is kell. Teljesen önkényes lenne azt követelni, hogy befogadás vagy alkotás közben függesszük fel gondolkodó tevékenységünk. „Amit látok, amit rokon- vagy ellenszenvesnek érzek, amit kívánok, arra gondolnom is kell, és az egyik gondolat szükségképpen másik gondolatot von maga után."15

Sík értelmezésében. A későbbiekben látni fogjuk, hogy az intuíció fogalmát az érzelem és értelem egysége jelenti.16

---

klasszikus művészeti formát és a romantikus művészeti formát. A korszakok különbözősége révén elénk tárja a tartalom és a forma egységének fontosságát: „A művészet középpontját a tartalom és a neki teljesen megfelelő alak önmagában szabad totalitássá lezárult egyesülése alkotja. … ezt csak a klasszikus művészet jeleníti meg." Sík Sándor és Hegel felfogásában egy műalkotás, mint olyan akkor válik azzá ami, ha a tartalom és forma együttes erővel megalkotja az egész fogalmát. Egy teljesség valósul meg létmódjában. Illetve Mindkettőjüknél a művész személye lesz az, aki az egységet megalkotja. (Hegel: Esztétika. Rövidített kiadás. Budapest, Gondolat, 1974. 199.)

15S.S. U.o. 45.

16 Itt említést kell tegyek Henri Bergsonról, aki a modern intuíció atyja. Bergson szerint: „Az intuíció azonnali ismeret, amely alig különbözik tárgyától, csaknem egybe esik azzal. Rokonszenv, amellyel a tárgy belsejébe hatolunk, hogy egybeessünk azzal, ami egyszeri, következőleg kifejezhetetlen benne." A nevetésen keresztül szemlélteti intuíciófogalmát: a nevetésben mindig egy azonnali és egyszeri folyamat megy végbe. Az embereknek nevetés közben egy villanásszerű élvezetben van részük, ami általában egy egyedi és egyszeri dologból származik. megállapíthatjuk, hogy Sík Sándor és Bergson intuíció fogalma merőben hasonló. Mindkét fogalom egy pillanatnyiságot, egyediséget, egyszeriséget foglal magában, ami egy élvezetből fakad, s egy élvezetben végződik. (Henri Bergson- A nevetés. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1992.- Szegő Katalin, 18.)

© Copyright Mikes International 2001-2015

Az intuíciós szemlélet tárgya a kép. Az esztétikai képben a formák is képileg valósulnak meg. A formák nem tapasztalati módon való létező valóságok, hanem eszmei létezők, amit a képiség hiánya jellemez. Az esztétikumban pedig sajátos módon ezek a nem-képi valóságok is képi módon jelenek meg,- magam előtt látom a mű szerkezetét- látom a képben, a költeményben vagy akár a zenei alkotásokban is a jellemeket, a mű mondanivalóját. Ez az intuíció *totális* jellegével függ össze. Az intuícióhatásában már benne vannak a részletek is- látom magam előtt a mű egészét. Már csak megalkotásra vár. A művész maga előtt látja alkotásának egészét. Már ismeri részletesen, mielőtt a részletek valójában megszülettek volna- mondja Sík Sándor. Például a festő, amikor hozzáfog képéhez, talán még nem tudja pontosan, hogy milyen alakok és tárgyak szerepelnek majd a képen, de biztosan látja, érzi a mozdulatok feszülését, a tárgyak és alakok összességének térben való elhelyezését.

Az intuíció másik jellegzetessége, hogy mindig *egyénire, egyedire*, és *egyszerire* irányul. Az esztétikában ez az egyediség egyet jelent a *lényeggel*. Az esztétikai lényeg az, ami az egyedet minden mástól megkülönbözteti: ami azzá teszi, ami. Az esztétikai intuíció ezt a lényeget ragadja meg, és csak azt, amit az esztétikai alany érez lényegnek, ami az ő lényegigényét kielégíti. Az alkotó is azt akarja kifejezni, vagy ábrázolni, ami alkotótevékenységét megindította. Éppen azért is indította meg, mert ő azt abban a pillanatban, mikor az a „valami" magával ragadta, lényegesnek érezte. Tehát akkor fogja intuícióját „igazinak" érezni, ha már úgy érzi, hogy az a lényeg van birtokában, mellyel meg tudja valósítani, amit akar. A befogadó is akkor érzi igazinak élményét, ha úgy érzi, hogy azt fogadta be, ami a mű lényege. Minden esztétikai szemlélet egy egyéni és egy határozott, egyszeri élményhez fűződik. Az alkotói és a befogadói is. A tartalom – forma – egység egy intuícióban jelenik meg, ami mindig egy valakinek az intuíciója lesz.

Az esztétikai intuíció egyedisége és lényegszerűsége még egy mozzanatot magába foglal: az intuíciót kiváltó tartalom – forma – egységet csak akkor fogom egyedinek érezni, ha a lényegszerűséget semmi sem zavarja. A lényeget teljesen megvalósulva kell látnom. Ezért a tartalomnak és formának tökéletesen egybe kell fonódniuk. Ha akár a forma nem illik hozzá a tartalomhoz, vagy a tartalom a formához, akkor úgy érezzük, hogy a lényeg nem egészen, vagy egyáltalán nem valósult meg.

Az esztétikai alany oldaláról vizsgálva, az intuíciós aktus egy olyan magatartást eredményez, amelyben az intuíció felvillanásakor megindul a képzelet és gondolkodás. Az alany oldaláról tekintve jellemző az erős érzelmi színezettség, amelynek a bizonyításához nincs szükség mélyreható bizonyítékokra- állítja Sík Sándor. Korábban már láthattuk, hogy az esztétikai magatartásban, illetve az intuíció lényegszerűségében megvalósul az érzelmi színezettség. Ezt azért fontos még egyszer megjegyeznünk, mert az esztétikai lényegfogalom tulajdonképpen egyenlő lesz a lényegesnek érzettel. Az esztétikai élményben tulajdonképpen csak az a lényeg, hogy az alkotó abban, amit alkotni akar, mit érez lényegesnek; és a szemlélő abban, amit lát, hall mit érez lényegesnek. *Egy érzelmi evidencia fogalmazódik meg*.

Mit is jelent ez? Hogyan értelmezi Sík?

Amellett érvel, hogy ha az említett lényegesnek érzett dolgot megpillantjuk az esztétikai tárgyban, nem merül fel bennünk a kérdés, hogy vajon a lényeg van- e benne, hanem érezzük a benyomás percében, hogy valami lényegeset feltétlenül magában foglal. Azt, amit a művész mondani akar. A művész vakon bízik érzéseiben. Lát, hall tapint valamit, ami egyből magával ragadja, anélkül, hogy ráeszmélne a lényegesség fogalmára. Teljesen átadja magát az érzésnek, azt sem bánja, hogy más számára mi a lényeg. Neki abban a percben „az a lényeg". Így érzi, tehát így is van. Nincs olyan művész, aki nem bízna saját művészösztönében, s ne hagyatkozna arra. Ekkor tulajdonképpen csak egyszerűen átadja magát érzelmi evidenciájának. Azt is mondhatjuk, hogy a művészetben voltaképp egy „jobban érzés" fogalmazódik meg. Ez az érzés egy belső szó, amit az alkotó egy rajta kívülálló, felsőbb sugallatnak érez.

Mindent összevetve, *az intuíció a megismerés egy fajtája*.17 Ebben a megismerésben az érzelem és értelem egyszerre játszik szerepet. Tökéletesen egybefonódnak. De az érzelem mégis uralkodó szerepet tölt be az esztétikai

17Filozófiai intuíciók, Filozófusok az intuícióról. L' Harmattan kiadó, Budapest. Megjelenés alatt:
Veres Ildikó: Az intuíció fogalmának értelmezési körei a hazai filozófiában című tanulmányában fejti ki, miszerint Horváth Sándor intuíció fogalmának eredete Auquinói Tamás felfogásához kapcsolódik: az intuíció folyamán a megismerő alany közvetlenül érintkezik tárgyával, tehát bármi legyen is az intuíció eredete, az ismeret körébe tartozik. A második szerző, akit vizsgál: Somogyi József, aki az intuíció

© Copyright Mikes International 2001-2015

magatartásban. Ez az érzelem nem egyszerűen az érzelmekben adott egyszeri érzelmi hullám, hanem összefügg az ember egész valójával. Egy élethangulatot eredményez.

Felmerül az a kérdés, hogy az intuíció megismert vonásai elegendőek a művész intuíciójának megismeréséhez is, vagy az valami más lesz? A művész személyiségének vizsgálata az esztétika egyik legfontosabb tárgya, kérdésköre. Az intuíció magában vett értelmezése, már elegendő a művész intuíciójának elemzéséhez is, viszont még van három mozzanat, amelyek a művész intuíciójára vonatkoznak Sík szerint.

„A művész intuíciója abban a pillanatban jön létre, mikor lelkében egy tartalom lényegszerűen formához kapcsolódik - mikor a kőben meglátja a szobrot, …„18 A művész intuícióját kiváltó tárgy kétféle lehet: amikor egy külső szemlélet hozza létre, vagy a „semmiből"(a fejéből) alkot. A külső szemlélet, mikor az alkotás tárgya magában is egy formált jelenség- minta, modell, vázlat utáni alkotás. Fejből alkot akkor, ha az alkotás tárgya még formátlan- egy elvont gondolat- egy tárgytalan érzelem, vágy, hangulat… Az, hogy az intuíció melyik kiváltó tárgyához igazodik, igen fontos, mert ezen a kettőségen alapul az ábrázolásnak és kifejezésnek a megkülönböztetése. Sík értelmezésében az ábrázolás külsőleg szemlélt jelenségekről támadt belső szemléleteknek a hordozója, a kifejezés pedig nem szemléleti tartalmat hordozó belső kifejezés.

E szerint a felfogás szerint, kétféle művészt lehet megkülönböztetni, aki a látott jelenségekbe önti bele mondanivalóját, és aki a kimondhatatlant akarja kifejezni. Az első típus az ábrázolandó külső szemléletet tölti meg belső tartalommal- az ábrázolásba viszi bele a kifejezést, a második típus a maga kifejezendő belső tartalmának keres szemléletes formát – a kifejezésbe visz bele ábrázolást. Az alkotói intuíció sajátos vonása az „alkotás tendenciája"- vagyis az alkotó művész szemléletében az első pillanattól kezdve benne van az a tudatos, vagy tudattalan mozzanat, hogy abból mű lesz. Ha ez nem volna benne, ő maga sem érezné szemléletét esztétikai jellegűnek. Ez a műre vonatkozás feltétlenül hozzátartozik az alkotói intuícióhoz.

S végül a harmadik mozzanat *a művészi látomás*. Sík Sándor amellett érvel, hogy a művész sorsa a látomás. Ezt a látomást nem ő keresi, hanem a látomás keresi őt. A látomás távollétében nem érzi teljesnek magát, nem élvezi az életet. Neki az esztétikai magatartás, amelyben jelen van az intuíció, az élet értelme és tartalma lesz. A művész számára az intuíció a sors. Számára az életet az jelenti, ha alkothat, ha mindazt, mi a látomás által megszületett fejében, közönsége elé tárhatja.

Végezetül már csak az esztétikai tárgy jellemzőit kell megvizsgálnunk, ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az intuíció értelmezéséről.

Az esztétikai tárgy jellemzői Sík értelmezésében

Az esztétikai tárgynak a *szerves egység*, a *lényeg kifejezés*, a *szemléletesség*, és az *érzelmesség* lesznek a jellemzői.

A *szerves egység* fogalma fogja megadni számunkra a tartalom - forma – egység megvalósulásának módjára a választ. A forma és a tartalom esztétikai kapcsolatának legelemibb jellemzője, hogy egységük szükségszerűnek hat. Szervesnek érezzük. Minden tartalmi és formai elemnek meglesz a párja, amihez csak az a tartalom fog illeni, amit az a bizonyos forma megkíván, s fordított esetben is ugyan így áll a helyzet. „Ehhez a tartalomhoz csak ez a forma, ehhez a formához csak ez a tartalom való."19 Ez a szerves egység abban a tényben mutatkozik meg a legjobban,

különböző fajainak ismeretelméleti kérdéseivel foglalkozik. S nála is az intuíció az ismeret körébe tartozik, melynek lényegéhez hozzátartozik egy ambivalencia: irracionális –és racionális gondolkodás együttműködése. Somogyi az intuíció és a közvetlen evidencia problémáit helyezi vizsgálódásának középpontjába. A harmadik szerző, akit tanulmányában vizsgál Sík Sándor. Arra a megállapításra jut, hogy Sík az intuíció fogalomnélküliségének magyarázatát adja. Nála az intuíció egy egyedi, erős érzelmi színezettséggel, képi jelleggel rendelkező lelki folyamat, ami a művészi látomásban teljesedik ki.
Valóban, Sík intuíció fogalma nem egy egyszerű megismerési folyamatként írható le. A sokrétűség jellemzi, melyen az értelem és érzelem egybefonódik, és képi jelleggé formálódik a művészi látomásban.
18S.S. U.o. 53.
19U.o. 54.

© Copyright Mikes International 2001-2015

hogy az intuícióban az elsődleges benyomásban, nem is vesszük észre külön a formát, és külön a tartalmat, hanem azoknak totális jellegét látjuk.

Az esztétikumnak szervesnek kell lennie, különben nem jó vagy nem esztétikum. A szervesség fogalma egyenlő lesz az egység fogalmával. Ez az egység már eleve benne lesz az esztétikumban- az esztétikum e nélkül az egység nélkül létre sem jönne. Ennek az egységnek az alapja lelki tartalom, melyet az alkotó az esztétikai tárgyban fejez ki. Az esztétikai tárgytól megköveteljük, hogy az legyen, ami: a jelenség lényege legyen kifejezve a formált tartalomban.20

Sík értelmezésében a *lényegkifejezés* lehet objektív és szubjektív. A lényeg szó a műre magára vonatkoztatva objektív lesz, az esztétikai folyamatokra vonatkoztatva szubjektív. A lényegszerűség rámutat az esztétikai magatartás értékjellegére. Természetesnek véljük, hogy benne van az alkotásban, hisz minden dolog lényegében az, ami. Ide kapcsolódik a művészlélek egyik legjellemzőbb tulajdonsága, az örökös művészi elégedetlenség. Nem művész az, akit nem gyötör a szenvedélyes vágy, hogy azt fejezi ki, ami víziójában él. A lényeget. Művének mibenlétét. Minden művész arra vágyik, hogy mondanivalójának lényegét tökéletes formában tárhassa befogadói elé, elkerülve művének félreértelmezési lehetőségeit.

A *szemléletesség* a tartalom – forma –egységének és minden esztétikai jelenségnek jellemzője. Nem találunk olyan esztétikumot, amely ne valami tapasztalati jelenséghez, érzékileg vagy képzeletileg szemléletes dologhoz kapcsolódna.

A szemléletesség lehet egy külső és egy belső, amely két különböző valóságréteget jelent: egy érzékit és egy képzeletit. Az esztétikai szemléletesség nem egyenlő az érzékivel. Érzéki formákról csak a képző –és táncművészetekben beszélhetünk. Ezekben valósul meg a külső szemléletesség. Viszont a költészet esetében már egy belső szemléletességről beszélhetünk. Azok a képek, amelyekben a regény tartalmi és formai gazdagsága megvalósul, a mű létrejöttekor az íróban, és a befogadó képzeletében jönnek létre, és nem érzékiek. De ettől függetlenül még szemléletes, csak intenzitásában halványabban jelenik meg, mint azok a képek, melyeket látási érzeteink közvetítenek. Ugyan ez elmondható a zenére is. A zene szemléletessége sem a kottákban van, hanem belsőleg halljuk a zenét. Nem egyszerűen a zenei hangokat és akkordokat élvezzük, hanem a belőlük kialakuló zenei képzeletünk szemléleti egységeit. Egyszerűen csak érezzük, hogy tetszik, és képes különféle érzelmekkel elárasztani lelkünket. Minden művészeti ágban benne foglaltatik a belsőleg szemlélhetőség viszonya, minden esztétikai jelenség formáltságához hozzátartoznak, a külső, érzéki szemléletesség viszont nem mindig van jelen. Ha azonban a szemléletesség aktusát egész mivoltában vizsgáljuk, akkor egy sajátos újabb tulajdonságra lelünk rá, ami az intuíció totális jellege miatt adódik, arra, hogy az esztétikum rendelkezik nem szemléletes elemekkel is.

Minden esztétikai tárgy rendelkezik olyan formai elemekkel, melyek nem szemléletesek (szerkezet, jellemek, hangulat…) – ezeket Sík Sándor belső formáknak nevezi. Ezek a nem szemléletes elemek is bizonyos szemléletességgel fognak megjeleni a lelkemben. „Mégis: abban a belső szemléletben, amely lelkemben él, mikor alkotok, vagy amikor alkotást befogadok, ezek a nem- szemléletes elemek is bizonyos szemléletiséggel vannak jelen.”21 A vers, vagy a dráma hangulatát érzem, szerkezetét magam előtt látom, az alakokat életszerűen szemlélem, mintha életbeli ismerősöm volna. A festmények cselekményét is valamilyen időbeliséggel felruházom.

20 Elengedhetetlennek tartom, hogy itt ne említsem meg *Croce* nevét, kire Sík Sándor maga hivatkozik a *Szervesség és egység* fejezetben. Aki szerint: „A tiszta intuíció ’nem fogalmi’-t és ’nem történetit’ jelent, s ez nem lehet más, csak lírai intuíció, vagyis elméletivé átalakult érzelem.” Ez az érzelem „a maga életteli lendületében felfogott valóság”. Az érzelem a művészet anyagaként, tartalmaként szolgál - tehát az élmény anyaga lesz- mondja Croce. Minden műalkotásnak lesz egy sajátos, egyedi formája, amely Croce szerint egy általános tartalmat fog hordozni. Ami a műalkotásban végül megmutatkozik: az a művész érzelmei, gondolatai, akarati aktusai lesznek. Összegezve azt mondhatjuk, hogy mindkét szerző intuíció fogalmában megmutatkozik az érzelmesség kiemelkedő szerepe, ami az intuíció folytonosságát fogja biztosítani. Ha pedig a művész megfelelő formában tudja „tálalni” érzelmeit, akkor létrejön egy szerves egység. Megszületik a totalitás és az egyediség. A műalkotás azzá válik, mi szeretne lenni. (Kaposi Márton: Az intuíció és költészet. Benedetto Croce esztétikája. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 87.)

21 S.S.U.o.64.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Ezen felül, nem elfelejtendő az a tény sem, hogy a műben mindig megjelenik valamilyen szemléletfölötti többlet is. Többet látunk, érzünk bele a művekbe, mint ahogy azok előttünk állnak. Ami nem baj, hisz egy igazi művész képes lesz belejuttatni művébe ezt a többletet, ami valamilyen nem-szemléletes, nem-érzékelhető, nem-anyagi módon fog szerepelni művében, de benne lesz, hiszen a fogékony lelkű befogadó belső szemléletességében is meg fog jelenni. Az a többlet, ami az alkotóból átömlik alkotásába, a fogékony lelkű befogadóban egyszerűen csak új életre kél… Nincsenek elvont szabályai, minden egyes alkotásban másként fog megmutatkozni ez a többlet, s voltaképp, minél fogékonyabb a befogadó egy műalkotás esetében, Sík Sándor úgy véli, hogy annál jobban „megleheli az esztétikai titok szele". „Az esztétikai többlet mint melancholikus megilletődés, mint a szépség szomorúsága fog rászállni lelkére."22 Többlet nélkül – esztétikai titok nélkül nincs esztétikai élmény.

Sík Sándor szerint az esztétikai tartalom- forma- egységének az esztétikai intuícióban negyedik lényeges jegye: az *érzelmes jelleg*. Az érzelem szerepe fontos helyet tölt be az esztétikai tapasztalatban. Kétségtelen, hogy ahol esztétikai jelenséggel találkozunk, mindenhol találunk vele kapcsolatban érzelmi mozzanatokat. Dante szavait idézi, aki azt mondta, hogy: „Érzelmi indíték nélkül nincs alkotás."23 Azt, hogy az esztétikai befogadást is érzelmi jelenségek is kísérik, ezt legjobban a közkeletű szóhasználat szemlélteti: élvezés. „Az előadóművésztől azt kívánjuk, hogy érzéssel játsszék, énekeljen, szavaljon; ha ezt az érzést megkapjuk, esztétikai hatást tesz ránk sokszor közömbös, vagy önmagában nem tetszetős jelenség is."24 Azonban ez az általános esztétikai vonatkozású érzés Sík Sándor szerint igen sokféle és bonyolult jelenséget takar.

Vizsgáljuk meg először az alkotás „érzelmi bevezetőjét". Az alkotás folyamatát egy előzetes hangulati állapot előzi meg, amely érzelmi jellegű, de még nem kapcsolódott sem tartalomhoz, sem formához. Ezt szokás művészi hangulatnak is nevezni. A művésznek még nincs egy határozott eszméje, vagy egy kifejezni vágyó határozott érzelme, hanem a rendesnél felfokozottabb érzelmi hangulatba kerül. Majd ezt a felfokozott érzelmi vonalat egy élmény fogja meghatározni. Ez lesz az esztétikai folyamat érzelmi vonalának második hulláma.

A művész felfokozott lelkiállapotában átéli a világnak a vele aktuálisan érintkező darabját. Szemléli az őt körülvevő tárgyakat, természetet, embereket, eseményeket, s az eddig határozatlan érzelmi hangulat egy határozott tárgyat kap. Ez a tárgy nagyon sokféle lehet - egy arc, egy embercsoport, egy hang, egy szó, egy olvasmány, egy emlék, egy gondolat - az élet bármely mozzanata. Ez a mozzanat érzelmileg jelentőssé lesz: megragadja a lelket. De lehet egy forma is az érzelmi hangulat elindítója: amelyben nem tárgyat, hanem kifejezőjét fedezi fel az érzelem- egy szó, egy dallam, egy szín, egy mozdulat. Ez a megragadottság azonban még mindig nem igazán esztétikai jellegű.

Sík azt mondja, hogy az alkotó tevékenységének harmadik érzelmi hulláma válik esztétikai jellegűvé, amikor a tartalomtól a formához, illetve a formától a tartalomhoz értelmét, és akaratát is az érzelem vezeti el. Ez az esztétikai tartalom- forma – egység létrejöttének szubjektív feltétele. A művész lelkében a megragadott tartalmi illetve formai tárgy egy pillanatig sem marad meg passzív nyugalomban. Sík Sándor nézete szerint a művészi tehetségnek éppen az a legjellemzőbb vonása, hogy a megragadott tartalom nem tud csak-tartalom maradni, hanem követeli a neki megfelelő formát, és a megragadott forma nem tud csak forma maradni, hanem hozzá illő tartalom után kiált. A művészlélekben minden élmény, amely a felajzott létérzés állapotában lépett a tudatba, meg akar születni, a megszületés első momentuma pedig a hozzáillő másik élménynek megtalálása, megragadása, ill. azzal való eggyé olvadása. Ezt a megtalálást pedig ugyanaz az érzelem vezeti, amely az első részletet megragadta. Az esztétikum születésének pillanatában a tartalom még nem lesz teljes, csak egy tartalom csíráját jelenti, ami még nincs teljesen kifejezve, csak a mondanivalót sejteti. Ugyanez áll a formára is. Csak egy körvonalat, valami egyszerű alaki sémát jelenít meg. Ennek a két határozatlan csíráját ötvözi a művész, s majd később ebből jön létre alkotása. Azt, viszont nem tudjuk megmondani, hogy az alkotó miért pont azt a bizonyos tartalmat vagy formát-és miért nem egy másikat- ragadta meg, amelyikből táplálkozik műve.

Viszont arra a kérdésre, hogy hogyan kapcsolódik az aktuális érzelem hatása alatt a megragadott tartalomhoz a megfelelő forma és viszony, már választ tudunk adni. Itt már adva van egy bizonyos érzelem: a tárgyas és formai

22U.o. 67.
23U.o. 68.
24U.o. 68.

© Copyright Mikes International 2001-2015

érzelem is megtalálja formáját és tárgyát. Mindkettő képes megtalálni a magának megfelelő elemet, amiben megtudja valósítani a művész élményét. A tartalom és forma kifejezése magában a műben válik objektív valósággá. Azonban az érzelmi tényező szerepe az objektív folyamatban nem olyan intenzív, mint az alkotó folyamat elindulásakor. A munka folyamán csökken az érzelem munkája, és helyet ad az értelmi és gyakorlati tényezőknek. Ugyanakkor, nem szabad elfelejteni, hogy az alkotó nagyon ritkán tudja megvalósítani azt, és úgy, amit a lelkében, az első esztétikai vízióban látott. Az alkotó munkába beavatkozó értelmi hullám új tartalmi részleteket fog megragadni a tárgyban, ezért már nem lesz olyan közvetlen kapcsolatban az eredetileg mozgató érzelemmel. Így nagyon sok lehetőség van arra, hogy új tartalom – forma – egység jöhet létre. Ugyanez az eset következik be akkor is, ha a technikai eljárás során vetődik fel egy nem várt formai apróság. Mindez nem szükségképpen árt az eredeti látomásnak, sőt még javára is válhat. Az eredeti szubjektív mag ettől függetlenül még benne lesz a kész műben, és igazi esztétikai hatásának ez lesz a forrása.

Sík Sándor az alkotás mellett a *befogadó* folyamatot is megvizsgálja. Megállapítja, hogy a befogadás élvezet-jellegében egyszerre lesz benne a tartalom és forma, illetve az egységükből *létrejött alakulattal van vonatkozásban*. Kérdése az, hogy magát a két elem közötti kapcsolatot a befogadóban is az érzelem, illetve érzelmi kapcsolódás közvetíti- e?

Itt tulajdonképpen új szubjektív belső szemléleti forma jön létre, amely a műben rejlő objektív esztétikum, és a benne megvalósult érzelmi egység hatása alatt a befogadóban alakul ki. Az új tudatfolyamat is érzelmi képzettársítással indul e meg –ez a kérdés. A befogadó estében csak az első benyomásra, a kezdő mozzanatra vonatkoztatja tételét Sík Sándor. A befogadó folyamat további szakaszaiban is éppúgy felléphetnek gondolati, nem esztétikai elemek, mint ahogy az alkotói folyamatnál is láthattuk. A befogadói folyamat hasonlít az alkotói folyamathoz. Itt is megtalálhatjuk a tárgytalan, a tárgy nélküli érzelmi állapotot, amely a teremtő hangulattal állítható párhuzamba. Egy várakozó, figyelő, de még határozott tárggyal nem rendelkező „felajzott állapot”. Ezt Sík *önbeállító* érzelmi gesztusnak nevezi, mert szerinte megvan minden tudatos esztétikai élmény kezdetén- „elfordítjuk figyelmünket a reális élettől és odafordítjuk a műhöz, illetve az esztétikailag felfogandó tárgyhoz.”25 Ezt az odafordulást mindig egy kíváncsiság kíséri. A megragadottság állapotát a beállító hangulat követi. Az előző stádiumban felébredt érzelmesség hozzátapad a szemléletileg adott esztétikai tárgyhoz. A befogadót legtöbbször egy-egy mozzanat ragadja meg az első pillanatban, ami általában egy tartalmi mozzanat, és nagyon ritka, mikor egy formai jelenség váltja ki ugyanezt. A befogadóban gyorsabban megy végbe ez a folyamat, mint az alkotóban, hiszen, a műben már objektíve adva van a két elem szükségszerű kapcsolata. Ugyanakkor a befogadó tökéletlenül fogja megérezni a művész vízióját megteremtő, a műben már objektivált érzelmek gazdagságát, és a kifejező formák fontosságát. A befogadó érzelmi élménye különbözni fog az alkotóétól, viszont ha nem is ugyan azt, de még is valami olyasmit kénytelen érezni a befogadó, amit az alkotó belevitt művébe. Belsőleg átéli a létrehozó elemet. Azt mondja Sík Sándor, hogy lélektani szempontból lényegében nincs is különbség a két habitus között másban, mint a folyamat tempójában. Az alkotó folyamata lassú, a befogadásban gyors a tempó. Az alkotás folyamatának meg kell érnie, ahhoz, hogy haladhasson; a befogadó rögtön és teljesen az életbeli benyomás hatását kelti. Mindenesetre egyértelművé válik, hogy az esztétikai tartalom – forma – egység genetikus kapcsa az érzelem. Sík Sándor nézete szerint az esztétikai élményben szerepelnek ún. egyéb érzelmek is. A látomási érzelem mellett kísérő, színező, továbbalakító, és belőle fakadó érzelmek is. Vonzza magához az újabb és újabb érzelmi, és értelmi képzettársításokat is, melyekhez szintén újabb és újabb érzelmi mozzanatok kapcsolódnak. Egy esztétikai mű, nagyon sok érzelmet, gondolatot tud felkelteni, sugallni. Ez a sokféle érzelem és a vele kapcsolatos képi tudatelem együtt alkotja azt az egységes élmény-egészet, amelyet *esztétikai élménynek* nevezünk.

Mindezek mellett meg kell említenünk, hogy Sík Sándor szerint az esztétikai érzelmek magukba foglalhatnak ún. *fogyatékos érzelmeket* is. Ezek az érzelmek azért alakulnak ki, mert vannak olyan befogadók, akik esztétikailag iskolázatlanok. Nem tudnak különbséget tenni a maguk élménye és a műben adott érzelmek között. Azért alakulhat ki ilyen érzelem, mert az emberek többségének egy mű azért tetszik, mert a maga sorsára, életére, érzelmére ismer benne. A fogyatékos esztétikai érzelmek fogalmára vonatkozóan írja: „Fel kell ezt a kategóriát venni azért, hogy igazságot szolgáltassunk az esztétikailag iskolázatlan befogadók óriási tömegének, akiket e nélkül ki kellene zárnunk az esztétika birodalmából; és hogy eleget tegyünk az esztétika feladatának, amelynek meg kell

25U.o. 73.

© Copyright Mikes International 2001-2015

magyaráznia nemcsak esztétikai professzionalizmust, hanem a dilettánsok összehasonlíthatatlanul fontosabb élményét is, hiszen a műalkotások végelemzésben ezek számára készülnek."[26]

Láthattuk tehát, hogy az esztétikai intuíció fogalma nagyon összetett, és sokrétű vonatkozásokat foglal magába. Nem egy fogalmi ismeret, melyet a tudomány meg szokott terminológiájával meg lehetne határozni. Kifejezéséhez szükséges egy másik nyelv – melyben az intuíció mivolta kiteljesedhet-, amit a művész teremt meg a befogadó számára, s az esztéta a tudományos értelmező számára is. S láthattuk azt is, hogy Sík Sándor intuíció fogalma két lényeges perspektívából közelíthető meg – értelem és érzelem – melyeknek a kapcsolódási pontjai az esztétikai értelmezés alapösszefüggéseinek meghatározó elemeit jelentik.

Összegzés

Sík Sándor élmény-esztétikájában fontos szerepet tulajdonít az intuíció fogalmának. Hogy hogyan is lehetne meghatározni e fogalmat, akkor azt mondanám: az intuíció az ember belsőjéből fakadó sugallat.

Nem egy fogalmi ismeret, melyet a tudomány megszokott terminológiájával meg lehetne határozni. Kifejezéséhez szükséges egy másik nyelv. A művész feladata, hogy azt a bizonyos nyelvet –melyben az intuíció mivolta kiteljesedhet- megtalálja.

Az intuíció lényegét az érzelem és értelem egysége adja meg. Tökéletesen egybefonódnak. Az érzelem, uralkodó szerepet tölt be mind a művész, és a befogadó intuíciójában is. Az élmény, egy sajátos hangulatot eredményez, ami az ember egész valóját fogja kifejezni. Azt, hogy az alkotóművész és a befogadó számára mi a lényeg, mi az egyedi, amely villanásszerűen megragadja az intuíció folyamán.

Az alkotó nem tudja, hanem érzi, hogy amit lát, hall, tapint az a lényeg, az, mi műalkotásának tartalmát és formáját alkotja. Egyszerűen csak érzi. S a befogadó is abban, amit a műalkotás által tapasztal, érzi, hogy mi a lényeg.

A művészetben egy bizonyos „jobban érzés" fogalmazódik meg. Hiszen a művész is a saját maga művészösztönében bízik a legjobban. Mondhatni, hogy átadja magát művészi evidenciájának – belső sugallatának. Ez a belső sugallat mutatkozik meg például, mikor lelkében egy tartalom lényegszerűen formához kapcsolódik, mikor a kőben meglátja a szobrot, egy személyben írása hősét, festménye tartalmát, formáját…

Úgy is fogalmazhatunk, hogy a művész számára az intuíció a sors –az élet értelme és tartalma.

Elengedhetetlen, hogy a művész alkotásában ne törekedjen a tökéletes tartalom – forma - egységének elérésére, hiszen ez fogja kifejezni, megmutatni, azt a pillanatszerű, egyedi valamit, mi magával ragadta, s alkotásra késztette. A megszületett műalkotás világába fog majd belépni a befogadó, melyet „magára húz" és megtanul „olvasni", értelmezni.

Az érzelmi színezettség mellett még lesz egy fontos lelki aktus, ami végbe megy az alkotóban és befogadóban egyaránt. Ez az akarat. Mindkettőben végbe megy egy akarati odaadás, egy cselekvés. Az alkotás egy cselekvés, de nem a szó szoros, köznapi értelmében vett cselekvés, hanem valami más. Lényegében egy belső szellemi tevékenység, hisz nem kell hozzá mozdulat, hogy az alkotások megszülessenek. Az alkotó fejében születik meg a mű, egy kész mű, még ha nincs is az papírra vetve. S azt akarja, hogy ami megszületett fejében a vásznon, színpadon, a kottán ugyanúgy mutatkozzon meg. A befogadás is tartalmaz cselekvő jelleget- van benne bizonyos akarati lendület, odaadás. A befogadó meg akarja érteni a művész által létrehozott alkotást.

Ezzel együtt az értelem is elengedhetetlen az intuíció és az esztétikai élmény értelmezésénél. Nem érezhetünk úgy, hogy ha homályosan is, de gondolnánk valamire, amihez az érzelem kapcsolódik. Hiszen, amit látok, érzek, arra gondolnom is kell. Teljesen önkényes lenne azt követelni, hogy befogadás vagy alkotás közben függessze fel gondolkodó tevékenységét.

26 U.o.78.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Összegzően azt mondhatjuk: Sík Sándor az intuíció értelmezését két lényeges perspektívából közelíti meg, melynek kölcsönhatása egy esztétikai gondolkodást eredményez.

VERES, Ildikó: Intuition in Sándor Sík´s Aesthetics

In this comprehensive essay the author provides an in-depth analysis of the way of understanding of intuition in the aesthetics of the renowned Hungarian philosopher Sándor Sík.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

NYELVÉSZET

Bencze Mihály és Tácsi István : A moldvai csángó nép besenyő-magyar eredete

Ahhoz, hogy egy nép valós ősi származásának a mai történelemtudományban is bizonyítható eredetét meghatározhassuk, egy teljesen új tudományos módszert kell választanunk. Nem folytathatjuk történész elődeink hibás gyakorlatát, hogy a bizonyítás nehézségei okán ismeretlennek és homályba veszőnek definiáljunk egy kérdéses nép eredetét. Ha odáig jutott egy nemzetrész a mai világunkban, hogy a népek tengerében a teljes beolvadás lehet a sorsa egy erősebb nemzet körében, a tudománynak akkor is kell lenni módszerének, mellyel a pontos eredetük. Különösen, ha még élnek csoportjaik és nyelvük.

A mai élő történelemtudomány sajnos igen körültekintő módon dolgozik. Ami kézzel foghatóan, vagyis régészeti, antropológiai stb. és korhű írásbeli bizonyítékokkal nem igazolható, azt nem fogadja el hitelesnek. Tehát, ha egy népcsoport nem hagy maga után valami fizikai, vagyis értékelhető nyomot, vagy ezeket a nyomokat megfejthetetlennek ítélik, akkor a származásuk ködbe vész kifejezéssel nem bizonyíthatóvá válik. A mai történelemtudomány az igen körültekintő kutatási módszere következtében, mégis elkövet egy mondhatni szarvas hibát a tevékenységében. A régészetről nem szólva, a tudósok az írásos bizonyítékokat jelentőségüknél fogva, sokkal nagyobb súllyal veszik figyelembe a kelleténél. Pedig az írás, már keletkezésekor is az emberi beszéd szerkesztett változatának fogható fel. Vagyis a leíró tudását és tartalmi elkötelezettségét fejezi ki. Akár hamis is lehet. Senki sem tudja megfejteni a leíró szándékát. Természetesen a tudósok szűrik az írások mondanivalóját, de az is lehet, hogy az írás megfejtői tévesen olvassák el, és helytelenül értelmezik a szöveget.

Különösen érdekes, hogy ameddig a beszélt nyelvek írásos emlékeit elfogadják bizonyítéknak, pedig hamis is lehet, addig magának a beszélt nyelvnek a tartalmi felépüléseit már kevésbé. Hogy pontosítsuk mondanivalónkat, a jelen esetünkben mivel nem sikerült megfejteni magából az élő nyelvből a csángó kifejezés pontos jelentését, e nép ősi eredetéről, törzsfejlődéséről senki sem volt képes valóságos bizonyítékokat feltárni. Sokkal egyszerűbbnek mutatkozott a nyelvrokonság alapján a magyar nemzet egy a Moldvába odaszivárgó népelemeként meghatározni őket. Pedig minden önálló névvel elkülönült nemzetrésznek kell lenni saját történetének. Az önmegnevezés minden esetben a valós származását kódolja a néprészeknek. Ha ennek a tudása bármely okból feledésbe merült, már csak egy lehetőségünk marad, a legjellemzőbb névváltozataik összehasonlító nyelvészeti és etimológiai vizsgálatainak az elvégzése.

Az ilyen oknyomozó vizsgálatoknak azonban van egy fontos elméleti dilemmája. A legritkább esetben ad egzakt bizonyítékokat. Tehát, az írás helyett csak a szó egy sokszor már nem is könnyen felismerhető változatából kell a kérdést megfejteni. Ezért nagyon fontos lenne a történelemtudományokban leszögezni, hogy az ilyen összehasonlító nyelvészeti vizsgálatokat magasabb rendű bizonyító erejű bizonyítékoknak kelljen elfogadni, mint az egykori írásos emlékek megtisztított bizonyítékait. Különösen akkor, ha az egyéb földrajzi, régészeti, biológiai, történelmi vizsgálatoknak homlok egyenesen ellentmond az eredmény.

A moldvai csángók eredetvizsgálata különösen jó példája lehet a fentieknek. Eddig a napig senki sem tudja történelmi hitelességgel megrajzolni a csángó-magyari népek életútját. Pedig mindenki előtt ott lehet az a középiskolai történelmi térképlap, amely feltárja, hogy milyen nemzetek éltek a moldvai tájon visszafelé a kérdéses évszázadokban. A ma is ott élő más nemzetiségű és önmegnevezésű népeket figyelmen kívül hagyva, az ezredik évforduló körül négy jelentősebb egymástól önmegnevezésben eltérő törzset találhatunk e térségben. A IX. században a magyarokat Etelközben, közvetlen utánuk a besenyőket egészen az Al-Dunáig, majd a XI. században az úzokat és a kunokat. A csángók magyar anyanyelvűsége okán az időben távolabbi eseményeket első vizsgálatban figyelmen kívül hagyhatjuk. Ha e törzsek között megtalálható a csángó név eredete, akkor a kérdést megoldottnak kell tekintenünk. Amennyiben megvizsgáljuk, hogy e törzsek közül melyik mennyi ideig használta szállásterületének Moldvát azt kapjuk, hogy a besenyők mintegy háromszáz évig, amikor is a tatárjárás időszakában

© Copyright Mikes International 2001-2015

nyomtalanul eltűntek. És a helyükön minden előzmény nélkül a tatárjárást követően feltűnik ugyanazzal a szállásterülettel a csángók népe.

Ha előzetesen megvizsgáljuk, hogy nyelv összehasonlítással melyik törzsnek a nevéből eredhetett a csángó népnév, akkor a magyart, az úzt és a kunt első ránézésre ki lehet zárni. Egyedül maradt a besenyő név, mely összecsengést mutat a csángó névvel. Ha a besenyők nevéből elemzéssel levezethető a csángó kifejezés, máris a megoldáshoz érkeztünk el. Aprólékos munkával minden történelmi kiadványból ki kellett gyűjteni a besenyő és a csángó ókori bizonyítéknak látszó nyelvemlékeket. A lehetőségeink korlátai okán kevés besenyő nyelvemlékkel találkoztunk. De a mégis megmaradt fogalmak elegendőnek tűnnek a sikeres vizsgálatok elvégzéséhez.

Elsőként nézzük a besenyő név etimológiai felépülését. A szó felbontható a bese + nyő szórészekre. Az első szórész jelentése: bese = sólyom türk-török nyelven. De mint rövidesen látni fogjuk, érdekes módon magyarul is ugyanazt fogja jelenteni, csak kissé kibővítve. A második szórész régies ejtéssel: n-jao-ős, mely a nép-jó-ős, fordított szórendben az ősi-jó-nép eredményt adja. Vissza kell térni a bese szórészhez, mert jól érzékelhető, hogy ez a szórész is egy összetétel. Ha úgy írjuk le, hogy be-se, akkor egy kis ősnyelvészeti gyakorlattal már látnunk kell a képződését. A „be" szótag Mezopotámia környékén a Bel vagy Bal (Bál) termékenységi istenség névrövidítéséből, a „se" pedig a sas vagy sólyom fogalmának a nyelvjárás szerinti illeszkedésének rövidítéséből ered. A két szótag összeolvasva: teremtő-sólyom jelentéssel bír. Most már megkaptuk a fogalom teljes jelentését, mely: besenyő = teremtő-sólyomisten-ősi-jó-népe. Az ókori mitológiákból jól ismert az egyiptomi Hórusz sólyomisten vallási leírása. Ha egy törzs az időben a régebbi mitológiából vezeti le a néveredetét, akkor igen nagy a valószínűsége annak, hogy az őskorban abból a kultúrkörből is eredt. Fontos kihangsúlyoznunk, hogy a besenyők Hórusz és a magyar Turul eredetvilága egy és ugyanazon egyiptomi kultúrkörből merítkezik.

Ha nyelv-összehasonlító vizsgálattal is kimutatható a besenyő → csángó névfejlődés, közel járunk a megfejtéshez. Történelemkönyvekben leírják, hogy a besenyő népet a IX.- X. századokban becseneg formában is hívták. Ha felírjuk a következő szófejlődési folyamatot: besenyő → becseneg → cseneg → csángó, azonnal érthetővé válik a csángó néptöredék hiteles története. Ők a besenyők népének, egy ősi büszke törzsnek a maradványai, akik a IX. századtól a moldvai országrész lakói. E szállásterületet azóta sohasem hagyták el. A népvándorlások pusztításai elől elbújva vagyis *elcsángálva*, de mindig fenntartották lakóhelyeiket. A tatár pusztítások után annyira megfogyatkoztak, hogy a magyarok által ismert besenyő népnév háttérbe szorult, és annak egy népi változata a csángó szilárdult meg. A jelentősen elpusztult lakosság helyébe egyre több oláh és szláv törzs települt be, mely a mai néprajzi formákat eredményezte.

Aki kételkedve olvasta a csángál és a csángó szavak azonos eredetének saját kutatásunk szerinti bizonyítását, azok számára hozunk itt egy szintén megcáfolhatatlan eredetképet a szakirodalomból. Magyar Adorján írja „*A Csodaszarvas*" című könyve (1948-1955) ugyanilyen című fejezetében: „ *A német Stern = csillag szó teljesen egyezik a német Stirn = homlok szóval. Hogy ez nem véletlen, kitűnik abból, hogy a magyar csillag, tájszólásos csellag, szó meg ugyanígy egyezik a szerb-horvát cselo = homlok szóval; márpedig hogy az átvevők csakis ezen szlávok lehettek, kétségtelenné teszi az, hogy a magyar csillog igeszó a csillag főnévből képződött. Hogy pedig ezen csillog igénk mily ősrégi szavunk, bizonyítják a következők: a keletbelső-afrikai oromo vagy galla nyelvben (Etiópia legnépesebb nemzetsége) csialinku, csalinku = csillog, ragyog, fénylik, villog, az olasz-oromo szótárban splendere, risplendere, brillare, lampeggiare olasz szavakkal fordítva, míg magát az oromo szót a szótár olaszos helyesírással így írja le: cialiaku (csillogó).*"

Azért, hogy pontosan értsük az előbbi bekezdést, annyi magyarázat kívánkozik ide, hogy a csodaszarvas mondában a mitikus állat a szarva közt hordozza a Napot, szarván a csillagokat, a homlokán a legfényesebb Esthajnal (Vénusz) csillagot, és a szügyén a Holdat. Namármost az Esthajnal csillag, a Nap körüli keringése során, vándorol a Földhöz viszonyított helyzetében. Innen érthető meg, hogy a legfényesebb csillagunk mozgásviszonyainak égi kivetítésében, a ma ismert csillogóan fénylő besenyők népe, vagyis az utódaik, a csángó nép elcsángált (csalinkázott) – mint a Vénusz csillag az égi útján – az őseik lakhelyéről, Etiópiából. Egyszer Közép-Ázsiába, a többi rokon testvérnépeik közelébe. Onnan pedig a további népvándorlási folyamatokban követték a testvértörzseiket Európába, a hunok, avarok és a magyarok útján. Úgy is felállítható a bizonyítási tételünk a hunmagyarok és a besenyők rokonságáról, hogy a hunok voltak a Napisten népei (vörösmagyarok), a magyarok a

© Copyright Mikes International 2001-2015

Holdistennőé (fehérmagyarok vagy ezüstösek), addig a besenyők maguk a fényös csillaguk után, a csángáló Esthajnal csillag népei (feketemagyarok), vagyis az úrnépek (= a magyari népek összefoglaló fogalomalkotása) harmadik fontos nemzetsége. Ha az etióp eredettörténetüket fogadjuk el hitelesebbnek, akkor ők a tágabb értelemben az úrnépek feketemagyar ágába tartoznak. Arcszínük az etiópbarna (nem néger!) árnyalata lehetett, nem mint a fehérebb arcszínű kaukázusi hunmagyaroké. Ha a még közelebbi rokonságukat keressük, akkor a Kazár Birodalomban találhatjuk meg azt a népcsoportot, akikből a besenyők eredete, a kun és az úz rokonságuk is levezethető.

A történelmi szerepükben a pontos eredettörténetük levezetése után már megérthetjük, hogy a besenyőkben nem a honegyesítő hunmagyarok legnagyobb ellenségeit fedezhettük fel. Ellenkezőleg, a legfontosabb rokonnépeinket. Az ő feladatukként a hunmagyarok térségi integrációjában az a szerep jutott – az Álmos fejedelem által létrehozott hunmagyar vérszerződés néptörzseinek a 895. évi elvonulása után –, hogy teljes körűen átvegyék Etelközben az ottmaradt úrnépek további identitásának a katonai védelmét. Ezt az integrált történelmi szerepüket egészen 1036-ig megtartják, amikor is a kijevi szlávok (ruszok) csapataitól döntő vereséget szenvednek. Rövidesen, 1055-ben átadják helyüket a nyomukba lépő Úz testvéreik friss katonai erejének, Etelköz további védelmi szerepével együtt. Ennek során a besenyők a Dnyeper körüli szállásterületeikről a Prut és a Szeret folyók mellé, továbbá a Havasalföld térségébe költöznek, ahol a Délkeleti-Kárpátok védettebb területein biztonságosabb életteret alakíthattak ki maguknak. Bizánc felé terjeszkedtek, de 1059-ben tőlük is vereséget szenvednek, és ez megpecsételte további sorsukat. Hosszú utóharcokban még Magyarországra is betörtek, hogy 1122-ben II. János bizánci császár végleg leverje őket. A besenyők életterén az úzok után, majd a kun rokonaik 1070-től fogják uralni a sztyeppét, egészen 1223-ig, amikoris a mongolok a Kalka menti csatában szétverik a kun seregeket. Ezt követően egy részük Kötöny fejedelmükkel beköltözik hazánkba. A besenyők e rövid történelmi képe szerint, így vesztették el azt a történelmi nagyságukat, amikor is nemzetközi szinten – ez a mondat olyan fontos, hogy ki kell emelni a szövegben –, a X. században még az Olt folyótól a Volga alsó folyásáig tartó sztyeppei *BESENYŐ BIRODALOMRÓL* beszélhettünk. Kérdezhetjük: miért nem tudnak erről a csángók, de a románok sem, hogy a magyarok többi ágáról ne is szóljak?

A besenyő nép ősmagyar kultúrkörből eredő származására a további megcáfolhatatlan történelmi bizonyítékot maga Bíborbanszületett Konstantin császár szolgáltatja számunkra. A birodalom kormányzása című művében (i. u. 952-ben) írja, hogy a besenyő népet korábban kangarnak is nevezték (Magyarország Története, 1984, 592. old.). A népnév etimológiája: kangar = kan-nagyúr-népe. A kan, kán fejedelmi név eredete szintén az egyiptomi termékenységi vallásra vezethető vissza, ahol inkább a men, mén mitológia Ápisz szent-bikakultuszával egyezik. Vallási elvonatkoztatásban tehát a kan, kán fogalma a teremtő-nap-atya értelmet hangzósítja. Ebből a megközelítésből érthető meg a török kán uralkodói méltóságnév eredete is. Fennmaradt a besenyők egyik uralkodójának a neve. Az előbb jelzett történelemkönyvben található, hogy a besenyők egy törzse Tonuzoba királyuk vezetésével 955-ben beköltözik Taksony Magyarországába. Egykori néveredetben a Tonuzaba = „disznó-apa" jelentéssel bír. Pontosabban a kan-disznó, mint teremtő hím a termékenységi vallási mitológiáknak ismert motívuma.

"*A finnugor-türk, török-tatár népvándorlás legutolsó raja volt a csángóság, mely elkésve érkezett a már megalapított magyar birodalom határához, ahol a székelyek, a hű őrszemek álltak őrt. Kun-besenyő néppel rokon faj, de nem azonos velük. A székelységnek sok bajuk volt velük, mert mindenáron be akartak nyomulni az országba, s bár nagyrészüket sikerült is visszatartani, csekély töredékük mégis meghúzódott az ország keleti határában, felajánlotta szolgálatait a székelységnek s evvel együtt harcolva, élve, összeházasodva, a mai napig megőrizte fajiságát. Akkoriban még changok (kétféle olvasás szerint: khangok vagy orrhang nélkül khánok, csángók) alatt éltek, innen a nevük is. Mint ural-altáji nép csakhamar magyarrá lett nyelvben, felfogásban, sok lelki tulajdonságban is, de sokban még a mai napig is elüt a tiszta magyar fajtól*" (Szurgent József)

Ha egy kicsit belemélyedünk a besenyő és a magyar nép eredetkérdéseibe, az eddigi leírásból is jól kivehető a közeli testvérnépi kapcsolat. Ha összevetjük a kangar és a magyar népneveket nyelvtörténeti vonatkozásban, talán a legfontosabb tudományos bizonyítékát kapjuk a közös eredetüknek. Ha elemeire bontjuk a két népnevet, a *kan-gar* és a *ma-gar* (az y lágyító betű nélkül) felbontást kapjuk. Azonnal szembetűnik, hogy a kan mint a hímnem, és a ma mármint a mama a nőnem biológiai elkülönülését fejezi ki e névképzési gyakorlat. Mama, a Mú, a Mát fogalma a mitológiában, mint az igazság istennője, a magyar kultúrában a Nagyboldogasszony (Szűz Mária) eredet

© Copyright Mikes International 2001-2015

mondáinkból közismert. A két nemzet közös eredetének az a tudományos magyarázata, hogy amíg a magyar törzsek alkották az egyiptomi őskultúrában a központi anyatiszteletű hétúr magját, addig a kan vagyis a termékenységi vallást hordozó törzsek a magnépet védő vagyis harcos nemzetrészét. Még területileg is jól elkülöníthető e két vallási felfogás. A központi mag törzs Felső Egyiptom fehérmagyar lakosságát alkotta Théba fővárossal, melybe beletartozott Asszuán (Asszonyhon) körzete. Alsó Egyiptom lakossága volt a harcos vörös hunok (hunmagyarok) lakossága Memphisz (Menfisz) fővárossal, ahol a Hórusz (sólyom) termékenységi istenkultusz volt a meghatározó. Viszont a Nílus-folyó délebbi vidékein laktak a feketemagyarok törzsei egészen Etiópiával bezárólag, ők is harcos védő nemzetrészeket jelentve. E három ősi nemzetrészünk együttélése feltehetőleg az időszámítás előtti második évezredben válhatott részben szét a népszaporodás és a hódító Asszír Birodalmak terjeszkedése következtében. De Közép-Ázsiában majd Európa közepén újra egymásra találtak.

Az eddigieket összefoglalva kijelenthetjük, hogy a csángó nép egészen pontosan a hun vezetésű Pártus Birodalom egyik testvérnépeként, majd az Attila hun király népéből az Kr.u. 5. század körüli események hatására önálló néppé válva, mint besenyők jelentek meg a történelem színpadán. Pontosan úgy, ahogy a székelyek népe. A hun hatalom bukását a sorban a Kazár Birodalom követi, amelynek népeit az előbb felsorolt három magyari népág különböző törzsei tették ki. Amikor az Álmos-fejedelem vezetésével a vérszerződött hét törzs szövetsége elhagyja Levédia és Etelköz térségét, és a Kárpát-medencébe költözik egyesítve az ott lakó úrnépeket, helyükbe települve jelennek meg a Turáni-alföldről az iszlám arabok által elüldözött besenyők Európában, és alakítják meg a már említett jelentőségteljes birodalmukat. E tanulmányban csak annyit róluk, hogy a székely és a csángó nép a legközelebbi testvérnépei egymásnak, és mint feljebb írtuk a magyaroknak is! Befejezvén a hun és magyar nemzetrészek őstörténetének idetartozó tömör leírását, azért szögezzük le, ha egy őshazából származónak írtuk le az eredetüket, az anyanyelvük azonosságához sem férhet semmi kétség.

Az „*északi csángók*” Románvásár *(Roman)* közelében élnek, mint a legrégebbi csoport most is őrzik anyanyelvüket és katolikus hitüket. A „*déli csángók*” és a „*székelyes csángók*” szálláshelye Bákó *(Bacau)* és Vráncsa *(Vrancea)* megyék, az Aranyos-Besztercébe futó Tatros, Uz, Szalonc, Ojtoz és Tázló patakok völgye, valamint a Szeret folyó torkolatvidéke. A déli csángók évszázadokkal ezelőtt az északi csángókkal nagyjából megyegyező vonásokkal rendelkeztek, ma már azonban nehéz megkülönböztetni őket a székelyes csángóktól. Sok falun belül is él még a külön "*magyar*" és "*székely*" öntudat, például Klézsén. A déli csángók és a székelyes csángók kultúrája ma jelentős székely jelleggel bír. A déli és a székelyes csángók kevésbé románosodtak, mint az északi csángók, így ma a magyar anyanyelvű moldvai katolikusok mintegy 80%-a a székelyes eredetű. Makkay János őstörténész szerint a mezőségi magyarok Moldvából költöztek Erdélybe, jóval a honegyesítés előtt, valamelyik avar vagy onogur beköltözéskor, az ott maradottak lennének pedig a csángók: "*Innen adódna a mezőségi és a régi csángó nyelvjárás sok-sok archaikus egyezése, amely egyébként megkülönbözteti őket mind a székely (!), mind pedig a többi, belső magyar nyelvjárástól? Ha ők a székelyek előtt érkeztek, de a székelyek is már egy késő avar kori honfoglalás idején (a Kárpátmedencébe), akkor előbbiek kivel érkeztek?*" Eszerint a moldvai csángók magját feltehetően a honegyesítéskor vagy magyar csoportok korábbi beköltözésekor kint maradt magyarok alkották. A mai északi csángók őseinek számottevő csoportjai akkor érkeztek Moldvába, amikor II. Géza király (1141–1162) az Erdélybe költöző szászok számára kiürítette Dél-Erdélyt, valamint Beszterce és a Felső-Tisza-mente környékét, így a dél-erdélyi székelyek a mai Székelyföldre, a besztercei és felső-tisza-menti magyarok pedig Moldvabánya-Szucsáva-Románvásár környékére kerülnek. A Karácsonkő (Piatra Neamt) melletti Bâtca Doamnei vár feltárásakor III. Béla (1173-1196) korabeli érméket és erdélyi magyar kardokat találtak, amelyek alapján a vár építését a XII. század végére teszik. A magyar királyok még a gyepűvonalon túli területeket is katonailag folyamatosan fenntartották, megfigyelőhelyeiket, őrségeiket, végváraikat a Dnyeszter és a Duna vonaláig örökölték őseiktől (Kilia, Dnyeszterfehérvár-Akkerman, Braila, Orhei-Őrhely stb.)

A csángó nép eredetében az a legfontosabb, hogy ők mindig magyarul beszéltek, miként a jellegzetes tájszólásuk máig bizonyítja. Ráadásul pontosan ott találhatóak, ahol a besenyők éltek a IX.-XII. századokban. Más névbizonyítékokról a továbbiakban szólunk. Ha az okfejtésünket elfogadja a hivatalos történészet, megoldott a csángó fogalom teljes törzsfejlődésének a tudományos leírása. Az előző bekezdésekből jól érzékelhető, hogy a fogalom egy értelemrövidülésen, és egy hangzóváltáson ment keresztül. Mondhatjuk, hogy egy tájszólási jelenséggel állunk szemben. Magának a besenyő név megrövidülésének a tudományos magyarázata a „c” betűnek a

© Copyright Mikes International 2001-2015

szóba történt beilleszkedése vizsgálatával válik érthetővé, miként feljebb olvashattuk. A magyar ősnyelvben a c betű különleges szerepére irányítanánk röviden a figyelmet. Ez a betűnk kifejezi a család, a közösség és annak a szent helynek a jelét ahol a közösségi életük folyt. Bizonyítékként had említsük Kleopátra királynő (i. e. 30.) királyi jelvényei közül az uralkodói bot oly jellegzetes Ω (omega) fejét, melyet ha kilencven fokkal elfordítunk egy valódi magyar „c" betűt jelenít meg. Pontosabban a vallási központok templomainak az ősi jelképét, vagyis az egyik oldaláról nyitott bejáratú kerek templomok jelét. Erdélyben még mai napig fellelhető a „tanór kapu" vagyis a kerektemplom kapuja kifejezés.

Arról, hogy a csángók mindig is magyarul beszéltek, a további helytörténeti vizsgálatokból válik teljesen bizonyítottá. A kutató Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*, Magvető Kiadó, Budapest, 1987. könyvének alapulvételével jeleníthető meg, hogy a csángó helynevek eredete szintén az első írásos feljegyzések előtti korba, vagyis az első ezredforduló körüli időszakra, vagy még régebbre tehetőek. Mátyás király a lengyeleknek kifejti: „*Ama földnek a joga a mienk a legrégebbi, megszakítás nélküli idők óta*", mely a királyi címben is felfedezhető. Ezekre a helynevekre jellemző a magyar ősnyelvűségből való eredetük. Tehát, ha további adatokkal lehet bizonyítani a moldvai helységnevek ősi eredetét, ez a csángó népnek a magyar ősnemzetbeli származásának további tudományos bizonyításához vezet el. Minden ellenérvelés ellenére teljes mértékben megfejtetté válik a valódi ősiségük. E tanulmányban csak néhány jellemző helynevet említünk további példaként.

Elsőként Moldva helynév történetét kell elemeznünk. Az említett könyvben a név fejlődésére az alábbi szóalakokat találjuk: Moldauba → Moduva(i) → Moldva. E szófejlődés egy nagyon fontos történelmi bizonyítékra hívja fel a kutató figyelmét. Mégpedig a szóvég -ba szótagnak az átváltása -va szótaggá. A magyarázata annyi, hogy amíg a ba szótagforma még az ősmagyar nyelvi kifejezés, a va szótag már a latin írásmód b ~ v váltásának a következménye. Tehát pontosan bizonyítható, hogy mikor váltotta fel a térség ősmagyar nyelvűségét a római katolikus vallásgyakorlásának latin nyelvű terjedése. Kezdetben a vallás latin írásbelisége 1227-től válik meghatározóvá, az ekkor megalakuló Milkói vagy Kun püspökség következtében. Első püspöke Theodoric dominikánust követően, mintegy 300 év múlva kezdi követni a latin nyelvűvé váló növekvő számú román nemzetiség többségi térhódítása. A folyamat az 1500-as évektől válik egyre meghatározóbbá, a keleti, bizánci (görög katolikus) egyház térhódításával.

A román nemzet történelmének a megfejtéséhez szintén az előbb felvázolt ba – va szótagváltás adja az igazi bizonyítékot. A mai történelemkönyvek leírják, hogy 1239-ben a magyarokhoz betelepülő kunok helyébe a Balkánról macedó, megleno és úgynevezett vlachok vándoroltak fel a mai Moldva területére. Ezek a történelemkönyvek a vlachokat a román néppel teszik azonossá. De nézzük, mit is jelent a vlach fogalom? Ha úgy írjuk le, hogy a mássalhangzóváltást figyelembe vesszük, akkor blach, de még inkább a balach (bálok) a helyes fogalom. Az etimológia szerint tekintve e szavakra, azonnal szembetűnik, hogy a vlach = balach, fogalmak jelentése ősmagyarul a bel, bél, bal, bál ősi termékenységi isteneket tisztelő nép néveredetére utalnak. Úgy, ahogy a besenyő névetimológiánál írtuk. Még annyit, hogy a magyar Béla királynevek szóalapját is a BEL termékenységi istenség neve adja. Tehát, pontosítva a vlach = balach, mely a Bal-isten-országa kifejezéssel azonos. Gondoljunk a magyar Balaton földrajzi fogalmára, mely hasonlóan a Bal-isten-lakhelye kifejezést hordozza. Hiszen ez a kultúra adta a mai indoeurópai népeknek a BÁL = mint zenés mulatság eredetét is.

Milyen következtetés vonható le az előbbi bekezdésből? Ha a vlachok a román nép ősei, akkor ők még 1239-ben nem románul, hanem ragozó ősnyelven (nyelvjárással) beszélő, szintén a magyar ősnemzetből származó testvérnépeink voltak. Ha egy kicsit messzebbre tekintünk vissza a történelemben, az időszámításunk kezdete körüli időkben a dákok is lakták a déli területeket. Ha feloldjuk a dák szórövidítés jelentését, akkor a dák = szent-bál(ok)-országa jelentést takarja. Ennyi nyelvészeti feldolgozás után már egyértelmű, hogy a mai román nép eredetét pontosítottuk, és a dák → vlach → román folyamat egy részletét tártuk fel. Az ősi románok szintén az ősmagyar kultúrkörből kivált dák majd vlach népből eredhetnek, akiknek az erőszakos romanizációja (vallás, nyelv és identitásváltás) már a római korban elkezdődhetett, és amely folyamat az 1500-as éveket követően válik teljessé. Vagyis az egységes román nemzet csak a 15. századot követően alakul ki a mai lakóterületeiken. E folyamatot a Moldva terület névtörténetében még érintjük. A további bizonyításért értsük meg a román = ro-mén kifejezést, ahol a ro = rovó ami író, de inkább köröket rovó rajzoló értelmet, és a Napisten mén termékenységi vallását követő

© Copyright Mikes International 2001-2015

népnevet hangzósítja felénk. E fogalom eredete kisázsiai dák-magyar szállásterületek kultúrvilágára jellemző, visszavezetve a Pártus Birodalom államalkotó népeiig, onnan pedig az egyiptomi Ré (köristen) napvallásig.

Moldva helynévtörténete is pontos bizonyítását adja a fentieknek. Nagyon röviden nézzük a terület névtörténetét az ezredfordulótól. Előtte természetesen Etelköz magyari népei lakták e területeket: 1) Besenyőország: a 894-902. évi magyar honegyesítést követően 1070-ig; 2) Kunország: a XI. századtól a kunok és az úzok uralják a területeket. 1227-től IV. Béla magyar király felveszi a Rex Cumanie, Kunország királya címet; 3) Ungrovlachia (Ungro─Vlachia): 1324-ben még magyar hűbéri terület, élén Károly Róbert király Basarab vajdája áll. 1330-ban a poszádai csatától számítják a havasalföldi román történelmet; 4) Kara Bogdánia: 1359.-ben I. Bogdán, Máramaros vajdája uralkodásától; 5) Moldvai Vajdaság: 1400-1432-ben Jó Sándor (Alexandru cel Bun) uralkodása idején, felesége Losonczy Margit támogatásával épül fel 1410-ben a katolikus moldvabányai katedrális. Az ötödik római katolikus püspökség megalakulását követően a tartomány neve fokozatosan Moldvára változik, és ez marad napjainkig.

Megjegyzésként említsük meg, hogy a Havasalföld is ősi magyar szóképzés eredménye. Ugyanis az ugyancsak a latin b ~ v hangzóváltást szenvedte el a fogalmunk, mégpedig a HABAS = Habos-alföld formából. A habosról pedig minden magyar ember előtt a vizekben gazdag, a habot vető vízfolyásokból eredő név, és nem a hideg havas táj jut eszébe. A románok Muntenia kifejezése a hegyvidék jelentése mellett, a magyari népek „Vizesalföld”, vagy Haboselve a fejlődésben az ősibb kifejezés (lásd *Bukarest és Románia -EST végződésű településneveinek titkai* című cikkünket).

Elsőként elemezzük a Moldva név jelentését. Ha az ősmagyar nyelv segítségével olvassuk el a fogalmat, akkor a Moldva = Ősmama-él-szent-teremtő népe jelentést kapjuk. Vagyis a fogalomhoz hozzá kell kapcsolni a népe névszót, hogy a teljes ősi kifejezés jelentéséhez hozzájussunk. Teljesen egyértelmű, hogy e tájat valamikor a magyar ősnemzet szétvált törzsei változtatták kultúr területté. További bizonyítás érdekében szeretnénk röviden felsorolni a moldvai terület előbb felsorolt névváltozatainak az ősi jelentését: 1) Besenyőország = teremtő-sólyomisten-országa; 2) Kunország, másként Cumánia = Mén-ország-ária (a mén egyiptomi termékenységi vallás azonos a kun, kan termékenységi vallási felfogással), pontosabban a Teremtő-napisten-népe; 3) Ungrovlachia = Magyar-körország-és bál-ország-népe, mely fogalom azonos a Napország teremtő népével; 4) Kara Bogdánia = Napisten-országa Bál-ősnagy(isten)-szent-népe (ár-ia, vagyis ár-jai, vagyis az őshazából kiáradott nép); 5) Moldvai Vajdaság = ebben a fogalomban már csak a vajda szó képződését kell megmagyarázni. A szóképzésben szintén a b ~ v hangzóváltás adja itt is a pontos értelmezést. E szerint a vajda = bajda ősmagyar szent-jó-apa (Baia városnév!) képződésű fogalommal azonos. Így már megérthetjük a vajda szó képződésének folyamatát. Etimológiai felbontásban a jelentése: ba = teremtő + j = j(a)ó + d = szent (hely) + a = san, sun, vagyis a Szent-Nap latin kifejezéséből (sanctus = szent-nap-ős) az „a” magánhangzója. Összeolvasva: vajda = teremtő-jó-szent-napország-fejedelme (indoeurópai nyelven királya), magyar nyelvből képződött román (latin) fejedelmi cím. A vajdaság szóban a szóvégi -ság rag jelentése már ismerősen hangzik, ahol is: ság = ős-ág, ami kifejezi a magyar életfa alapján a népeink elágazásának történelmi valóságát. A teljes területnév jelentése: Moldvai Vajdaság = Ősmama-szent-teremtő-népe, Teremtő-jó-szent-napország-ősága. Rövidebben: Ősmama-napországából-elágazott-szent-nép-országa.

A Moldva (csehül *Vltava*) Csehország egyik legfontosabb és egyben a leghosszabb folyója. Az ország déli részén, a Sumava-ban eredő, 430 km hosszú folyó Cesky Krumlov, Ceske Budejovice, és Prága érintésével halad észak felé, majd Melniknél ömlik az Elbába. Ez a Moldva szintén a fent elemzett Moldva jelentéssel bír, és a kettő közt avarkori azonosság mutatható ki, hisz a mostani Csehország nagy része északi avar szállásterület volt.

Jól ismerjük az ókori vallások mitológiai felépülését. Az előbbi névetimológiai megfejtés minden eleme abból a kultúrkörből ered, ahol a Napistent imádó civilizációk éltek, és ahol a termékenységi vallás kifejeződéseként a mén, kan, sólyom, valamint a BEL, BAL, Baal stb. anyatiszteletű, vagyis matriarchális teremtő isteni hitüket imádták. Jól ismert, hogy a magyar nemzet is a tűzimádó ősvallásból származik, mely megfelelője a Napisten mítosza. Tehát teljes körűen bizonyítottnak véljük, hogy a moldvai tájegységet az időben visszafelé a középkortól az úrnépek nemzetségeiből más-más időpontokban kivált magyari testvérnépeink lakták. Az európai történelem fejlődéseként ezek a nemzetrészek az évezredek változásainak okán, mint a román példán látjuk, eltérő nyelvű más nemzetekké

© Copyright Mikes International 2001-2015

váltak. Az ősmagyar törzsek alapnépességére rátelepülő latin római hódítás, majd a római latin kereszténység következtében a nyelvük megváltozásának vagyunk tanúi. Eleinte a rómaiak rabszolgáivá váló dákok és vlachok, majd egyre inkább latinná váló románság a XV. századtól már önálló nemzetként jelenik meg a történelem színpadán. Egyedül a besenyők csángó leszármazottai próbálják a saját anyanyelvüket fenntartani, de már nem sokáig. Ha nem lesz hathatós segítségük, a nyelvük rövidesen el fog veszni.

Ha kissé megvizsgáljuk a csángó települések helység néveredetét, ugyanolyan eredményt kapunk, mint a tartományi névváltozatoknál kaptunk. Példaként kiemeltünk néhány helységnevet, és etimológiailag megfejtettük ősi jelentésüket:

CSÁNGÓ TELEPÜLÉSEK NÉVEREDETE

Mai településnév	Első írásos emléke, éve	Ősi jelentése mai magyar nyelven
Stanfalva	Estanfalva, 1410	Isten-falva
Mánfalva	Měnĕsti, Maneste, 1393	Nyugati ménfalva
Turul	Turluj, 1408	Turul-új(falu)
Bákó	Bacao, 1439	Teremtő-országős
Domafalva	Demufalva, 1455	Szent-éganya-falva
Leontinfalva	Leontinesty,1399	Nyugati-oroszlánok-falva
Ungurén	Ungureani, 1409	Magyar-Ré-honi
Szemes	Zeamestii, 1443	Nyugati-zent-ég-anyai
Balomirest	Balomir, 1428	Bal-isten urai
Klézse	Klesia, 1700 körül	Országvédő-oroszlán-ős-fia
Karakló	Caraclei, Karakleu, 1700 után	Napország-oroszlánjai
Baia	Baia, 1423	teremtő-apa-jó-népe

A Baia településnévhez hozzáfűzzük, hogy van egy magyar megfelelője, mégpedig a mai Baja város nevében. Baja volt egyben az egyik avar uralkodó. Etimológiailag mindkettő ugyanazt jelenti az i ~ j azonosság alapján. Baia történetéhez hozzátartozik, hogy a területén található az 1423-ban felszentelt katolikus Szent Péter és Pál Katedrális romjai. A templomot Jó Sándor építette, akinek a felesége Dobokay Klára magyar hercegnő is itt van eltemetve.

I. Bajazid, (Demótika?, 1347, 1354–Aksehir, 1403. március 8.) a negyedik oszmán szultán volt 1389-től 1402-ig. Neve türk és avar vonalon kapcsolódik a fenti Baja megfejtéshez.

A felsorolt településnevekre, de a könyvben szereplő minden helységnévre jellemző, hogy van egy magyarul jól érthető ősi jelentésük. Másként a mai névváltozatuk, egy ősi megjelenési forma tartalmi rövidítésének foghatók fel. A származásukra utaló bizonyítékot ennek az ősi jelentésnek a megfejtése adja. A csángók magyar valóságának a tudományos alapját teljes körűen kielégíti e megfejtések bizonyító ereje. A román nyelvi átvétel másodlagossága

© Copyright Mikes International 2001-2015

azzal bizonyítható a legjobban, ha a kérdéses településnév román nyelven nem ad további etimológiailag értelmes feloldást. Pontosabban, a nyelvészeti vizsgálatokban a másodlagos kialakulású nyelvekben az értelmes szógyökökre bontás tudományos lehetősége már nem vizsgálható, mert csak azon az egy ősi nyelven adhat valódi etimológiai felbontást a kérdéses fogalom, amelyiken a maga idejében keletkezett. Esetünkben minden helységnévnek van logikailag felbontható magyar jelentéstartalma. Ezért kijelenthetjük, hogy a moldvai földrajzi egységben a magyar nemzet ősi törzsei voltak az elsődleges kultúrnemzetet megalkotó népesség. Akiknek egyik utolsó képviselői, a minden nehézségeik ellenére megmaradni akaró besenyő-magyar csángók.

Összefoglalva a tanulmány tudományos jelentőségét, néhány fontos megállapításra szeretnénk kitérni. A feltárt bizonyítékok egyértelművé teszik, hogy a csángó néptöredék egykor a területen élő besenyők népének leszármazottai. A besenyők népe nem egy elmagyarosodott néptöredék, hanem származásuknál fogva mindöröktől fogva a magyar nemzet testvértörzseként ragozó ősnyelven (úrnyelven) beszélő emberek voltak. Ők nem egyszerűen a moldvai térségben váltak magyarrá, hanem csak a IX. századtól odatelepültekként élnek ott. Nem hiába nevezte II. Endre király „*a mi embereink*”-nek a korabeli moldvaiakat, megkülönböztetve őket más nemzetek tagjaitól. A legnagyobb tudományos jelentősége a magyar nyelvűségükben az, hogy megdőlni látszik egy túlhaladott történelmi vélekedés. Mégpedig bizonyítottnak véljük, hogy a magyar honfoglalást nem egy egyedülálló barbár hét törzs szövetsége, hanem az ősi magyar nemzet térségi integrációja hajtotta végre. Ebből kifolyólag egyértelmű, hogy az úgynevezett magyar honfoglalás eredetileg mégis magyar honegyesítés volt. A csángó magyarok feltárt nemzetisége feltörni látszik ezt a jelenleg ismert történelmi dogmát.

A történelemtudomány nemzetközi közvéleményének fel kell ismernie, hogy a beszélt nyelvek szókincse a legpontosabb bizonyítékokat szolgáltatja egy nép eredetéről. Pótolni képes a hiányzó írásos emlékeik bizonyságát. Akárcsak az írásoknál, az élő beszéd fogalmait a nyelv-összehasonlító és etimológiai vizsgálatokkal kell pontosan elemezni. Ha hozzátehetjük a nyelvtörténeti vizsgálatok pontos eredményeit, a mai magyar nyelvben kódolt sok ezer éves ősi tudás dekódolásával, a kérdéses feladat sikeresen elvégezhető.

A csángók besenyő származásának feltárásával egy olyan élő bizonyíték került a történészek kezébe, mellyel átírhatjuk a magyar honfoglalás teljes történetét a valódi honegyesítés történetére. Ez a szemléletváltás nem csak a magyar, hanem a világtörténelem átírására is perdöntő bizonyítékként szolgálhat. Mégpedig abból a szempontból, hogy a magyar nemzet már a honfoglalás korában az őskeresztény vallást vallotta a magáénak. A csángók azért tudtak magyarként fennmaradni, mert ők az idetelepedésük idejében szintén őskeresztény vallásúak voltak. A római kereszténységnek csak a latin nyelvű katolikus újkeresztény hitre való áttérésre kellett a hittérítést alkalmaznia. A román nyelv és a románok ortodox keresztény egyházának a térhódítása a fentiek egyenes következménye. A beköltözött és román nemzetiségűvé vált moldvaiak túlszaporodtak az őslakossággal szemben és fokozatosan kialakultak a mai nemzetiségi viszonyok. A szlávokról e tanulmányban nem szólunk!

A csángó magyar nyelv háttérbe szorulása ellen nagyos sürgősen cselekedni kellene a keresztény Európának. Nem csak a magyar nemzetnek, hanem a világ közvéleményének is határozottan fel kellene lépnie a további elrománosítás ellen. Hangosan szétkiáltva, és a világ közvéleménye elé kell tárni, hogy a történelmünk legfontosabb élő bizonyítéka eltűnésének vagyunk a tanúi. Ha Európa népei szeretnék megismerni az indoeurópai történelmük valóságát, akkor e legfontosabb népi bizonyítéknak a megmentése számunkra is mindenekelőtt való feladattá kellene válni. A megoldás egyszerű, csak magyar, pontosabban csángó magyar lelkészeket, papokat kell a kérdéses falvakba felszentelni. És kizárólag az ő még csángóul tudó, legalább középiskolát végzett gyermekeikből. Néhány év alatt megfordulna a trend, és soha nem látott mértékben visszamagyarosodnának a már nyelvüket alig beszélő csángók. Azt is fel kellene tárni mi az oka, hogy az eredendően magyar nemzetiségű dák-románok miért olyan ellenségesek – a közeli testvéreik – a csángókkal szemben. Egy ortodox vagy görög katolikus keresztény felekezetnek is alaptörvénye a megértés és a testvériség gyakorlása. A románoknak sem szabadna letérni a kereszténység e tanításának az útjáról.

Végezetül, kérjük azokat, akik a csángó nép identitásának a fennmaradásáért képesek valamit tenni, soha se felejtsék el, hogy a csángókat nem egyszerűen magyarnak kell megtartani, hanem *besenyő-magyar csángóknak*. Tehát, anyanyelvükben a csángó magyar kiejtés fennmaradásában kell őket támogatni, mert a csángók archaikus magyar nyelvénél szebbet ez idő tájt nem találhatunk a világ ősmagyar nyelvei között. Bátorítsuk őket, hogy nem

© Copyright Mikes International 2001-2015

szégyelleni való a csángó tájszólás, legyenek büszkék nyelvjárásukra. Ha a küzdelmük elvész, vele együtt elveszhet az egész magyar nemzet történelmi megújulásának a lehetősége. Hassunk oda, hogy Európa a féltő szemeit egyszer már a csángókra is rávesse!

BENCZE, Mihály & TÁCSI, István: The Cuman-Hungarian Origin of the Csángós of Moldova

In this article the authors provide a multi-disciplinary discussion and analysis into the research of the origins of the Csángós of Moldova, a distinct ethnic group of Hungarians living on the eastern slopes of the Carpathian Mountains.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

Czeglédi Katalin : Gyárfás Ágnes A Halotti beszéd mondattana című könyvéről

Hosszú időre ad erőt az, ha olyan tanulmánnyal, könyvvel találkozik a kutató, amely sok évtizedes, kitartó, az igazat kereső munka eredményeként született meg nagy tudással a háttérben. Ilyen könyv jelent meg Gyárfás Ágnes tollából. Jelen írásban nem is tehetek mást, mint felhívom a figyelmet e munkára kiemelve és a saját kutatásaimmal igazolva, megerősítve a szerző gondolatait.

Eszenyi Miklóst dicséri, hogy a könyv hátoldalán lévő bemutatóba belevette a következő igen fontos összegzést:

"Észrevette, hogy a mezopotámiai ékjeles írás ugyan a magyar gyökökön épül fel, de nyelvtana idegen. Viszont a korábbi, pecséthengerekre vésett képjelírásos szöveg magyarul olvasható s nem más, mint a magyar gyökszavak sűrített megjelenése, leginkább szakrális szövegekben. Mind a gyökszavak beszédeleme, mind a sűrítés, tömörítés módja összecseng a Halotti Beszéd stílusával, így ez a fontos nyelvemlék összekötő láncszem a történelem előtti és a mai nyelv között."

A gyökszavak gyökei ellenőrizhetők számos szakirodalom mellett egyrészt a Czuczor-Fogarasi szótár segítségével, másrészt a Gyökrendszer c. könyv (CZEGLÉDI 2012) figyelembe vételével.

Mindemellett új feladat is kiolvasható a könyvből, mégpedig az, hogy a Halotti Beszéd hangtani és alaktani vizsgálatairól szóló szakirodalmat újra számba kell venni, annak kritikai feldolgozását el kell végezni s a legújabb kutatások fényében meg kell írni a Halotti Beszéd hangtanát és alaktanát. Ennek szükségességét néhány esetben jelezni fogom.

A könyv felépítése kitűnő. Csupán annyit jegyeznék meg, hogy mindjárt az elején jó lett volna egy rövid előszó, amelyet a nagyon jól megírt Kis bevezető követett volna, majd a "Halotti Beszéd latin és magyar nyelven a Pray-kódexből" rész.

21. old.: Figyelemre méltó meglátás: "Azért kell mondattanilag elemezni a művet, hogy benne minden szó értelmet kapjon, és ezáltal kiemelkedjék a bölcseleti tartalom."

A nyelvünk tükrözi és a nyelvészeti kutatásaink igazolják azt, hogy a HB. "a magyar kereszténység több ezer éves hagyományait is őrzi s így az isteni eredetű, de csak a magyarokra jellemző, az Egy-ből eredő dualitás azért, hogy három legyen gondolatsor hordozója." Mindez kiolvasható a személyes névmásokból és a számnevekből is.

A magyar logika szerint *isa* valóban nem bűnhődik, nem bűnhődhet, hiszen az őssel, a teremtővel, a forrással, az eggyel azonos. Ádám pedig mint ember teremtmény ugyanúgy, mint az élő természet más része, a folyóvíz, a növény és az állat. Természetes hát, hogy a szkíta-hun utódnyelvek közül a török ma is ismeri és használja az *Adam* szót nemcsak személynévként, mint ősnek a nevét, akinek a leszármazottai alkotják a családfát, köztük szerepel a *Mad'ar* is, hanem közszóként is, vö.: oszm. *adam* 'ember' s erre felhívta a figyelmet a szerző is.

Természetes, hogy "egyek vagyunk a teremtőnkkel", aki az ő képére teremtett minket. A földrajzi névi kutatásaim juttattak el oda, hogy lássam számos nyelv, élükön a magyar ezt a mai napig úgy fejezi ki, hogy az utódot a forráshoz, a maghoz, az őshöz tartozónak, forrással, maggal, őssel ellátottnak, forrás, mag, ős mellett lévőnek nevezi. Ugyanakkor az is benne van, hogy a forrás, a mag, az ős az úr, a meghatározó, az irányító s az utódok a forráshoz, a maghoz, az őshöz hasonlítanak. Mindebből egyenesen következik az, amit tartalmaz Gyárfás Ágnes könyve, hogy az *ős* (*ysa*) tökéletes s az ember nem azonos az ő teremtőjével, annak csak a képmása. Ugyanakkor Ádám is ős egyben s az utódok, az emberiség örökölte az ő tulajdonságait.

A *paradicsom* olyan is, mint az anyaméh.

A *por* szóban valóban kettősség van. Tartalmazza a szemet, mint forrást, valamint a holttá válás utáni port *hamu* formájában. A *hamu* szó összetartozik a magyar *homok* szóval, amely a törökségben *qumak* stb. Megállja a helyét "a (cha)mu ugyanez anyai szinten", mármint atya, vagyis ős megfogalmazás. Természetes, hogy a *pur* egyben elevenítő lélek, hiszen mint forrásnak az egyik fő tartozéka.

© Copyright Mikes International 2001-2015

A mennyei szállás fent van, mint a forrás s jellemzői közé tartozik az igaz és a jó. Ez utóbbi (*jó*) pedig természetes, hogy fennmaradt 'folyó' jelentésben is.

28. old.: Ami a '*feledeve'* igét illeti, elbeszélő múlt - s ma *feledé* -, nem lehet a *feled* és az *eve* elemekre bontani.

Az *Isten* szó valóban két tagból álló összetétel, amelynek az előtagja *is* összetartozik az *ysa*-val. A *víz* és az *atya* szóval való kapcsolatát is igazolják a földrajzi névi kutatások és a magyar nyelv, különös tekintettel a szkíta-hun utódnyelvekre. Mindezt megtámogatja az alábbi vélemény is: Kuun Géza (in: ERDÉLYI 2004:53) "Véleménye szerint a kazár király, kagán az ügyek intézését az isa-ra bízta, aki részben a magyar gyulának megfelelő személy volt, ...A kazár isa nemcsak főbíró, de kormányzó és főhadvezér is volt, ..." Mindez arra utal, hogy társadalmi címnévként használatos az isa a keleti nyelvekben. A csuv. *aslă* (< *as*: szótő + *-lă*: képző) 'öreg, régi' melléknév töve (*as*) is idetartozik. Továbbá rokona a Kāšγ. *izī* 'isten' szó, amely kötődik a tűzhöz és a Naphoz s mint ilyen, férfi tulajdonságú.

30. old. Kitűnő megfogalmazás, amit szintén az *ysa*-ról mond a szerző: "ez a lélek ismeri az ősi utat".... "mind-mind tőle jöttünk és hozzá visszajárók vagyunk". Ezt a kettősséget tartalmazza maga a *por* és a *hamu* szó külön-külön is. Madách Imre Az ember tragédiája c. művében mindez benne van. Bár az idézet, mely szerint "A cél halál, az élet küzdelem, s az élet célja a küzdés maga" nem hangsúlyozza azt, hogy a halálban benne van a születés, de maga a mű igen, amikor megtudjuk, hogy Éva áldott állapotban van.

Labattól eltérően az olvasható ki a földrajzi nevekből és a magyarból, valamint a szkíta-hun utódnyelvekből, hogy: Az ősteremtő, az ősforrás a víz s mint ilyen, ős és atya kezdetben kizárólag női természetű. Logikus, hogy a nyelvekben ugyanaz a szó egyaránt megnevezi az atyát és az anyát. A férfi, mint atya megjelölés csak későbbi. Abból az időből való lehet, amikor eleink gondolkodása szerint az élőlények a Nap és a Föld, a Nap és a víz, azaz a férfi és a nő együtteséből, nászából keletkeztek és keletkeznek.

31. old.: A "*lelic ert*" *lélekért* szóban a *lelic* 'forrás' jelentést tartalmaz s az *-ért* határozórag összetartozik az *érdem* szavunkkal. A "*lilci*" ma *lelke* végső *-i* magánhangzója birtokos személyjel, amely ma a csuvasban szinté *-i*. A mai magyarban ez nyíltabbá válással *-e* lett. Eredete az egyes szám harmadik személyű névmás, vö.: magyar nyelvjárási forma *í, itet* 'őt' stb.

A *por, hamu* és a *lélek* szavak jelzik, hogy az ember egyszerre halandó és egyszerre halhatatlan. A teste halandó, a lelke halhatatlan. Másképpen, az ember úgy teljes, hogy egyben mag is. Ez a tulajdonsága megegyezik az *ysa* tulajdonságával s a mag állapot egyben a mennyei nyugalom állapota is. Fontos: "ezért a célért kell imádkozni", mert ezzel az élet örökkévalóságáért is imádkozunk. Ennek a gondolkodásnak, világszemléletnek az alapja a természet, illetőleg az ember és a természet kapcsolata, amelyet az ember kitűnően ismert s a jelképeknek ez adott alapot és értelmet.

A "*szen achscin*" szent asszony szókapcsolatban a *szen* a forrás, a mag, az ős egyik tulajdonsága, természetes, hogy fennmaradt 'forrás' jelentésben is, vö.: ko. *sin* 'forrás', de benne van a *Szinva* pataknevünkben is. Az "*achscin*" asszony összetett szó, az előtagja elvileg összetartozhatna az *ak, aka, ag* formákkal, melynek a jelentése 'férfi, okos, bölcs, tiszteletre méltó, ős, atya' ld. török *aksakal*[1] (< *ak* + *sakal* 'teremtmény, ember'). Kāšγari szerint a *Xātūn* 'fejedelemasszony' jelentésű, s a *kagan* feleségéről van szó, tehát inkább a *kagan* szót kell benne látni. Az utótag pedig *sin* 'nő' jelentésű szó, a családjába tartozik a magyar *szent* töve és a forrást jelentő ko. *sin* stb. Korábbi változata a *tin* (tVn) szókezdő *t*-vel, amely bizonyos esetekben *sz*- lett, máskor *d*-vé zöngésedett (vö.: *donna*) stb. Ha az első eset lenne az igaz, egyszerűen a férfi és a nő egységét jelentené az *asszony* szó. A második eset szerint pedig a kagán nőjét kell benne látnunk. Mindkét esetben természetes az *úrnő* értelmezés. Hozzá kell tenni, hogy a törökségben ismert *katun* 'asszony' szó etimológiailag idetartozik. Következésképp, a *Xātūn, katun,* oszm. *kadyn*, magy. *asszony* ugyanannak a szónak az alakváltozatai, etimológiailag ugyanazok.

32. old.: A "*bovdug*" szó ma *bódog, boldog* formában ismert. A két változat úgy tartozik össze hangtanilag, hogy az *-l-* előzménye olyan réshang *-δ-* (interdentális zöngés spiráns) volt, amely több irányban változott.

1 Helytelen a 'fehér szakáll' értelmezés. Bár az eredeti komplex jelentéstartalomnak részei az *ak* 'fehér' és a *szakáll*, de az *aksakal* török szónak nem ezek szolgáltak alapul.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Esetünkben *-l-* lett belőle (ld. *boldog*), illetőleg olyan *-w-* (bilabiális zöngés spiráns), amely tovább változva vokalizálódott, azaz magánhangzó lett belőle: *-w-* > -V-, majd redukálódott (az ejtésben rövidült és zárt ejtésűvé vált) és eltűnt az ejtésből, miközben az előtte álló magánhangzó megnyúlt, ld. *bódog*. Az Akadémia álláspontja szerint ezekben az esetekben az *-l-* szervetlenül betoldott mássalhangzó és az eredeti helyes alak a mássalhangzó nélküli, vö.: *tölgy-tőgy, völgy-vőgy, szöllő-szőlő, gyümölcs-gyümőcs*. Ez téves és nem igazolt megállapítás. Hozzátesszük, a *boldog* szóval összetartozik a *vastag* (< *vas*: szótő + *-tag*: képző) szavunk. A *boldog* az eredeti jelentésével az áldott állapotban lévő ősanyára utalt. Éppen ezért lehet szent. E gondolkodás szerint a boldogság az áldott állapotban levőség. Ez azt is jelenti, hogy teljes, amit a szó szerkezeti felépítése és az alkotó elemek is igazolnak: *bol*: szótő, rokona a magy. *tele*[2] + *-dog*: 'valamivel ellátott, valami mellett lévő, valamihez tartozó' képző. A *boldog* másképpen *teleség*. A *-dog* és a *-ség* képző ugyanaz, egymásnak alakváltozatai.

Az "aranyasasszony" szó sok más mellett a Napba öltözött asszonyt juttatja eszünkbe s minthogy a Nap férfi tulajdonságú, a nő és a férfi egysége, a termékenység, az élet biztosítása is benne van, ezért az *aranyas asszony* szent, bölcs, ősi asszony, mindentudó. Az aranyas szó valóban tartalmazza az *ara* szót és lehet 'égi menyasszony' értelme, benne van *ar* 'áradó', az *ar* sugározhat jót, annál is inkább, mert a török *ver-* 'ad' jelentésű szóval is rokon, s az *ad* eredeti jelentése 'életet ad' volt, azonban az aranyasnak nem szolgálhatott alapul egyik sem. Az *arany* töve a *fehér* és a *sárga* szavakkal tartozik össze s mint ilyen a forrásra, a tisztára, az ősire és a szentre utal.

A szerző kitűnő megfigyelése: "a latin szöveg őrizte meg a Boldogságos Szűz Mária megnevezést, ... Itt azonban nem nyugati átvételről van szó, hanem teljesen saját megnevezésről: szent asszony, Máriát mond a szövegíró". Hozzátesszük, a latinba olyan nyelvből került be, amely a magyarral rokon.

A húsvéti játékok lényege is szorosan kötődik a *por, hamu, lélek* szóval kapcsolatosan elmondottakhoz. "Miért keresik a holtak közt az élőt..." kérdésben benne van a válasz is. A húsvét jelképei a tojás, a tojásra írt minták, a vessző, a víz és a vízzel való locsolás a megtermékenyítésre, a születésre utalnak. A tojás, a mag, mony, víz, forrás benne van a holtakban is, s ez örökítő szerepű, másként az élő, az örökké élő.

32-33. old.: A három szent asszony Szűz Máriát jeleníti meg Jézus keresztfája alatt kitűnő gondolatkörben. A három szent asszony a teremtést, a születést jelképezi s a keresztfa metszéspontja az élet kiinduló pontja is. A későbbiekben a három szent asszony helyére beírt két Apostol neve (Péter és János) már nem tartalmazhatják ezt a gondolatot.

35. old.: "Cibele, az istenek nagy anyját" Rómában egy templomban tisztelték a Minden szentekkel megállapításban. A *Cibele* igen fontos ősi név, összetartozik a csuv. *Śaval*, or. *Civil* folyónévvel s a csuv. *śăl* 'forrás' szóval.

36. old.: "A *-ság/-ség* képző a régiségben fő-t jelentett." megállapítást igazolják a ko. *sin* 'forrás', az ÓT. *sug, sub* 'víz' szavak is. Ugyanakkor összetartozik a 'hegy' jelentésű szóval, amely magyar földrajzi nevekben is megvan, vö.: *Ság*-hegy. Hozzátesszük, a hegynek is van forrás szerepe. Keleten a hegyet szentként tisztelik és áldott állapotban lévőnek tartják s mint ilyen, forrás szerepe van.

37. old.: A földrajzi nevek és a nyelvünk igazolják azt is, hogy a "teremtő, akihez ősi jogon mindig vissza járók vagyunk".

38. old.: Támogatjuk a szerzőt abban is, hogy az *ysa, isa* a magy. *ős* szóval és az *Isten* előtagjával (*is)* azonos. Az *isemuc* töve az *ise* s a *mu* 'én' személyes névmásból keletkezett birtokos személyjel, továbbá a *-c-* (mai helyesírás szerint *-k*) többes szám jele - a *két, kettő* számnevünk kezdő mássalhangzója - hozzáadásával.

Elvileg megvan a lehetősége annak is, hogy a 'gyökér' (vö.: tör. *kök,* Kāšγ. *kuk* 'gyökér') jelentésű szó szolgált alapul a többes számnak s a *két, kettő* elsősorban a duális jelölője. Hozzátesszük, a két számnév abszolút szótövében is ugyanaz a *kök, kuk* 'gyökér' szó van meg, amelynek megfelelője a magyarban *kákó, kankó* elágazásra utaló szó. A *két, kettő* a gyökérből, a forrásból való elágazást szemlélteti. Hasonló gondolkodás szerint született a törökségben a 'kettő' számnév, vö.: csuv. *ikkĕ,* oszm. *iki* 'kettő'. A magyarban ezt az *ág* is szemlélteti.

---

2 Ld. Kāšγ. idevonatkozó adatai.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Az *isemuc* szó azért is figyelemre méltó, mert az *ősünk* (< *ős*: szótő + *ün*: én + *-k*: többes szám jele) ma használt megfelelőjével szemben itt az én megfeleléseként az *m-* kezdetű változat van meg, amely ma is ismert számos keleti nyelvben, még az uráliba soroltak között is használt, vö.: *men* 'én'. Arról van szó, hogy korábbi szókezdő *w-* az egyik irányban *m-* lett, vö.: *men*, a másik irányban -0 (zéro) vö.: magy. *én*, a harmadik irányban *b-*, vö.: oszm. *ben* 'én' stb. A HB e tekintetben azért is fontos, mert az egyes szám első személyű személyes névmásnak nem a mai változatát őrzi birtokos személyjel minőségben. Az *íme* szóval nem lehet azonos a névmás, de a második eleme (< *í* + *me*) a *me* összetartozik vele, a magy. *mi* kérdőszó is rokon.

Az *isemucut*: *ise* 'ős' + *mu* 'én' (birtokos személyjel minőségben) + *-cu:* többes szám jele + *-t*: tárgy ragja elemekre bonthatjuk.

39. old.: Az *a* hang valóban lehet alapfunkcióban atyai, anyai jelentésű, mint ahogyan egyetlen magánhangzó jelölheti a vizet is, vö.: csuv. *uśyrma* (< *u* 'víz, víz folyama' + *śyrma* 'árok, patak, szakadék').

Az *apja, anyja* úgy értelmezhető, mint a gyereknek az *apja, anyja* és a *-ja*: egyes szám 3. személyű birtokos személyjel. Hozzá kell tenni, hogy a magyar nyelvjárásokban a szülőket ma is hívják úgy, hogy *apja, anyja*. Ezek az *apa, anya* alakváltozatai és nem tartalmaznak *-ja* birtokos személyjelet. Arról van szó, hogy egy korábbi *apka, anka* forma *-k-* hangjából *-j-* lett, így keletkezett az *apja, anyja* változat. Ha a *-k-* fejleménye -0- (zero), akkor keletkezik az *apa, ana*. Az *anya* esetében a *-k-* fejleménye a *-j-* meglágyította az előtte álló *-n-* nazálist.

Abban azonban nem értek egyet a régi nyelvészeinkkel (Mészöly Gedeon, Beke Ödön, Tompa József, Simon János), hogy ez azért van, "mert az emberi szellem "primitív nyelvi" korszakának a jellemzője". A nyelv ugyanis attól élő, hogy örökös mozgásban, változásban van s egy korábbi hangállapot gyakran a teljesebb, még meglévő formát tartalmazza.

Az *ysa, isa* szóvégi *-a*-ja ezúttal az abszolút tőhöz tartozik, nem lehet E/3. birtokos személyjel. Továbbá az *isa* valóban nem lehet azonos a *biza, bizony* szavakkal sem.

40. old.: Amint fentebb jeleztem, az *ím* és az *íme* összetett szó: *í* + *m*, *í* + *me*. Az *ím* esetében utótagként csak a kezdő mássalhangzó maradt meg.

41. old,: Figyelemre méltó, igaz gondolat: "A magyar nyelv képes mindenre. A HB nyelve még a magyar nyelv őstömbszerű állapotában volt. Kifejező és tömör". Az is természetes, hogy a "Kazárok a gyulát *isa*-nak hívták. Van *Isaszeg* város.", azonban mindig körültekintéssel kell eljárni, amikor a neveknek, szavaknak az alapul szolgáló szót keressük. Nem elegendő az alaki egybeesés.

43. old.: Az *isa* mint *ős* egy is, következésképp teremtő lélek, az élettel kapcsolatos. "A Tulipán népe táblán az us segél értelme ős, ős isten, ős lélek", s a segél szó etimológiailag összetartozik a már említett csuv. *Śaval,* or. *Civil* folyónévvel s a csuv. *śăl* 'forrás' szóval, de a *székely* népnevünkkel is.

Kiemeljük a következő fontos gondolatot is: "A szemek az égi szférában, az égben lakó ősök lélekszemét idézik. A tábla alsó szférájában, a földi világban szerepel az us segél - Isten segítségével szöveg, ahol az us gyök az ősistenségre utal és így több, mint a szemekkel jelzett nemzeti, családi eleink." Ide kötődik a magy. *szem* mint 'forrás', vö.: *tengerszem* 'vízforrás', de vele közös gyökerű az ang. *sea* 'tenger', amely nemcsak a nagy vizet jelöli, hanem 'víz, folyó' jelentése is van a *tenger*nek.

Figyelemre méltó: "A természetistennő elnevezésű táblán *engur ama us hum a* = tengerek ősanyja, gyümölcshozó anya. Ez a tábla a Kr.e. III. évezredből származik, amikorra már a képjelek gyököket jelöltek, s elmosódott sok őseredeti tartalmi elem." Itt már folyamatosan hozzáírják az *us* = ős gyököt a női istenanyai minőséghez is. Elvileg az *engur* lehet 'víz és folyó' jelentésű is, vö.: magy. *tenger*, mari *enger* 'patak', bask. *äingyr* 'árok, patak' stb.

Az "*us tu* = őstudás" jelentésű két tagból álló kifejezés második tagja a *tu* rokona a magy. *tud, tan* stb. szavaknak.

Törvényszerű, hogy "őseink az Ős-t és az ősi dolgokat az égen keresték....", hiszen a folyóforrás is fent, azaz legfelül van a víz többi részéhez képest. Törvényszerű az is, hogy "A teremtés a magosságban történik és a földre

© Copyright Mikes International 2001-2015

hat. A műveletet az *us hun* végzi. Világosan olvasható, hogy a teremtő us egyben hun is." Az *us hun* szókapcsolatnak a második, azaz a *hun* tagja azért is érdekes, mert összetartozik a *hun* népnévvel, amelynek 'ember' jelentése is van ugyanúgy, mint a *magyar* névnek. Sőt rokona az or. *syn* 'fia valakinek', amelynek a párja megvan a kínaiban is, ahol a szó hun eredetű.

Hozzátesszük, a *tengri* a törökségben nemcsak 'isten', hanem 'ég' jelentésű is. Az is természetes, hogy a gyógyítás a magosságban, azaz a forrásban történik, természetes hát, hogy a mesékben a hősök, a szereplők a forrásvíztől kelnek életre.

45. old.: Figyelemre méltó, hogy a régi írásokban "a teremtő neve *an* volt". Az *ana* azonos a magy. *anya* szóval, amelynek korábbi változata **anga, *anka* volt.

46. old.: Csak megerősíteni tudjuk, amint igazolja Gyárfás Ágnes a magy. *ős* és *isten* szavak mezopotámiai kapcsolatait legalább Kr.e. 3-2 ezerből. A kínai *thien* 'ég' a hunoktól való, összetartozik a tör. *tengri*, a magy. *hun, menny* szavakkal, de idetartozik etimológiailag a finn *ukko* 'finnek régi pogány istenségneve'. Rokona az "*an*, amely Kr.e. 3-5 ezerben gyakran kifejezte a teremtőt". Összetartozik velük az *il* (első), az *egy* és az *ina* is. A szócsaládba tartozik az oszm. *tavan* 'plafon, mennyezet' szó is, hiszen ív formájú. Alakja révén kötődik hozzá a csuv. *tukun* 'kerékabroncs, karima, karika, gyűrű' stb., s természetesen rokon a csuv. *tăvan* 'rokon' szó, amely kizárólag vérbeli rokont jelentett eredetileg. A szó megvan a törökség számos nyelvében.

47. old.: Meg kell jegyeznem, hogy a *Turan* elemekre bontását és magyarázatát én másképp látom, eszerint képzett szó. Bár jelenleg kétféle megoldás kínálkozik. Az egyik szerint *Turan* < *tu-*: abszolút szótő + *-ran*: 'valamivel ellátott, valamihez tartozó, valami mellett lévő' jelentésű képző. A *turan* szó genetikailag összetartozik a törökségben ismert *tengri* 'isten, ég' szóval (< *teng-*: abszolút szótő + *-ri*: képző), csuv. *tură, toră* 'isten' (< *tu-*: abszolút szótő + *-ră*: képző), de rokona a csuv. *turi* 'felső', a *turux* megerősítő szócska, *tymar*[3] 'gyökér' (< *tyma-:* abszolút szótő + *-r:* képző), *türinke*: régi törzs neve (< *tü-:* abszolút szótő + *-rinke:* képző), csuv. *tyră* 'gabonamag' (< *ty-:* abszolút szótő + *-ră:* képző) és az or. *verx* 'felső, fent lévő'[4] (< *ve-*: abszolút szótő + *-rx*: képző) szó is. Teljesen természetes, hogy a *tu-* abszolút szótő megvan a csuvasban 'hegy' és 'szül' jelentésben. A másik lehetséges megoldás az, hogy a *Turan* és a *Turxan, Turkan, Turfan* nevekkel közös etimológiájú, s jelentése 'uralkodó' (vö.: Kāšγ.). A szó tövében (*Tur*) egy 'uralkodik, irányít, vezet' jelentésű igét kell látnunk, amelyhez *-kan, -xan* folyamatos melléknévi igenév képző járult. Így a *Tarkan* jelentése 'irányító, vezető, parancsoló', amely megfelel az 'uralkodó'-nak s összetartozik vele a *Tarján* negyedik honfoglaló magyar törzs neve is. A kutatásaim az első megoldást támogatják. Eszerint a *Turan* és a *Tarkan, Tarxan, Tarjan* két különböző etimológiájú szó.

49. old.: Az is természetes, hogy az *ős* 'szent' jelentést is tartalmaz. "Remete Szent Pál tehát a Pálos szerzetesek őse s a jámbor remeték mind ősfiak, akikben az ő lelke erejével működik a hit. Tehát a lelke bennünk él. A szerzetes remeték még az ősi hit elvén őshöz járók voltak, haláluk után szent mesterük lelke közelébe tértek haza az égi úton. Időben, térben összetalálkoztak a magyar lélekgondozó erők. A Pálos szerzetesek a Boldogasszony tisztelet ápolói, hű gondozói..."

A nyelvek is igazolják, hogy "Szent Mihály alakjának tisztelete összeköti az eurázsiai turán hitvilágot."

50. old.: "Mihály arkangyal lovával áll a lélek segítségére, mert a magyar nép az égben is lovon járt, s végső útján teremtő istene elé Szent Mihály lován vonult be."

51. old.: Kiemeljük a következő gondolatokat: "Egyetlen nép sem rendelkezik olyan ősi egyházrenddel, mint a magyar. Ez a rend a lélekre épült, amely égi eredetű." "Mindenszentek, akik az első églakók, Isten teremtő művének tanúi voltak." A következő gondolatban, mely szerint "A tudatunk befogadja az újat, mély tudatunk azonban kitörölhetetlenül őrzi a régit." az is benne van, hogy a mély tudatunk őrzi a magyarságunkat, a nyelvünket.

---

3 Vö.: magy. *tar* 'kopasz', azaz tarvágás, vagyis gyökérvágás, és a magy. *gyökér*.

4 Nem szláv eredetű szó.

© Copyright Mikes International 2001-2015

A mély tudatunk pedig akkor szűnhetne meg, ha megszűnne a nyelvünk, amely a mély tudatunknak az ébren tartója, ennek pedig a következménye a magyarság pusztulása lenne.5

54. old.: A *zumtuchel* azaz szemetekkel szó több szempontból is érdekes. A következő elemekre bontható: *zum* 'szem' szótő + *tu:* 'te' + *c:* többes szám jele, a *két, kettő* számnév kezdő mássalhangzója + *-hel* '*-vel*', jelentése eredetileg 'együtt'.

A *mic vogmuc* szókapcsolat első tagja a *mik* a *-k* többes jellel ellátott *mi* mutató névmásból alakult kérdőszó. A *vogmuc* a *vogy* 'van' jelentésű létige + *mu* 'én' + *-c*: többes jel elemekből áll.

55. old.: *Latiatuc* < *Lat:* szótő 'lát' + *-ia* '-ja': E/3. személyű személyrag (a tárgyas ragozást jelölő, az E/3. személyű személyes névmás illetőleg mutató névmási eredetű elem) + *tu*: 'te': (eredete *tu* 'te': E/2. személyű személyes névmás) + *-c* '-k': többes szám jele elemekből áll. A magy. *lát* a szemmel, a forrással kapcsolatos. A forráshoz tartozik a meder is, ami lent van, következésképp a *láb* is összefügg vele, ld. még *lábad* 'úszik' szavunk. A Czuczor-Fogarasi szótárnak igaza van, a *szem* összetartozik a *személy* szó *szemé-* tövével.

62. old.: A szent szavak a víz, a forrás valamely tulajdonságát őrzik. A *húgy* csillag volt, a *sár* arany volt (*sár, sárga arany, sárarany*), a *pur* éltető lélek volt, az *amu* égi vízanya, az *us, as* pedig ős volt, amelynek a Naphoz is köze van. A *pur* franciául 'tiszta' jelentésű, idetartozik, hiszen mint forrás csakis tiszta lehet. Természetes, hogy a régi képjel írásban 'tiszta, szent, fénylő, testet öltés' jelentésű.

Mint fentebb említettük, a *hamu* összetartozik a *homok* szóval, amely a törökben *qumaq* s a homokszem mint forrásszem a magassággal, a forrással, maggal kapcsolatos.

63. old.: Tökéletes megfogalmazása a lényegnek: "*ustu:* 'őstudás': atyai (*isa, ysa*) és anyai (*ch*)*omuv* elemi égi magvak vagyunk, s bennünket a lélek (*pur*) elevenít."

65. old.: Igen tanulságos a *milostben* szó. Tövében a *málik* ige van meg, amely összetartozik a *malom* szóval. A *malaszt* képzett szó, "mint mennyei malaszt teremtésre alkalmas hely, közeg, eszköz." "A malasztnak állandó jelzője az égi, mennyei szó. Másféle malaszt nincs." A malaszt "a szakralitás csodája.... megfoghatatlan, átláthatatlan, mégis létező."

A természet igazsága, hogy "A teremtés malmához nem kell energia és lóerő, mert ez az a malom, melynek nincsen köve, mégis lisztet jár, mégis lisztet jár". Valóban, az anyaméhben megtermékenyítéskor málik, hasad is a mag. A szerző a HB értelmezését széleskörűen igazolja. Az ősi tudást sok oldalról mutatja be, amely benne van a HB-ben: "eleve teremtette, az elegy korában, amikor éppen csak hogy szétválasztotta egymástól az égi és a földi vizeket, amikor az idő és a tér még elegyedett is, a teremtői elv sérthetetlen volt." Ld.: *málik, mag*. Fontos, hogy ez a teremtői elv a mai napig változatlan és sérthetetlen, amelyet a nyelvünk úgy tükröz, ahogyan van.

66-67. old.: Valóban "*eleve*": első, egy, Isten neve is, ld. *el*(*ső*), *él*. A szó hatalmas területen ismert, ld. tör. *ilk* 'első', koreai *el* 'egy' s ez a magyar, a szkíta-hun nyelveken, a turánin keresztül Mezopotámiába is elvezet bennünket.

68. old.: Természetes, "Mindezek ismeretére azért van szükségünk, mert a közel-keleti népek hosszú évezredeken át turáni anyanyelvűek voltak és az ősi gyökszavak benne maradtak a később helyükre települő népek nyelvében. Ha a magyar nyelv múltjával foglalkozunk, a közel-keleti történelem és történelem előtti népek nyelvét nem hagyhatjuk figyelmen kívül, ...". Kitűnő megfigyelés a következő, amely csakis következetes, őszinte és hatalmas munka eredménye: "kevert nyelv: a történelmi kor rontott nyelve", amely már nem volt ragozó és nyelvtanát héber mintára alakították át, de így is szembeötlő a magyar nyelvvel való hasonlósága."

"Mi példaként nem ezt a kevert nyelvet emeltük ki, hanem a korábbit, a Kr.e. 3-5 ezer éves turáni ősnyelvet, melyet nem agyagba nyomtak, hanem drágakőre véstek. Kis táblákra, pecsételőkre, néhol pl. Nimrud városában hatalmas falfelületre."

---

5 Felelősségünk tehát templomot és iskolát a magyarságnak - hívják őket székelyeknek, csángóknak, palócoknak stb. - ahol az igét magyarul hirdetik s az ős tudást az újjal együtt magyarul adják át, tanítják.

© Copyright Mikes International 2001-2015

69. old.: A *miv*: többes szám első személyű személyes névmás. "A régi képjelírásos turáni nyelvben *mi, min* gyök jelentése 'mennyei' és ha mi rólunk van szó, az mindig a mennyei teremtővel való kapcsolatot jelenti. A korai írásokban, mint pl. a kék kövön az AN teremtőnév szóbelseji gyökként szerepel. A teremtőt a mi, min-t jelentő szót két ovális ponttal jelölték: 00. Így olvasata: Mi teremtőnk, Mi urunk, Mi ősünk. A két pont és a *min* a kettes számnak is megfelel. Ez utalhat az égi kettősre (fény és víz a teremtés ős elemei) és utalhat a teremtő gyermekeink közös, égi eredetére is." Ez a gondolat arra is utal, hogy a *mink* személyes névmásban a *két, kettő* számnév kezdő mássalhangzóját kell látnunk s a duális jelentés van meg benne. Tehát a magy. *mi* nyelvjárási alakja *mink*, szótöve a *min* 'én' jelentésű, rokona a vog. *men*, osztj. *men* stb., a *-k* pedig a *két, kettő* számnevünk kezdő mássalhangzója. Eszerint a *mink* 'két én' értelmű.

70. old.: Figyelemre méltó, hogy "az ősi turáni iratok is említik az Adam nevet a női méh formájú képpel (AD), és az ember jelentésű (DAM) képjel együttessel." Ami az *Adam* szó alaktani felépítését illeti, két eset lehetséges. Elvileg az *Adam* felbontható az *Ada* + *m* elemekre s a második elem vagy mag jelentésű szó kezdő mássalhangzója, vagy pedig képző 'valamihez tartozó, valamivel ellátott, valami mellett lévő' jelentéssel. Ugyanilyen szerkezetű az *adamah* 'föld' szó (< *ada:* szótő + *-mah:* képző), hiszen női minőségű. A másik lehetőség szerint az *Adam* felépítése: *A*: abszolút szótő + *-dam*: képző.

A *neki* két elemből áll: *nek*: határozórag + *-i*: birtokos személyjel, amelynek eredete: E/3. személyű személyes névmás, a mai *ő* alakváltozata, ld. nyelvjárási *í, ű*.

Ami a *ház, haza* szavakat illeti, nemcsak a finnben van megfelelője (vö.: fi. *koti, kota, kat*), a szót a hunok is ismerték *kutu* formában, az oszm. *kutu* 'doboz' szó is a családjába tartozik, amelynek eredetibb jelentése 'tekercs' volt. Valóban idetartozik a latin, spanyol, olasz *casa, caza*, de a csuv. *kasă, kas* 'falu' szó is.

74. old.: Az *wt* 'őt' két elemből áll: *w: ő* E/3. személyes névmás + *-t*: tárgyrag, amelynek eredete a tV 'az' jelentésű mutató névmás.

A *heon* 'hiába' értelmű. Igaza van Gyárfás Ágnesnek, a *hiú* szó nem illik ide. Úgy látjuk, a szó a *hiány* szavunkkal tartozik össze.

Az *ig, igg*, az *egy* számnévvel azonos, 'kezdet' jelentése is van, de a szó nagy családjába tartozik az *ügy* 'patak' szó is. Az *Eger* városnévnek pedig az *Eger* pataknév szolgált alapul, ennek közszói jelentése 'folyó', vö.: mari *enger* 'patak'. Ugyanakkor a szó alakváltozata a *tenger* 'víz, folyó' jelentésű szó is, amely megvan Kāšγarinál s az ótörökben is ismert a párhuzama szintén 'folyó' jelentésben. E szavak családjába beletartozik az *Úr* szó is.

82. old.: Tanulságos az *urdung* 'ördög' szó vizsgálata. Az *ördög* a lent lévőséggel, a pokollal is kapcsolatban van, rokona az ang. *Earth* 'föld' jelentésű szó. A magy. *Ördögárok* 'földárok' jelentésű s másik neve a *Csörsz árok*, amelynek az első eleme a *Csörsz* alakváltozata az *Earth*-nak. A következőképpen bonthatók elemeikre: *urdung* < *ur*: szótő + *-dung*: képző, *ördög* < *ör:* szótő + *-dög*: képző, *Earth* < *Ear*: szótő + *-th*: képző, *Csörsz* < *Csör:* szótő + *-sz:* képző. Külön rokonok a szótövek (vö.: *ur-, ör-, Ear-, Csör-*) és külön összetartoznak, egymásnak alakváltozatai a képzők (vö.: *-dung, -dög, -th, -sz*).

Az *intésének* szó tövében (vö.: *in*) a 'hajlat' jelentésű *hón* szavunk van meg. Az *int -t*-je mint igeképző a *tesz* ige kezdő mássalhangzója.

84. old.: A *mige-* igekötő valóban a *meg-* elődje s a *mag* szóval kapcsolatos.

Az *yyl* ma *oly* melléknévi utaló szó, ahol az *o* azonos az *az* mutató névmással, az *-l, -ly* pedig 'valamivel ellátott' képző, vö.: csuv. *văl* 'ő' E/3. személyes névmás.

A *turchucat* ma *torkukat* elemekre bontva: *turch*: szótő + *-u-*: birtokos személyjel, eredete E/3. személyes névmás + *ca*: többes szám jele + *-t:* tárgy ragja.

Az "*És a gyümölcsnek oly keserű vala vize*" mondatban a vize végső *-e*-je E/3. birtokos személyjel és nem részes eset ragja.

Az "Állítmány: *keseruv vola*. ....Lényegében a jelző az állítmány s a létige mindössze névelőt helyettesít." Ez esetben névszói igei állítmányról van szó, a melléknév az állítmány névszói része, a *vola* létige pedig az igei része.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Az "*És oz gimilsnec vvl keseruv uola vize*" mondat mondattani elemzése szerint tehát az állítmány: *keseruv uola*. Miről állítom, hogy *keseruv uola*? *Gimulsnec vize*-ről. Ez az alany, amelyet egy birtokos szerkezettel fejeztek ki, ahol a birtokos a *gyümölcs*, a birtok pedig a *vize*. Ez utóbbi E/3. személyű birtokos személyjellel (*-e*) van ellátva.

85. old.: Igaz, hogy "A fény adta ragyogás és a víz mozgékonysága a teremtés mozzanatához vezetnek".

A *vimágguc* szókezdő *v*-vel eredetibb alak az *imádjuk*-hoz képest.

92. old.: Az "*ez muncas vilagbele*" *e munkás világba* szerkezetében az *ez* nem lehet határozott névelő. Mint mutató névmás, kijelölő jelző szerepet tölt be. Ugyanez a helyzet az "*ez lelicert*" *e lélekért* kapcsolatban.

95. old.: A "*mulchotia*" *mulhatja* tövében valóban a *múlik* ige van meg.

96. old.: ' "*vermut*" *vermet* szó *vermu* tövével összetartozik a mai *verem* forma, továbbá az *árok, üreg* szavak és a *barlang bar* töve.

100. old.: A "*iorgossun*" *irgalmazzon* szó töve a *iorgo*, ma *irga*. Eredetileg szókezdő mássalhangzóval rendelkezett.

106. old.: Úgy látom, hogy az "*Es uimagguc szent peter urot, kinec odut hotolm ovdonia es ketnie, hug ovga mend w bunet.*" többszörösen összetett mondat, a tagmondatok között alárendelő viszony van. Főmondat az első tagmondat: *Es uimagguc szent peter urot,* ennek jelzői alárendeltje a második tagmondat, amely arra a kérdésre válaszol: Milyen Szent Péter urat?: *kinec odut hotolm ovdonia es ketnie*, ugyanakkor főmondata a harmadik tagmondatnak, amely ennek célhatározói alárendeltje és a Mi célból? Miért? kérdésre válaszol: *hug ovga mend w bunet.*

Az első tagmondatban az állítmány: *uimagguc*, tartalmazza az állítmányt kifejező ige, az alany: *mi,* s a tárgy: *szent peter urot*.

A második tagmondatban az állítmány: *odut,* az alany: *hotolm* s a célhatározó: *ovdonia es ketnie*. A szóvégi *-a* és *-e:* birtokos személyjel.

A harmadik tagmondatban az állítmány: *ovga* tárgyas ragozású ige: *ov* (*óv*) + *-ga* (*-ja*): E/3. személyű tárgyas igei személyrag, eredete E/3. személyű személyes névmás vagy mutató névmás, amelynek a párhuzamai széles körben ismertek a törökség nyelveiben. Az alany: *ő*, benne van az állítmányt kifejező igében. A tárgy: *bunet,* ennek birtokos jelzője az *w* 'ő, övé' s a *mend* 'mind' pedig mennyiség jelzője.

A *uimagguc* forma tárgyas ragozású. A következő elemekből áll: *uimag* (*imád*) + *-g(u)* (*-ju*): E/3. tárgyas igei személyrag + *u* 'én' + *-k:* többes szám jele. Ma úgy tanítják, hogy a *-juk:* a tárgyas ragozás T/1. személyű igei személyragja.

Az *ovdonia* 'oldania' relatív tövében az *old* (< *ol-*: abszolút szótő + *-d*: igeképző) ige van meg, amelynek nyelvjárási változata az *ód* (< *ó-*: abszolút szótő + *-d:* képző). Az *ovdonia* a következő elemekre bontható: *ovdo-*: relatív szótő (< *ov-*: abszolút szótő + *-do*: igeképző) + *-ni*: főnévi igenév képző + *-a*: birtokos személyjel. Az *ovdonia* változat igazolja azt a már többször hangsúlyozott álláspontunkat, mely szerint az *-l-* (ld. *old*) nem lehet szervetlenül betoldott mássalhangzó. Az elődje olyan *-δ-* (interdentális zöngés spiráns) volt, amely egyben elődje az *ovdonia -v-*jének és a mai nyelvjárási *ódania* változat -0- (zéro) hangjának. Ez utóbbi két esetben a *-δ-* egy másik irányú változásban *-w-* (bilabiális zöngés spiráns) lett, amely egyrészt *-v-* (dentolabiális zöngés) hanggá változott (ld. *ovdonia*), másrészt vokalizálódott, majd eltűnt az ejtésből, miközben megnyújtotta az előtte álló magánhangzót (ld. *ód, ódania*).

108. old.: A "*wimagguc uromc isten kegilmet"* mondatban a *wimagguc* írásképe más a *uimagguc*-hoz képest. Az ejtés azonban ugyanaz lehetett. Külön hangsúlyoznunk kell, hogy az *uromc* szó *urunknak a* értelmű, az *isten* pedig *istennek a* jelentésű s a *-nak a, -nek a* rag a birtokos szerkezetre utal és nem részeshatározó. Eszerint az *uromc* és az *isten* a birtokos s a *kegilmet* a birtok.

© Copyright Mikes International 2001-2015

111. old.: Az "*uromc scine eleut*" *urunk színe előtt* esetében nagyon helyesen bírtok viszonyról ír a szerző. "Ez a birtokviszony képes helyhatározó", állapította meg.

Az is kiolvasható, hogy Ádám bűne az ember bűne, amit maguk a szavak is igazolnak a jelentéstartalmukkal.

115. old.: Többször is előfordul s erről már fent szóltunk, hogy a *neki* nem lehet részeshatározó névmás. A *-nek* határozóragot az E/3. személyű személyes névmásnak az *ő*-nek az *i* változata követi birtokos személyjel minőségben. (Vö.: *nekem* < *neke* + *-m:* < *men* 'én'; *neked* < *neke* + *-d:* < *te, ten* ld. *tenmagad, temagad*, török *sen* 'te). Az oroszban éppen fordítva van, vö.: or.: *mne* 'nekem' < *mn* ← nem or. *men* + *-e*: részeshatározó eset ragja, eredetét nem a szláv nyelvekben kell keresni, vö.: csuv. *mana* 'nekem': *man* + *-a*.

118. old.: Az "*uromuchoz"* szót 'urunkhoz' és nem "uromhoz" értelemben kell felfogni. A szó elemekre bontása helyesen: *uro*: szótő + *mu* 'én' (< *mun* ld. *men* 'én') + *-c*: többes szám jele + *-hoz*: határozórag.

119. old.: Egy többszörösen összetett mondat következik, amelyet hasznos lenne több nyelvésznek is egy kerek asztalnál megvitatni. Néhány ponton én másképp látom az elemzést, mint Gyárfás Ágnes, ezért az egész mondatot vizsgálatnak vetem alá: "*Scerelmes bratym*│*uimagguc ez scegin ember lilki ert.*│*Kit vr ez nopun ez homus vilag timnucebelevl mente.*│*Kinec ez nopun testet tumetive.*│*Hug ur uvt kegilmehel abraam. Ysaac. Iacob. Kebeleben helhezie.*│*Hug birsgnop ivtua mend w szentii es unuttei cuzicun iov felevl iochtotnia ilezie wt*". │

A hat tagmondatból álló többszörösen összetett mondat első két tagmondata mellérendelő viszonyban van egymással: *Scerelmes bratym*│*uimagguc ez scegin ember lilki ert.*│ A második és a harmadik tagmondat között alárendelő viszony van, amelyben a második a főmondat: *uimagguc ez scegin ember lilki ert.*│ Bár kínálkozik, hogy a harmadik ennek tárgyi alárendelő mellékmondata legyen, azonban a kitehető utalószó: '*annak a'* (*szegény embernek a lelkéért imádkozzunk*) arra utal, hogy jelzői alárendelő mellékmondatról van szó: *Kit vr ez nopun ez homus vilag timnucebelevl mente.* A negyedik tagmondat is a másodikkal van alárendelő viszonyban, annak ugyancsak jelzői mellékmondata: *kinec ez nopun testet tumetivc.* A második tagmondatnak az ötödik a célhatározói alárendelő mellékmondata s a kitehető utalószó: '*azért, abból a célból*'. Tehát *imádkozzunk e szegény ember lelkéért azért, abból a célból, Hug úr uvt kegilmehel abraam. Ysaac. Iacob. Kebeleben helhezie.* S a hatodik tagmondat ugyancsak célhatározói mellékmondata a másodiknak: *Hug birsagnop ivtua mend w szentii es unuttei cuzicun iov felevl iochtotnia ilezie wt*".

Mészöly Gedeon helytelenül tartja finnugor eredetűnek a *jó* szót. Hozzátesszük, a folyót jelentő *jó* szóval összetartozik végső soron a *jó* melléknév.

121. old.: A "*java*" szóban a szótő a *jav-*, amely a *jó* alakváltozata s az *-a* E/3. személyű birtokos személyjel.

A "*temető*" szót vizsgálva nagyon helyesen látja Gyárfás Ágnes, hogy a *teme* szótővel összetartozik a *tömeg* szavunk, ugyanakkor a Szinnyei említette *tümetjü*k formában benne van a *töm, tüm, tem* változatú igénk is. Hozzátesszük, a szó eredetileg igenévszó volt, a *temető* szóval még közelebbi kapcsolatban van a csuv. *tăm* 'gödör. árok, mély szakadék', a magy. *tömlő* 'bőrből vagy más hajlékony, vízhatlan anyagból való hosszúkás tartály folyadék tárolására' stb., a *tömlöc* 'börtön, sötét cella' *töm* töve, az orosz *temnica* 'sötétség', *t'omnyj* 'sötét' szavaknak a *tem, t'om* töve átvétel. A gödör velejárója a sötétség, ezért természetes, hogy mindkét jelentésben használatos a szó akár külön-külön is.

125. old.: Nagyon jó kérdés a következő: "A régiségben volt-e 3. szem. igeragozás vagy csak 1. és 2. szem.?" Helyesnek vélem Gyárfás Ágnes megjegyzését, valóban, a 3. személyhez képest minden más személyű alak ragozott kell legyen. A földrajzi névi kutatásaim során derült ki, hogy az összes cselekvés elsőként a víz tevékenységével volt kapcsolatos s valamennyi kezdetben -Vk végű volt. Ma helytelenül -ikes igéknek nevezik, holott a *folyik* (< *fo-* + *-lyik*), *törik* (< *tö-* + *-rik*), stb. volt az elsődleges, amely elsőként igenévszó volt s idővel az egyik irányban *foly, tör* ige lett, a másik irányban pedig névszó: *folyó, törő* stb. Később az első és a második személyre is vonatkoztatták a cselekvést s ezt úgy fejezték ki, hogy az ige után tették a megfelelő személyes névmást, pl. *tör + én, tör + te* s személyes névmásból fejlődtek ki az igei személyragok. Mint fent láttuk, a személyes névmásoknak már ebben az időben különböző alakváltozataik voltak használatosak, ezekből a *töröm* (< *törö-* + *-m* < vö.: *men* 'én') a tárgyas igeragozás kifejezőjévé vált, ezért az *m-* a tárgyas igeragozás személyragja lett.

© Copyright Mikes International 2001-2015

A *török* az alanyi ragozásban használatos forma, amelynek a töve a *tör-* vagy a *törö-* s ehhez járult az *én* személyes névmás, amelynek korábbi változata Vnk lehetett, őrzi ezt az *engem* (< *enge-* + *-m* < vö.: *men* 'én') névmás *enge* eleme. Ez utóbbiban a *-k-* már zöngésedett. Tehát a *-k* alanyi ragozású igei személyrag szintén az *én* változatának a maradványa. Megjegyezzük, hogy a tárgyas ragozásban E/3. személyben is van személyrag, amely az *ő* személyes névmásnak az *i* nyelvjárási alakjából fejlődött.)

127. old.: Ez utóbbihoz tartozik egy nagyon fontos meglátása a szerzőnek s egyben alátámasztja azt, hogy a *terem* igének előzménye **teremik* lehetett és elsődleges a *teremt*-hez képest: "egyszerűbb az almafának ősszel az almát teremnie, mint termővé tenni a káoszt, a hamut". A *kamu* szónak rokona a *kumma* 'vízcsepp', amely forrásként szolgál s a forrásban, a magban, ahol a megtermékenyítés történik, egyfelől valóban káosz van.

128. old.: Kitűnő, igen lényeges megfigyelés a következő: "Régi nyelvek tanulmányozása során úgy láttam, minél régibb a gyök, annál több jelentéstartalom tapad hozzá s annál több felé ágazik szófajilag is." A kutatásaim eredményeképpen úgy fogalmaztam, hogy a vízzel kapcsolatos eredeti komplex jelentéstartalomban minden benne volt. Másképpen, a vízcsepp mint forrás eredetileg egyszerre tartalmazta, tartalmazza az összes tulajdonságot, ami rá és a belőle keletkező teremtményre jellemző. Ezek a résztulajdonságok, amelyek az egészet alkotják, idővel önállósultak. Elkülönültek az igei és a névszói jellemzőket megnevező formák, az egyik pl. a víz tevékenységére utalt, a másik magára a vízre, a harmadik a víznek a színét, a részek egymáshoz való viszonyát (alsó, felső stb.) jelölte s egyéb jellemzőinek önálló megnevezésévé vált. Közben a természeti környezet más darabjait is megnevezték valamely azonosság vagy hasonlóság kapcsán. Így állhatott elő az a helyzet, hogy az ember testrészeinek a megnevezése a jelen tudással ellentétben másodlagos volt, mert a vízhez viszonyítva kapta a nevét a fej, a láb stb.

129. old.: A következő idézet arról tanúskodik, hogy az igazi, nagy tudású emberek a legszerényebbek s közéjük tartozik Gyárfás Ágnes is: "....ma a régi nyelv elemzése kapcsán alig merem kimondani, hogy a TUR-AN azt jelenti: Isten gyermeke." Bár én másképpen bontom elemeire a *Turan* szót, de úgy is benne van, hogy 'forráshoz, főhöz, fent lévőhöz, őshöz, istenhez tartozó, azaz fenti, égi, ősi, isteni'. Mint fent jeleztem, a szónak *Tu-* az abszolút szógyöke, benne van a *tő*, a *fő*, a *nő*, az 'isten' stb. szó, vö.: or. *bog* 'isten' nem szláv eredetű szó, a szókezdő *b-* eredetileg *t-* volt. Idetartozik a latin *deus* 'isten, istenség', ahol a *de* az abszolút szótő és az *-us* a képző. Rokona az oszm. *tek* 'egyetlen, páratlan' szó, stb. A *Turán* esetében a fent jelzett két lehetséges megoldás közül bármelyik az igaz, a szónak lehetséges olyan jelentése, hogy 'istenhez tartozó, istennel ellátott, isten mellett levő'. Ez pedig ugyanaz, mint "Isten gyermeke" vagyis Isten utóda, Isten sarja.

129. old.: A "*terumte*" *teremte* elbeszélő múlt idejű alak, ahol a szótő a *terem*, korábbi alakban **teremik*, a *-t* igeképző, amely a *tesz* igéből alakult, az *-e-* (amely ma *-é-*) pedig az elbeszélő múlt jele.

A *ter, tur* 'iker' jelentésű szó a mezopotámiai képjel szótárban igen fontos adat, mert az eredeti *t-* szókezdőt őrzi. Ez a hang a magyar *iker* szóban már eltűnt, de a valamikori meglétére utal a csuv. *jĕkĕr* 'iker' szó, ahol a szókezdő *j-* a *t-* egyik fejleménye. Egy másik fejleményét őrzi a magy. *Hüküri-tó* földrajzi név, amelyben szókezdő *h-* van s a tó jelentése 'iker tó', másképpen 'elágazó tó'. Kiss Lajos téved, amikor a Földrajzi nevek szótárában az ökör szavunkat teszi meg alapul szolgáló szónak. Mindebből csak annyi igazolható, hogy az ökör szóban is benne van az elágazás, de az állatnévnek - amely kifejlett, herélt szarvasmarha megnevezése - alapul szolgáló szó vagy a szarvával kapcsolatos, vagy a nemi szervével. Ez utóbbi jelentést erősítik a csuv. *văkăr,* dial. *măkăr* 'bika, ökör', ÓT. *öküz,* ujg. *hoküz,* üzb. *hukiz.*[6] A két utolsó adat azért is érdekes, mert az ujgur és az üzbég mint szkíta-hun utódnyelvek szintén *h-* szókezdőt tartalmaznak. Ez jellemzője a magyarnak is (vö.: *hungár* népnevünk), a baskírnak (*hyu* 'víz'), a burját mongolnak (*uha, uhan* 'víz') sőt a jakutnak is.

130. old.: Újabb kitűnő észrevétel: "Megfigyeltük, hogy a teremtés művének kódrendszere a rovásbetűk formavilágában kapott helyet,....". Mindezt megtámogatjuk azzal a megállapításunkkal, mely szerint a

6 Eleink gondolkodása szerint az elágazó folyó is dudorodó, kiálló ugyanúgy, mint a bika nemi szerve s a bikának ez a legfőbb megkülönböztető jegye.

© Copyright Mikes International 2001-2015

kommunikáció, a nyelv megnyilvánulási formái, köztük a beszéd és az írás egyszerre jöttek létre s ennek alapul a víz szolgált a hangjával és a formájával stb.

136. old.: Az *ét, étek, eszik* szavakban az *é* valóban alapgyök, másképpen abszolút szótő. A *bendő* (< *ben-* + *-dő*) első eleme a *ben, bel, bél* változatokkal rokon, a *-dő* pedig helyhatározórag.

137. old.: A *titok* alakváltozata a **tilik*, amelynek fejleménye a *tilt* ige *til-* töve.

A *ti, til* pedig az *élet* szó *éle-* részével tartozik össze etimológiailag s a *til-* eredetileg élő vizet jelölt, amelynek fejleménye a f*olyik, folik, folyó, foló*. Eleink gondolkodása szerint a mozgó víz az élő víz, másképpen élő az, ami mozog.

145. old.: A *mennyei* szó relatív töve a *mennye-*, amely a *menny* és a *mennyek* változattal tartozik össze. Elemekre bontva: *men-, meny-*: szótő + *-nye*: képző, *men-, meny-*: szótő + *-ny:* képző, illetőleg *men-, meny-*: szótő + *-nyek:* képző. A szótő rokon a törökségben ismert *mengü* 'örök' jelentésű szóval, de 'hajló, görbe' jelentése is van, vö.: magy. *mánfa mán-* része. Ez utóbbi megvan településnévben is, vö.: *Mánfa*.

168. old.: Gyárfás Ágnes könyvét elismerés illeti azért is, mert arról írt, amiről még nem írtak. "Ki volt ez a nép, amely a HB-ben szereplő és a mai magyar nyelvben is fellelhető gyökökkel fejezte ki áhítatos gondolatait, erről a mai tudomány nem ad számot." Sőt, a Magyar Tudományos Akadémia álláspontja szembe helyezkedik magával a gyökkel is helytelenül.

169. old.: Labat szótárára gondolva igen lényeges, hogy "létezik egy olyan gyökszó gyűjtemény, amely a HB szavainak megfelelően a magánhangzóival együtt őrizte meg a több ezer éves alapszavakat. Labat szótárának és ennek a régi nyelvnek ez a legfőbb érdeme, hogy tisztán megőrizte egy olyan nyelv gyökállományát, amely magán- és mássalhangzóiban megfelel a magyar nyelvnek mind történeti, mind mai szóállományának".

177. old. Labat szótárában található *mund* 'dalol' szó elvileg összetartozik a magy. *mond* szóval, amelynek töve (< *mun-*: relatív szótő < *mu-*: abszolút szótő + *-n*: képző, *mon-*: relatív szótő < *mo-*: abszolút szótő + *-n*: képző) etimológiailag azonos a magy. *ének* (< *é-*: abszolút szótő + *-nek*: képző) szóval.

Gyárfás Ágnes a munkája elején írta, mi záró gondolatként emeljük ki: A HB "Értékes, mert magyar és azért is, mert a lélekkel foglalkozik. A magyarság számára legfontosabb a lélek ügye és a Világmindenségben kijelölt feladata a lélekkel való törődés." (16. old.)

Bár a szerzőnek a saját feladata szempontjából igazat kell adnunk, mely szerint "Mi elfogadjuk a nyelvének kitűnő olvasatát. Nem nyelvi, hanem értelmi szempontból olvastuk el újra s elemeztük kérdve kifejtő módon mondattanilag. Azért tartjuk fontosnak ezt az elemző módszert, mert a mondattani elemzés kérdései rávezetnek a pontos szófaji megfelelésekre is." (17. old.) Engem éppen ezek a gondolatok ébresztettek rá arra, hogy az eddigi hangtani és alaktani elemzéseket újra számba kell venni, el kell végezni azoknak a kritikai bemutatását s a Halotti Beszéd hangtani és alaktani vizsgálatát immár az új ismeretek birtokában el kell végezni azért, hogy minél kevesebb félreértés, tévedés maradjon benne, sőt, lehetőleg tökéletes, igazi elemzését adjuk a legrégibb összefüggő írott magyar nyelvemléknek.

Egyértelmű, Gyárfás Ágnes könyve hiánypótló, tömör, óriási tudás rejlik minden sora mögött, amely nem hamis utakon jár. Megérdemli az odafigyelést, beszélni és írni kell róla. Valamennyi megállapítása figyelemre méltó, egyformán fontos és nagyszerű. Példamutatóan elemző mű Gyárfás Ágnes könyve. Az érdemei közé tartozik az is, felhívta a figyelmet arra, hogy több oldalról megközelítve kell megvizsgálni a Halotti Beszédet. A szerző mondattani szempontból értelmezi, egyben belehelyezi abba az ősi tudásba, amely megvan a magyar nyelvben de sok elemet megőriztek a magyarral kapcsolatos nyelvek, különös tekintettel a Mezopotámiában ismert és használt ősi nyelvre, amelyet Gyárfás Ágnes a turánival azonosnak tart s amelynek köze van a szkítához és a hunhoz. Bár a bemutatás és elemzés elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia feladata lenne, ennek az érdeklődésnek a hiányában azokhoz a szakemberekhez szólunk, akik a mezopotámiai ékjeles írásnak, a korábbi pecséthengereknek az ismerői, a Halotti Beszéd nyelvi elemzésének a szakemberei, a magyar nyelv és a magyarral kapcsolatban lévő nyelveknek a tudói, ismerői, sőt a szkíta és a hun nyelvekről is tájékozottak, hogy ismerkedjenek meg Gyárfás Ágnes könyvével és szóljanak róla ők is.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Igen lényeges, hogy Gyárfás Ágnes újat alkotott, mindemellett a megállapításai nem mondanak ellent Szentkatolnai Bálint Gábor írásainak és Ucsiraltu kínai mongol professzor hun kutatásainak, valamint a földrajzi névi kutatásainkból kiolvasható következtetéseknek. Ezek a munkák kölcsönösen megtámogatják egymást. S ez azért természetes és szükségszerű, mert mindaz, ami a HB kapcsán olvasható e könyvben, benne van a nyelvünkben és kiolvasható a földrajzi nevekből is.

Rövidítések

ang.	angol
bask.	baskír
csuv.	csuvas
HB	Halotti Beszéd
Kāšγ..	Kāšγari
ko.	komi
ld.	lásd
magy.	magyar
or.	orosz
oszm.	oszmán
osztj.	osztják
ÓT.	ótörök
tör.	török
ujg.	ujgur
üzb.	üzbég
vog.	vogul
vö.:	vesd össze

© Copyright Mikes International 2001-2015

Források, Irodalom

- CZEGLÉDI 2004-2007 - CZEGLÉDI Katalin *A földrajzi nevek hangtana, mondattana* in: Nyelvészeti őstörténeti füzetek 1-5.
- CZEGLÉDI 2007 - CZEGLÉDI Katalin Szkíta-hun nyelv őstörténete, *Hangtan*. Farkas-Lőrinc Imre Könyvkiadó.
- CZEGLÉDI 2007 - CZEGLÉDI Katalin Szkíta-hun nyelv őstörténete, *Ősmondattan*. Farkas-Lőrinc Imre Könyvkiadó.
- CZEGLÉDI 2012 - CZEGLÉDI Katalin A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában VI. *Törzsneveink*. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár, 2012.
- CZEGLÉDI 2013 - CZEGLÉDI Katalin A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában X. *A magyar-török nyelvviszony*. Mahmūd al-Kāšγari török szótárának és nyelvtanának alapján. I. kötet. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár.
- CZEGLÉDI 2013 - CZEGLÉDI Katalin A magyar nyelv szerepe őstörténetünk kutatásában X. *A magyar-török nyelvviszony*. Mahmūd al-Kāšγari török szótárának és nyelvtanának alapján. II. kötet. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár.
- CZEGLÉDI 2012 - CZEGLÉDI Katalin A szkíta-hun nyelvek története. *Gyökrendszer*. I-II-III. kötet. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár.
- CZEGLÉDI 2013 - CZEGLÉDI Katalin Nyelvi kapcsolatainkról másképpen IV. *Számneveink*. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár.
- CZEGLÉDI 2013 - CZEGLÉDI Katalin Nyelvi kapcsolatainkról másképpen V. *A névmások*. Czeglédi Katalin, Hungary, Pilisvörösvár.
- ERDÉLYI 2004 - ERDÉLYI István *Őseink nyomában*. Masszi Kiadó, Budapest 2004:53
- GYÁRFÁS 2010 - GYÁRFÁS Ágnes *A Halotti Beszéd mondattana*. MBE Miskolc. 2010.
- Kāšγ. - - Maxmūd al-Kāšγari 2008. Orosz nyelvről fordította Czeglédi Katalin, Megjelenés alatt a Helikon Kiadónál. A könyv eredeti címe Dīvān Lugāt at-Turk, oroszra fordította, az előszót és a megjegyzéseket írta Z. – M. Auezova. A szómutatót összeállította R. Ermersz. – Almati: Dajk-Press, 2005. – 1288 oldal + 2 oldal.
- OBRUSÁNSZKY 2010 - OBRUSÁNSZKY Borbála szerk., *A magyarság eredetének nyelvészeti kérdései*. Szentkatolnai Bálint Gábor emlékkonferencia kiadványa, Táltos Kiadó 2007.
- UCSIRALTU 2008 - UCSIRALTU *A hun nyelv szavai*. Napkút Kiadó Budapest, 2008.

CZEGLÉDI, Katalin: On the Book *´The Syntax of the Funeral Sermon´* by Ágnes Gyárfás

In this book review the author takes under the loop the book of Ágnes Gyárfás *´The Syntax of the Funeral Sermon´*, the oldest the oldest known and surviving contiguous Hungarian text.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

TÖRTÉNELEM

Erős Vilmos : A hanyatlás motívuma a két világháború közötti magyar történetírásban és történeti gondolkozásban

A fenti tanulmány a két világháború közötti magyar válság-elméleteket elemzi. Megemlíti ezek közül például Babits Mihály, Szerb Antal, Hamvas Béla, Prohászka Lajos ezzel kapcsolatos műveit, de főként a történész Szekfű Gyula, a népi író Németh László (és Szabó Dezső), valamint a filozófus Lukács György műveit állítja az elemzés középpontjába. A szerző megállapítása szerint, bár alapvető különbség van a szóban forgó gondolkodók elméleti-teoretikus megközelítéseiben, a korábban említettekkel közös jellemvonásuk az ún. "szellemtörténet" (Geistesgeschichte) gondolati mezőjében való értelmezés. Ez a Trianoni döntés következtében kialakult felbomlással együtt gyakorolt alapvető hatást szellemi-politikai helyzetértékeléseikre.

Az alábbi tanulmány témája "A hanyatlás motívuma a két világháború közötti magyar történetírásban és történeti gondolkozásban." Ebben a vonatkozásban mindenekelőtt kiemelhető, hogy – miként ez a vonatkozó irodalomból világosan kiderül1 – a legfontosabb szellemi irányzatokban ekkor alapvető volt a hanyatlásról való beszéd/ a hanyatlás tematizálása, kezdve a szellemtörténettől, a katolikus gondolkodás különböző irányzatain, vagy a népieken keresztül egészen még a marxizmusig is (azzal bezárólag). Elég ebben a vonakozásban olyen jól ismert neveket említeni, mint a filozófus Prohászka Lajos és Fülep Lajos, a költő és író Babits Mihály, Szerb Antal, Halász Gábor, a szintén filozófus Hamvas Béla2, a történész Szekfű Gyula, a népi író és teoretikus Németh László és Szabó Dezső, az ókortörténész Kerényi Károly, a művészettörténész Tolnay Károly, és még sokan mások3. (Ezt a névsort természetesen még számos névvel ki lehetne egészíteni, így Kodolányi János, Bánffy Miklós, Zilahy Lajos, Joó Tibor, Kornis Gyula is említhetők lennének4, de a motívum felbukkan a politikai publicisztikában is, elég itt mondjuk Milotay Istvánnak a harmincas években írott "Népi válság-népi Magyarország" című könyvére gondolni5.)

A következőkben ebből a terjedelmes irodalomból/szöveg-korpuszból három emblematikus alakot szeretnék kiemelni, a történész Szekfű Gyulát, az író Németh Lászlót(részben Szabó Dezsőt, hozzá kapcsolódóan), valamint – talán némelyek számára meglepően – a filozófus Lukács Györgyöt, némileg kiegészítve néhány szerzővel a fent felsorolt illusztris névsorból, akiknél szintén fontos volt a hanyatlás témája. Ezen szerzők egymás mellé helyezése, műveik bizonyos fokú összehasonlítása számos vonatkozásban árulkodó lehet a hanyatlás és dekadencia motívumának korszakbeli körüljárásakor6.

1Vö. pl. Lackó, Miklós. *Korszellem és tudomány 1910-1945*. Budapest: Gondolat, 1988. Rugási, Gyula. Szellemtörténet és történetfilozófia. In. Lackó Miklós (ed.): *A tudománytól a tömegkultúráig*. Művelődéstörténeti tanulmányok.1890-1945. Budapest, 1994. 7-36.

2Vö. Hamvas, Béla. *Világválság*. Budapest: Magvető. 1983.

3Vö. pl. Lackó, Miklós. Kerényi, Fülep és Tolnay Károly szellemi kapcsolata. In Uő: *Sziget és külvilág. Válogatott tanulmányok*. Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 1996. 335-344.

4Vö. pl. Takács, Péter. *Bánffy Miklós világa*. Budapest: Lucidus. 2006.

5Vö. Milotay, István. *Népi válság, népi Magyarország*. Budapest: Stádium, é.n.

6Tanulmányom bővebb, angol nyelvű változatában még egyéb szerzőket is behatóbban elemzek, így pl. Hajnal Istvánt és Szabó Istvánt. Vö. Vilmos Erős: In the Lure of „Geistesgeschichte". **(**The Theme of Decline in the Hungarian Historiography and Historical Thinking Between the Two World Wars.) In: European Review of History / Revue européenne d'histoire, 2015/1. 63-85.o.

© Copyright Mikes International 2001-2015

A hanyatlás gondolata Szekfű Gyula műveiben

A két világháború közötti magyar történetírásban és történeti gondolkodásban Szekfű Gyula neve és művei a leginkább szembeszökők a válság/hanyatlás motívumának felidézésekor7. Különösen a "Három nemzedék" című könyve jöhet itt számításba (egyesek szerint legjobb munkája), amelyet közvetlenül az első világháború befejezése, illetve a Monarchia, az ún. Történelmi Magyarország felbomlása után írt meg, s amelynek már az alcíme is ("Egy hanyatló kor története") azt sugallja, hogy Szekfű narratívája ("cselekményesítése") a 19-20.századi magyar történelemmel kapcsolatban a hanyatlás és a dekadencia motívumára épül.8

Meg kell jegyezni azonban mindezzel összefüggésben, hogy a dekadencia motívuma nem a háború után bukkant fel először Szekfű életművében, hiszen már első nagyobb híres-hírhedt, nagy vihart/botrányt keltett művében, a "Száműzött Rákóczi"-ban is az emigráns, vagy inkább elűzött Rákóczi-t választotta "hősének"/tárgyának9. Ami azt jelenti (vö. Domanovszky Sándor ezzel kapcsolatos kritikáját10), hogy nem a hatalma csúcspontján levő erdélyi fejedelmet, hanem a – Szekfű ábrázolásában – szinte szánalomra méltó "álmodozót", aki végső céljához, az erdélyi fejedelmi trónnak az eléréséhez kész volt minden kétes, sőt bűnös hatalommal (török, oroszok, kalózok) szövetkezni.

De a hanyatlás motívuma az egyik legfőbb összetevője Szekfű Hóman Bálint-tal írt magyar történelemről alkotott szintézisének, az 1928-34 között megjelent "Magyar Történet"-nek is11, amely élete főművének tekinthető, s amelyben a "Három nemzedék"-ben megfogalmazott koncepcióját az egész magyar újkori történelemre kiterjeszti.Eszerint a koncepció szerint a magyar történelem pozitív erőit/üzenetét a katolikus, Európa- és Habsburg-párti, dunántúli, ún. "nagymagyarok" testesítik meg, akiket Nádasdy Tamás, Pázmány Péter, Eszterházy Miklós, Károlyi Sándor, Kazinczy Ferenc, Széchenyi István, Deák Ferenc, Andrássy Gyula reprezentál – akik szövetkeztek a Habsburgokkal (vö. a kiegyezést, de pl. a szatmári békét is), s akik az irreális függetlenség és a forradalmak üres jelszavai helyett a békés, lassú, konzervatív építőmunkára összpontosítottak.12

Ezzel a vonallal állította szembe Szekfű az ún. "kismagyar"-okat, akik inkább protestánsok, tiszántúliak, török/keleti orientációt képviselnek, nacionalista-függetlenségiek, később rasszisták, - megtestesítőik Szapolyai János, Bocskay István, Bethlen Gábor, Thököly István, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Thaly Kálmán – akik nacionalista frazeológiájukkal, a nemzeti függetlenségről való irrealista álmodozásukkal, elhanyagolták az égetően szükséges társadalmi reformokat (úm. a modern korban a földkérdés, a demokrácia és a választójog kérdése, a nemzeti kisebbségek problémái) s végső soron a vázolt politikájukkal/magatartásukkal előkészítették, sőt okozták a történelmi Magyarország hanyatlását és felbomlását.13

Rá kell mutatni, hogy a hanyatlás témája, motívuma nagyon fontos, sőt majdhogynem mindent átható Szekfű későbbi műveiben is, persze nem mindig és nem kizárólagosan, hiszen a harmincas években erősen kritizálta és

7 Vö. Glatz, Ferenc. *Történetíró és politika*. Budapest: Akadémiai. 1980.

Raab Epstein, Irene *Gyula Szekfű. A Study in the Political Basis of Hungarian Historiography*. New York: Garland Publishing, 1987.

8 Vö. Szekfű Gyula. *Három nemzedék. Egy hanyatló kor története.* Budapest. 1920.

9 Vö. Szekfű, Gyula. *A száműzött Rákóczi, 1715–1735*. Budapest: MTA. 1913.

10 Vö. erről pl. Őze Sándor 2009: *Nemzettudat és historiográfia*. Budapest: Hamvas Intézet.

11 Vö. Hóman Bálint-Szekfű Gyula, *Magyar történet, IV. A tizenhatodik század.* Budapest: Egyetemi Nyomda, é.n.

Hóman Bálint-Szekfű Gyula, *Magyar történet, V. A tizenhetedik század,* Budapest: Egyetemi Nyomda, é.n.

Hóman Bálint-Szekfű Gyula, *Magyar történet, V A tizennyolcadik század*. Budapest: Egyetemi Nyomda, é.n.

12 A kismagyar-nagymagyar oppozícióról vö. még Szekfű Gyula: A politikai történetírás. In Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. Budapest: Magyar Szemle Társaság, 1931. 397-444.

Valamint Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik.* Budapest. 1934.

13 Vö. még Dénes, Iván Zoltán, *A „realitás" illúziója. A historikus Szekfű Gyula pályafordulója.* Budapest: Akadémiai .1976.

Dénes, Iván Zoltán, *Eltorzult magyar alkat. Bibó István vitája Németh Lászlóval és Szekfű Gyulával*. Budapest: Osiris, 1999.

© Copyright Mikes International 2001-2015

visszautasította Spengler és Prohászka Lajos ilyen jellegű nézeteit14. Világos bizonyítéka mindennek a "Forradalom után" című könyve (1947), amelynek első fejezete a "Magyar Nemzet" 1943-44-es évfolyamaiban cikksorozat formájában jelent meg, "Valahol utat vesztetünk" címmel15. Ebben a cikksorozatban Szekfű annak összetevőit tárja fel, hogy mi vezetett az október az 15-i katasztrófához, azaz a nyilaskeresztesek kegyetlen rémuralmához, a szélsőséges atrocitásokhoz, a zsidósággal való véres leszámoláshoz, Szálasi diktatúrájához és terrorjához. Mindennek okait az Eötvös József, Szalay László, Lukács Móric centralista eszméitől való letérésben látta, azaz a civil társadalom fejlődésének elakadásában és eltorzulásában, az állami omnipotencia, illetőleg totalitarizmus kialakulásában (ami végső soron a korábban leírt "kismagyar" politika egyenes következménye volt.)16

Hozzá kell mindehhez fűznünk, hogy Szekfű válság/hanyatlás értelmezésére/koncepciójára – különösen a 30-as évektől kezdődően – jelentős hatást gyakorolt a francia katolikus filozófus, Jacques Maritain, főként ennek "Az integrális humanizmus" című könyve17. Maritain és Szekfű gondolatainak közös vonása, hogy mindketten kritikusan, gyanakvással, szkeptikusan, de legalábbis távolságtartással szemlélték a modern, a reneszánsz-szal kezdődő európai fejleményeket. Mindenekelőtt a kapitalizmust, amely – Maritain szavaival – az antropocentrikus alapállású humanizmusával, az egyén (individu) evilági anyagi önérdekét, önösségét állította a középpontba, szemben a középkor túlvilágközpontú/transzcendens "közösségi" ideájával, s az egyént mint öncélt tekintette a legfőbb értéknek. Mind Maritain, mind Szekfű ezzel egyidejűleg elítélte az antiliberális, autokrata, sőt kifejezetten totalitárius rendszereket is, amelyek különböző formákban (nép, állam, osztály) megjelenő "közösségi" elvre hivatkoztak és építettek. Mindezzel szemben egy olyan társadalmi és kulturális, de főleg erkölcsi program mellett kötelezték el magukat, amely a "természetjog"-ra épített, az egyén és közösség közötti harmóniát, egyensúlyt kívánta megvalósítani a perszonalizmus jelszavával. Ezen eszmék történelemi előfutárait a korai kereszténység (még nem intézményesült) katolikus egyházi közösségeiben találták meg.18

A népiek és a hanyatlás-gondolat

Alapvető a hanyatlás gondolata az egyik legjelentősebb két világháború közötti magyar szellemi-politikai irányzatban, a népieknél19. Az alaphangot – jól ismert ez a magyar irodalomban – Szabó Dezső adta meg "Az elsodort falu" című regényében (1919)20. Szabó itt kifejtett és később, a harmincas években is képviselt, sőt tovább "mélyített" nézete szerint a történelmi Magyarország felbomlásáért, Trianonért és – logikusan – az 1918/19-es forradalmakért (Szekfű felfogásával gyökeresen ellentétben) mindenekelőtt az idegen eredetű (főként német, de zsidó és cseh is) középosztály/értelmiségi réteg a felelős, amely a Habsburgokkal megkötötte az 1867.évi kiegyezést21. Ez a lehető legszögesebb ellentétben állt a magyarság érdekeivel (Széchenyi és Deák helyett Kossuth volt Szabó politikai ideálja), amelynek súlyos/sőt egyenesen katasztrófális következménye volt, hogy a magyarok

14 Vö. Szekfű, Gyula. *Nem vagyunk bújdosók.* Magyar Szemle, 1938. 32. köt. 391-396

15 Vö. Szekfű, Gyula. *Valahol utat vesztettünk.* Budapest: Magvető, 1987.

16Szekfűhöz újabban vö. még Erős, Vilmos. *A szellemtörténettől a népiségtörténetig.(Tanulmányok a két világháború közötti magyar történetírásról.)* (2.kiadás) Debrecen: Debrecen University Press, 2012. Illetve Erős Vilmos: Szekfű Gyula. Valóság, 2015/1. Január. 43-61.o.

17 Vö. Jacques Maritain, *Humanisme integral.* In Ouvres completes, Paris, Éditions Universitaires Fribourg Suisse-Éditions Saint Paul, vol. VI. Illetve Vilmos, Erős. Ethique et raison d'état. (Gyula Szekfű et Jacques Maritain.)In. *Schola Europaea. Les valeurs de l'Europe-L'Europe des valeurs.* Edited by Havas László-Takács László-Tegyey Imre. Budapest-Debrecen. 2009. 333-339.

18 Vö. Erős Vilmos: *A szellemtörténettől a népiségtörténetig.i.m.*.

19A népiekről vö. pl. Lackó, Miklós, Népiek tegnap és ma. In *Sziget és külvilág. Válogatott tanulmányok*. Budapest: MTA Történettudományi Intézete 1996. 165-190. Borbándi, Gyula: *Der ungarische Populismus.* Mainz: Hase–Koehler Verlag, 1976.

20Vö. Szabó, Dezső. *Az elsodort falu* (regény, Budapest, 1919)

21Szekfű ezzel szemben a Magyar történelem egyfajta csúcspontjának tartja mindezt. Vö. Szekfű Gyula: *A magyar állam életrajza. Történelmi tanulmány.* Budapest: Dick Manó. 1918.

© Copyright Mikes International 2001-2015

az első világháborúban Galíciában vesztegették el legjobb erőiket (amely a magyar érdekek szempontjából tökéletesen közömbös volt), miközben nem maradt elég muníció az életbevágó magyar területek védelmére Erdélyben, a román előrehaladás megakadályozására. Szabó fundamentalista programjában a bűnös "város" (főként Budapest, amely az említett idegen közép- és értelmiségi osztály életterének számított) helyett/azzal szemben, a magyar paraszt, a "falu", s pl. a protestáns vallás számított a magyar értékek és hagyományok, egyáltalán a megmaradás igazi letéteményesének. Éppen ezért a parasztság szociálisproblémái, a radikális földreform, a paraszt-demokrácia és pl. az együttműködés a szomszédos kelet-európai nemzetekkel (pl. egymás kultúrájának megismerése szemben Klebelsberg ostoba "kultúrfölény" gondolatával) jelentik az aktuális politikai-szellemi programot – Szabó Dezső felfogásában.22

A népiek gondolatait a legmagasabb szinten talán a szintén író (eredeti szakmája szerint orvos) Németh László öntötte formába23. Németh hatalmas európai műveltséggel és olvasottsággal rendelkezett, s felfogása szerint a magyar problémák csak az európai kontextusba való helyezéssel, európai távlatban és összehasonlításban oldhatók meg. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy Németh az európai válság/hanyatlás irodalom szorgalmas olvasója volt, s a szellemtörténet klasszikus alakjait, mint pl. Dilthey-t, Spengler-t, Ortega-t, Huxley-t, Pirandello-t, később Toynbee-t (Szekfűvel ellentétben, aki inkább csak felszínesen ismerte őket) nem csupán rendszeresen forgatta, hanem ismertette és kommentátlta is egyszemélyes folyóiratában, a Tanú-ban (1932-36)24. Részben adaptálva is a szellemtörténeti retorikát fogalmazta meg híres-hírhedt, gyakran félreértelmezett fogalmait a magyar lélek kétféle pólusáról/vagyis a kétféle magyar lelki-alkatról, a "mélymagyar" és a "hígmagyar" típusokról, a nagy vihart kavart esszéjében, a "Kisebbség"-ben (1939)25.

Ebben a művében Németh a teljes magyar irodalmi és szellemi élet/fejlődés, de inkább hanyatlás és kisiklás/"dérapage" vázát nyújtja a 18.századtól kezdődően a saját koráig. Ezek szerint ebben a folyamatban az igazi értékeket, a maradandó teljesítményeket mindig az úgynevezett "mélymagyarok" (Csokonai, Berzsenyi, Kemény, Vajda, Ady, Móricz, Szabó Dezső, a népiek) hozták létre, akik szellemi-politikai programjukban mindig a magyarság igazi/valóságos érdekeit képviselték (ú.m. parasztság, demokrácia, népi kultúra, protestantizmus, radikális társadalmi reformok, Kelet-Európa), azonban sorsuk tragikusan végződött, sikertelenség, népszerűtlenség, bukás és kudarc volt alapvetően osztályrészük. Velük ellentétben áll a magyar lélek másik ága, a felületesen asszimilált ún. "híg magyar" vonulat (Kazinczy, Jókai, Gyulai Pál, Hatvany, Ignotus, Babits, Szekfű), akik ugyan a magyar szellemi-politikai élet vezető/irányító pozícióit töltötték be, azonban többnyire csak igazi alkotó tehetség nélküli, epigon impresszáriók voltak, sznob irodalomszervezők. Ők érzéketlenek voltak az igazi magyar problémák iránt s felületes optimizmusukkal, a klasszicizáló, formalista nyugati értékek sznob utánzásával (inkább csak fordították ezt a nyugati irodalmat) nem rendelkeztek igazi alkotói képességekkel és erővel. Végül is azonban ők okozták és készítették elő a magyarság hanyatlását, a magyar kultúra és állam szétesését. "kisebbségbe"/marginális és peremhelyzetbe száműzve az említett igazi/"mélymagyarok"-at, törtető karrierizmusukban kiszorítva őket a magyar szellemi-politikai élet vezető pozícióiból/irányításából, ami különösen a közelgő újabb világháború árnyékában bizonyult végzetesnek. (Németh szerint nekik köszönhető, hogy a magyarság a németek oldalán kíván ebben résztvenni, ami a végső összeomlással és pusztulással ér fel.)26

Németh egy másik, szintén az 1930-as években írott esszéje szerint ("A magyarság és Európa")27 ez a felvilágosodás óta tartó hanyatlás/dekadencia nem csak specifikusan magyar jelenség, hanem – s itt a szellemtörténet olyan gondolkodóinak nyomdokain halad, mint Spengler, Ortega, Huizinga vagy Huxley – ez az egész nyugat-európai fejlődésre érvényes. Ez utóbbi ugyanis (amelynek történetében egyébként négy virágzó szakaszt/periódust különböztet meg valamelyest St. Simon elméletére emlékeztetve a civilizációk "organikus" és

22Vö. Szabó, Dezső. *Ede megevé ebédem.* In Szabó Dezső: *A magyar káosz. Pamfletek.* Budapest: Szépirodalmi. 1990. 286-389.

23Vö. Lackó, Miklós, Egy szerep története. In *Sziget és külvilág. Válogatott tanulmányok*.. Budapest: MTA Történettudományi Intézete. 1996. 10-78.

24Vö. Grezsa, Ferenc. *Németh László Tanú-korszaka*. Budapest: Szépirodalmi. 1990.

25Vö. Németh, László. *Kisebbségben*. In Németh László: *Sorskérdések*. Budapest: Szépirodalmi, 1989.408-482.

26Vö. Juhász, Gyula. *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939-1944*. Budapest: Kossuth, 1983.

27Vö. Németh, László. *A magyarság és Európa*. In Németh László: *Sorskérdések*. Budapest: Szépirodalmi , 1989.*252-336*.

© Copyright Mikes International 2001-2015

"kritikus" periódusainak váltakozásáról28) a 19., de főként a 20.században (a világháború és a forradalmak világosan bizonyítják ezt) elveszítette alkotóerejét, vitalitását és kreativitását, korábbi energiái kimerültek, lassan egy lapos és kiszáradt, terméketlen "civilizáció"-vá silányult, amelyet az anyagiasság, az önérdek, a pénz (kapitalizmus) és az önmagát üresen ismétlő technika mozgat. Németh szerint azonban – ez kétségtelen – nem követendő a kelet-európai (szovjet) példa sem (jóllehet mindig magasra értékelte az orosz irodalmat, s sokat fordított is belőle, főleg az 1950-es években), amely számos vonatkozásban a nyugat-európaival ellentétes princípiumokat képvisel, úgymint kollektivitás, közösség, vallás, szocializmus, tradíció, irracionalizmus, stb., s amely aktuális formájában az állami totalitarizmusban, az egyéni, kreatív iniciatívák elfojtásában, terméketlenségben, sablonokban, a szabadság hiányán alapuló látszat-egyenlőségben, a kolosszus mozdulatlan merevségében ölt testet.

Mindezzel azonban a magyarok és a kelet/közép-kelet európai népek/nemzetek egy történelmi pillanathoz és feladathoz érkeztek el. A vázolt két ellentétes értékvilág szintézisével, a nyugati és keleti princípiumok ötvözésével, az ún. "harmadik út"-tal29 ugyanis egy mintát és megoldást nyújthatnak, alternatívát az egész európai krízis megoldására. Ez a szintézis (jól ismert fogalmak következnek a magyar hallgatóság számára) olyan tipikusan Németh László-i gondolatokat tartalmaz, mint az "új nemesség", szövetkezetek (az egyéni és állami gazdaságok helyett), "minőségszocializmus", a szellemi és fizikai munka egymás mellett élése, a Kelet-Európa gondolat, stb.30

A marxista hanyatlás-gondolat: Lukács György

Nem lehet különösebben meglepő, hogy a hanyatlás/válság motívum organikus/szerves része a marxista történeti gondolkodásnak is, amely egyébként alapvetően marginális helyzetben volt a két világháború közötti Magyarországon31. A marxizmus/történelmi materializmus a 19.század végén jelent meg Magyarországon, Szabó Ervin elméleti-történeti műveiben, később Varga Jenő (és néhány polgári radikális, mint pl. Szende Pál), Bolgár Elek, Czóbel Jenő, Révai József és Molnár Erik voltak ennek fő reprezentánsai32. Ők, jóllehet állandóan a kapitalizmus válságáról, sőt közeli összeomlásáról beszéltek, alapvetően a marxi formáció-elméletet követve a kapitalizmust egy lineáris/teleologikus (tehát egyenesvonalú) fejlődés absztrakt sémájának szükségszerű fokozataként értékelték/tekintették, amelynek végső vélja a szocializmus-kommunizmus eljövetele, az "emberiség felszabadítása" volt. Lukács György nézetei, aki a nemzetközileg leginkább ismert és leginkább kiemelkedő magyar (?) marxista teoretikus, sok tekintetben eltérnek ettől a sémától. Lukács sok vonatkozásban (különösen fiatal korában) egy konzervatívabb, "szellemtörténeti" pozíció iránt vonzódott, amelynek retorikájában a válság/hanyatlás kérdése alapvető, s ez a későbbi változások, módosulások ellenére, Lukács egész későbbi életművében is alapvető szempont maradt. Legfontosabb műve jelen szempontból (válság, hanyatlás) az 1923-ban megjelent tanulmánygyűjtemény, a híres-hírhedt, sokat kritizált és szidott "Történelem és osztálytudat"33. Könyve – hasonlóan Szekfű, Szabó Dezső, Babits részben már említett műveihez – szintén az 1918/19-es (nem pusztán magyarországi) forradalmak teoretikus következményeit/következtetéseit vonja le, természetesen az előzőktől gyökeresen eltérő szemszögből és konklúziókkal. Ebben a könyvében Lukács (helyesebben annak egyik tanulmányában, hiszen – mint említettem – egyfajta cikkgyűjteményről/-füzérről van itt szó) a modern kapitalizmus fejlődésének/működésének briliáns elemzését nyújtja, amely nagy hatást gyakorolt a nem sokkal később alapított

28St Simonhoz vö. pl. Manuel, Frank E. *The Prophets of Paris*. Harper & Row ,1962. Valamint magyarul Zsigmond László, 1977: Claude-Henri de Saint Simon. (A XIX.század politikai gondolkodásának történetéből.) Budapest: Akadémiai Kiadó.

29A harmadik úthoz vö. még Salamon, Konrád. *A harmadik út küzdelme*. Budapest: Korona Kiadó, 2002 .

30Németh e nézetei nagy hatással voltak olyan kiemelkedő történészekre is, mint pl. Hajnal István vagy Szabó István. Hajnalhoz vö. pl. Lakatos, László. *Az élet és a formák. Hajnal István történelemszociológiája*. Budapest: Új Mandátum,1996.

Szabóhoz Erős Vilmos (szerk.).*A harmadik út felé.* (Szabó István történész cikkekben és dokumentumokban.)„Régi Kisebbségkutatás Könyvek." Budapest: Lucidus, 2006.

31 A marxista történeti gondollkodáshoz legújabban vö. Kiss Endre: Marx lábnyomai. Budapest: Gondolat. 2014.

32Vö. Romsics, Ignác: *Clio bűvöletében.* (Magyar történetírás a 19-20.században - nemzetközi kitekintéssel.)Budapest: Osiris, 2011.

33Vö. Lukács, György. *Történelem és osztálytudat*. Budapest: Magvető, 1978

© Copyright Mikes International 2001-2015

Frankfurti Iskolára is, jóllehet – végsősoron – csak az eredeti Marx-i modellt adaptálta , s szinte teljes mértékben a "Tőke" fogalmi rendszerén/hálóján belül maradt. 34

Lukács – s persze a marista/marx-i teória – szerint a kapitalizmus és a modern világ legfőbb ellentmondása (magától értetődően itt egy leegyszerűsített és vázlatos rekonstrukció következik) a áruk használati és csereértéké-nek ellentmondásából/diszkrepanciájából következik, amelyet főként a kapitalizmus működésének egyik legfőbb terrénuma/intézménye, a piac idéz elő. Mindez azt jelenti (a továbbiakban is leegyszerűsítve), hogy az áruk nem a használati/igazi értéküknek megfelelően kerülnek forgalomba, hanem a kereslet és kínálat törvényének engedelmeskednek elsősorban, ami a piac működésének lényegét testesíti meg35. Ez az "elidegenedés"/racionalizmus/racionalizáció folyamatának egy teljesen emberellenes/antihumánus megnyilvánulási formája, sőt egyenesen oka annak (mármint az elidegenedésnek), amely a modern világ és a kapitalizmus alapvető jellemvonása. Ezt a jellegzetességet/ alapvető jellemvonást (azaz az elidegenedést) már a "polgári"/burzsoá történeti-politikai gondolkodás is felismerte Vicotól és Kanttól, Schillertől és Kleisttől kezdve, Hegelen keresztül Nietzsché-ig, Spenglerig és Max Weberig36. A polgári /"burzsoá" filozófia/gondolkodás fő hiányossága azonban az volt, hogy nem volt elég konkrét és tudományos, pl. a kultúrá"-nak a "civilizációba" való kiüresedéséről, eltorzulásáról beszéltek – mondjuk Nietzsche és Spengler módján, amelynek azonban nagy tradíciója volt a német történeti gondolkodásban (legalább Schillerig, Kleistig. Herderig és Kantig visszamenően.37) Ezen oppozíció (mármint "kultúra" és "civilizáció" szembeállítása) szerint minden kultúra, társadalom fejlődésének menetében egy törés/megbicsaklás következik be, amikor a kultúra elveszíti teremtő erőit, s a felületes optimizmus, a puszta és materialista/mechanikus/merő önismétlésekben kimerülő technika, s pl. a nietzschei analítikus/filológiai tudomány kerül előtérbe, a nagy alkotások és szintézisek helyett. Lukács szerint a kultúra és civilizáció ezen szembeállítása (bár van valós tartalma) egy merő mítosz, amely maga is ahhoz a misztifikációhoz vezet, hogy ezek a törések/megtorpanások (azaz a kultúrának a civilizációvá válása) örök, megváltozhatatlan "törvényei" a történelmi fejlődésnek, s végsősoron így maguk is részei az elidegenedés folyamatának, illetve hozzájárulnak ahhoz. Lukács szerint – s Marxon kívül természetesen pl. Hegelt és Vicot-t követi38 - mindezt, mármint az elidegenedést az emberiség alkotta folyamat eredményeként kellene bemutatni (azaz folyamatszerűségében, azaz a lét helyett a levés, németül sein helyett werden fogalmaira épít), s a maguk konkrét történeti realitásában. A marxista elmélet tehát ezt a jelenséget(az elidegenedést) folyamatszerűségében, azaz nem örök törvényszerűségében tekinti, hanem – a közgazdaságtan modern, "tudományos" fogalmait követve – egy bizonyos ember által létrehozott (azaz egy szubjektum és objektum viszony által közvetített) történelmi-társadalmi formációhoz a kapitalizmushoz köti. Ez a konkrét elemzés nyújt lehetőséget az alapvető ellentmondás meghaladására, leküzdésére, az "elidegenedés" megszüntetésére, az emberiség általános felszabadítására. A konkrétság pedig azt jelenti, hogy folyamatként határoztuk meg (azaz egy szubjektum-objektum viszony összefüggésének eredményeként, mert ez az előfeltétele annak, hogy ez megváltoztatható) az elidegenedés jelenségét, s az elemzésnek a szubjektumra kell összpontosítania: meg kell találni ugyanis azt a szubjektumot (a történelem igaz szubjektumát), amelynek érdeke az elidegenedés, konkrétan a használati és csereérték ollójának/ellentmondásának a megszüntetése. Ez a szubjektum pedig – a marxi elmélet szerint – nem más, mint a munkásosztály, a proletariátus, amely nem rendelkezik semmiféle tulajdonnal, s akinek így nem érdeke a piaci ellentmondás/ manipuláció fenntartása, s aki így (mivel az elidegenedés felszámolása "általános" emberi érdek, sőt az emberiség felszabadításának legfőbb előfeltétele) nem csak a saját, önös "osztályérdekeit", hanem általános emberi érdeket, az igazi demokrácia eszményeit valósítja és testesíti meg.39

34Vö. Rózsahegyi, Edit. A történelem és osztálytudat eszmei előzményei. Hegel és a fiatal Lukács. In. Uő: *Elmélet és filozófia*. Budapest: Gondolat. 1981. 132-161. Rózsahegyi, Edit. A Történelem és osztálytudat totalitásfelfogása. Uo. 162-191. Valamint pl. Poszler György, 1986: Az évszázad csapdái. (Tanulmányok Lukács Györgyről.) Budapest: Magvető Kiadó

35 Vö. Kiss Endre: i.m.

36 A gondolat alapvető a Franfurti Iskola társadalomelméletében is. Utóbbiról vö. Weiss, János. *A Frankfurti Iskola*. Budapest: Áron, 1997.

37Vö. mindehhez pl. Rüdiger, Safranski. *Friedrich Schiller, avagy a német idealizmus felfedezése*. Budapest: Európa. 2007.

38 Vö. Nagy, József. *Vico. (Eszmetörténet mint korlátlan szemiózis)*. Budapest: Áron, 2003.

39 A „Történelem és osztálytudat" értelmezéséhez vö. még Himmer Péter: Hegel Fenomenológiája Lukács György gondolkodásában. Világosság, 2008/6. 79-88.o.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Amint a Lukács-csal kapcsolatos irodalomból kiderül40, mindezzel a magyar filozófus sok szempontból csak Marx nézeteit idézi fel/rekonstruálja – fő gondja azonban az, hogyan lehet társadalmi forradalom Kelet-Európában, hiszen Marx teóriáját a nyugat-európai viszonyokat elemezve alakította (s ott jövendölte meg a társadalmi forradalom eljövetelét.) Lukács válasza az – s innen az "osztálytudat" kategóriája -, hogy az aktuális gazdasági-társadalmi feltételeknek/ellentmondásoknak nem kell olyan mértékben kifejlődniük/kiéleződniök, mint ahogy azt Marx elképzelte. Elég, ha létezik egy olyan ideológiai-politikai, szellemi-intellektuális instancia, amely tudatában van, hogy mindez az általános/egyetemes fejlődés fő iránya (tekintet nélkül pl. a nemzeti különbségekre). Ez az instancia pedig nem más, mint a párt, konkrétan a kommunista párt, a társadalmi forradalom tehát mindenhol napirenden lehet (Kelet-Európában is, természetesen), ahol létezik, illetve megteremtik/megalapítják a kommunista pártot. (Mindez azután – magától értetődően – a kisebbség uralmának, a diktatúrának, nevezetesen a proletárdiktatúrának az igazolását is jelenti/eredményezi.)41

Nincs itt idő és tér Lukács nézeteinek további elemzésére, elég megemlíteni, hogy már a húszas évek első felében egy polgári/burzsoá forradalmat helyez a szocialista forradalom elébe, vö. a szintén jelentős szellemi karriert befutott Blum téziseket42. Ez egy demokratikusabb alternatívát jelent, amely kooperációt/együttműködést hirdet a társadalom polgári elemeivel a feudális maradványok felszámolására, "eltakarítására" (ami a későbbi népfront gondolat megelőlegezése, annak minden implikációjával, pl. a proletárdiktatúra helyett egy demokratikusabb alternatívával).

Végül meg kell említeni, hogy a hanyatlás/válság/krízis gondolata alapvető Lukács 1950-es években megjelent nagy művében, "Az ész trónfosztás"-ában is, amely persze igen szoros összefüggésben van korábbi műveivel43. Ebben a könyvében azonban nem beszél a polgári/burzsoá demokrácia, Nyugat-Európa vagy a kapitalizmus hanyatlásáról, hanem a fő téma a különút, a "Sonderweg"44, azaz a német hanyatlás, a német történelem fejlődésének "elkanyarodása" a nyugati/polgári fejlődéstől, amit az irracionalizmus fokozatos előtérbe kerülése testesít meg. Megjegyezném, hogy Lukács itt sok szempontból szintén a szellemtörténet/részben eszmetörténet fogalmait és retorikáját használja, hiszen ezt a hanyatlást, degenerálódást, az irracionalizmus eluralkodását az ideológia és a filozófia területén mutatja be, felidézve és hevesen támadva Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche, Spengler, Max Weber, Tönnies, Hans Freyer, O. Spann és mondjuk A. Rosenberg nézeteit.45

Néhány következtetés

Jogosan merül fel a kérdés: mi a közös (van-e egyáltalán ilyen) a vázolt különböző hanyatlás-elméletekben és végső fokon hogyan lehet értékelni/értelmezni az itt röviden vázolt nézeteket?

Mielőtt a feltett kérdésre megpróbálnánk választ adni, le kell szögeznünk, hogy ez a korszak (a két világháború közötti időszak) a magyar kultúrában és szellemi életben (különösen a történetírás és a történeti gondolkodás vonatkozásában) – főként persze ha az 1945, illetve 1948 utáni fejleményekkel hasonlítjuk össze – egyfajta aranykor-nak tekinthető46, ami nem kevés paradoxont rejt magában, hiszen itt folyamatosan egy válság, krízis,

40 Vö. pl. Hermann, István. *Lukács György élete.* Budapest: Corvina, 1985.

41 Vö. Kiss Endre: i.m. Illetve a korábban idézett tanulmányok Lukácsról, valamint a „Történelem és osztálytudat"-ról.

42 Vö. Lackó, Miklós. Lukács György "Blum-tézisei". In. *Sziget és külvvilág*. 191-202.

43 Vö. Lukács, György. *Az ész trónfosztása*. Budapest: Magvető, 1978. (5.kiadás)

44 A "Sonderweg"-ről vö. A. Bauernkaemper: „Geschichtsschreibung als Projektion. Die Revision der 'Whig Interpretation of History' und die Kritik am Paradigma vom „deutschen Sonderweg" seit den 1970er Jahren. In. S. Berger, P. Lambert and P. Schumann (eds.): *Historikerdialoge. Geschichte, Mythos und Gedaechtniss im deutsch-britischen kulturellen Austausch 1750-2000*. Göttingen:Vandenhoeck&Ruprecht, 2003. 383–438.

45 Vö. Kiss Endre: i.m.

46 Vö. pl. Lackó, Miklós. *Korszellem és tudomány 1910-1945*.i. m.
Glatz, Ferenc. *Nemzeti kultúra-kulturált nemzet 1867-1987*. Budapest: Kossuth , 1988.

Vardy, Steven, Béla. *Modern Hungarian Historiography*. New York: Columbia University Press , 1976.

© Copyright Mikes International 2001-2015

hanyatlás és dekadencia irodalomról, illetőleg motívumról beszélünk. Ugyanakkor a magyar szellemi és kulturális élet, az irodalom- és történettudomány a virágkorát éli, számos vonatkozásban lépést tart az európai léptékekkel, s valahogy az európai válságirodalom adaptálása (legalábbis az arra való szüntelen reflektálás) az európai standardokkal való lépéstartásnak egyfajta gerincét/oszlopát képezi.

Elég olyan (korábban tárgyalt) alakokat felidézni, mint Dilthey, Ortega, Spengler, Madariaga, Keyserling, Meinecke, M. Scheler, Croce, M. Weber, Troeltsch, Huizinga, Maritain, L. Ziegler, Frobenius, Papini, Tönnies, Vierkandt, stb., akik az európai gondolkodás élvonalába tartoztak – ők mindannyian jól ismertek voltak ebben az időszakban Magyarországon47. A felsorolt lista azonban már utal a legfontosabb gondolatomra is: a magyar hanyatlás-irodalomra a legnagyobb hatást az ún. "szellemtörténet"(Geistesgeschichte) gyakorolta, s meglátásom szerint a korábban elemzett gondolatok és gondolkodók ebben a fogalmi keretben értelmezhetők, illetve értékelhetők48. Természetesen a korszakban órási viták voltak (és vannak azóta is) a szellemtörténet fogalmáról és elméletéről (Magyarországon is) [sajnálatos módon legtöbb nemrégiben megjelent historiográfiai összefoglalásból még a fogalma/említése is hiányzik ennek az alapvető irányzatnak – a társadalomtörténeti szempont egyoladú érvényesítése/vagy egyebek, pl. mindenfajta fogalmi átgondolás hiánya miatt]49 – azonban védhető, sőt igazolható az álláspont, miszerint a szellemtörténet számos alapvető eleme felfedezhető a magyar válság/hanyatlás-irodalomban, úgymint: a természet- és szellemtudományok szembeállítása, a hermeneutikus, megértő megközelítés preferálása, (azaz pl. a törvényekkel, magyarázatokkal szemben a részben narratív jellegű megértő attitűd, esetenként a a típusalkotás előtérbe helyezése), az eszmék ontológiai elsőbbségéről vallott felfogás (a "világnézetek"-ről szóló tan, Dilthey-jel szólva), a "kultúra" és "civilizáció" szembeállítása (alkalmanként a modernitás harsány kritikája), az újkori civilizáció tömegszerű jelenségeivel szembeni szkepticizmus, de a kultúr/művelődéstörténet dominanciája is (szemben a hagyományos politika- és eseménytörténettel, de a pozitivizmus társadalomtörténetével is) – és persze egy bizonyosfokú (néha feltűnő) politikai konzervativizmus, elitista, alkalmanként esztéticista, némileg arisztokratikus "világnézet"/világhoz való viszony50.

Szeretnék rámutatni mindebben azután a történelem meghatározó szerepére, ami részben a történeti alapú érveket jelenti, a történeti-genetikus megközelítés/szemlélet uralkodó voltát – (szinte) minden itt tárgyalt szerző mondanivalóját történeti kontextusba helyezi51. Mindez egy a történelemmel szembeni túlzott elvárást is sugall, egy – paradox módon – (ma már alig osztott) optimista illúziót a történelem nagy elbeszélésének/"mesternarratívájának" lehetőségével kapcsolatban (mégha ez a hanyatlás motívumában ölt is testet).

Igaz ellenben az is, hogy a konkrét/empírikus történeti kutatás (Alun Munslow kifejezésével a "tiszta/proper"/céhbeli történészek52) – Magyarországon is – meglehetősen óvatosak, sőt szkeptikusak voltak az ilyen jellegű általánosításokkal, túlértelmezésekkel szemben (Szekfű "Három nemzedék"-ében ez a legkevésbé értékelt momentum-részben ma is53), s a szellemtörténet e képviselőit nemritkán marginalizálták, műveiket dilettánsnak, tudománytalannak tekintették. Ez azonban részint szintén az európai, illetve kelet-európai szellemtörténet egy általános jellegzetessége volt (nem magyar sajátosság tehát) – vö. pl. a román esetet E. Cioran-nal, vagy M. Eliadéval.54

47 Vö. Hanák, Tibor. *Az elfelejtett reneszánsz. (A magyar filozófiai gondolkodás a század első felében.)* Budapest: Göncöl, 1993.

48Vö. még Rugási, Gyula. Szellemtörténet és történetfilozófia. i.m.

49Vö. Georg, G. Iggers. *New Directions in European Historiography*. Middletown, CT: Wesleyan University Press. 1975
Breisach Ernst: *Historiográfia*. Ford. Baics Gergely. Budapest: Osiris Kiadó. 2004.
Romsics, Ignác: *Clio bűvöletében.* (Magyar történetírás a 19-20.században - nemzetközi kitekintéssel.)Budapest: Osiris, 2011.

50Vö. mindezekre Erős, Vilmos. *A szellemtörténet*. *Valóság*, 2008/5. 20-35.

51Mindez egyáltalán nem magától értetődő, amit bizonyít a neopozitivizmus alapvetően történetellenes pozíciója, igaz ott lényegében az egész válság-problematika is mellékes.
52Vö. Alun, Munslow. *The future of history*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
53Vö. pl. Romsics Ignác: Történelem, történetírás, hagyomány. Budapest: Osiris, 2008.
54Vö. Trencsényi, Balázs: *A nép lelke. (Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában.)* Budapest: Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi Műhely. 2011.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Mindez azonban azt is jelenti, hogy a magyar hanyatlás-irodalmat nem lehet kizárólag a magyar történelem katasztrófáiból/traumáiból levezetni, aktuálisan az első világháborús vereségből, a Monarchia felbomlásából, vagy Trianonból (nem tagadva persze mindennek nagy szerepét), hiszen annak nem alábecsülendő része már az első világháború előtt felbukkant/részben az alatt, amikor ennek következményei még egyáltalán nem voltak előre láthatók. (Szekfű "A száműzött Rákóczi"-ja pl.55, amely már lelki-pszichológiai argumentumaival is egy par excellence szellemtörténeti munka, 1913-ban készült s azt a hanyatló Rákóczit jeleníti meg (egyébként is az egész magyarság hanyatlását jelképezve), aki már túl van hatalmának delelőjén. Másik oldalról ez a hanyatlás, krízis és dekadencia motívum az újonnan alakult vagy kreált győztes kelet-európai népeknél is felbukkan, sőt alapvető – vö. a Cioran-Eliade-Noica triászt a román szellemi életben, de a román történeti gondolkodás számos egyéb neves képviselője is felidézhető e tekintetben – L. Blaga-tól a nagy N. Iorga-ig.56

Mindezek a megállapítások persze a német (vagy osztrák) esetre is vonatkoztathatók/érvényesek. Gyakran érvelnek ugyanis azzal, hogy a szellemtörténet német találmány (a széles körben használt "Geistesgeschichte" terminus is igazolja ezt), amely a világháborúban szintén vesztes Németországban terjedt el a két világháború közötti időszakban57. Ez azonban csak részben igaz, hiszen – amint korábban világosan láthattuk – az angol Toynbee, a francia Maritain, az orosz Bergyajev, a spanyol Ortega, az olasz Croce, a svájci Jaspers vagy Rougemont, a holland Huizinga szintén a szellemtörténet reprezentánsának, alkalmanként "oszlopá"nak aposztrofálható, jóllehet ők inkább a világháború győztes nemzeteihez tartoztak58. Másrészt, ha a szellemtörténetet egyoldalúan Kelet vagy Közép-Európára szűkítjük, hogyan magyarázható ennek sokkal szélesebb európai hatása; például az, hogy a posztmodern (ami kifejezetten nyugat-európai, kevésbé német, sokkal inkább angolszász és francia jelenség) számos szempontból a szellemtörténeti retorikához nyúlik vissza s újraértelmezi ennek a hanyatlásról, felbomlásról, krízisről való alapvető üzenetét.59

Végül szeretnék egy megjegyzést tenni, ami a szellemtörténeti tájékozodással/irányzattal a lehető legszorosabb összefüggésben van: a szellemtörténetnek az itt vázolt, véleményem szerint inkább a Foucault-i "dispositif"60 által generált tablójából, hanyatlás értelemezéseiből alapvetően hiányzik a rasszista-biologisztikus retorika és megközelítés, ami kifejezetten a tudatos szellemtörténeti alapállással magyarázható, mivel annak legtöbb reprezentánsa a rasszista-biologisztikus nézetek puszta felbukkanásában is éppen az általános hanyatlás, a "kultúra" süllyedésének egyik leginkább szembeszökő jelét látta61. Ez azt jelenti, hogy a hanyatlást éppen nem (Németh László sem) mondjuk a magasabb és alacsonyabb rendű fajok elvegyülésében/összekeveredésében látták (Gobineau, Chamberlain, Evola vagy Guénon módjára), jóllehet mindez bőségesen megtalálható a magyar – viszont nem szellemtörténeti fogantatású – történeti-politikai irodalomban, Milotay Istvántól, Ritók Jánostól Málnási Ödönig vagy Méhely Lajosig.62

55Vö. Szekfű, Gyula. *A száműzött Rákóczi, 1715–1735*. i.m.
56Vö. pl. Trencsényi, Balázs: *A nép lelke*. *i.m.*

Illetve Nicholas, M. Nagy, Talavera. *Nicolae Iorga*. *(A biography.)* Iasi-Oxford-Portland: The Center for Romanian Studies. 1998.

57Vö. Georg, G. Iggers. *The German Conception of History*. Middletown, CT: Wesleyan University Press, 1983. Magyarul Uő: A német historizmus. Budapest: Gondolat. 1988.

58Huizingához vö. pl. Christoph Strupp: *Der lange Schatten Huizingas*. (Neue Ansaetze der Kulturgescghichtsschreibung in den Niederlanden.) Geschichte und Gesellschaft, 23 (1997), 44-69.

59Vö. Franklin R. Ankersmit. In. Ewa Domanska: *Encounters*. (Philosophy of History after Postmodernism.) Charlottesville and London: University Press of Virginia. 1998. 67-99.

60Vö. Sutyák, Tibor. *Michel Foucault gondolkodása*. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor, 2007.
61 Ettől eltérő nézetet képvisel Thienemann Tivadar, akinek nézeteit azonban nyilvánvaló elfogultság befolyásolja, ráadásul az 1980-as években, azaz mintegy 50 éves távlatból fejtette ki ezeket.
Vö. Ujváry, Gábor: A végtelenben újra találkoznak. Szekfű Gyula és Hóman Bálint párhuzamos, majd elváló életpályája. In. Szekfű Gyula és nemzedéke a magyar történetírásban. Szerk. Paksa Rudolf. Budapest: Argumentum-Eötvös József Collegium. 2007. 43-78. (Függelék.)

62Vö. Gyurgyák, János. *Magyar fajvédők*. Budapest: Osiris, 2012.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Utóbbiakat azonban soha nem tisztelték/tiszteltük meg a szellemtörténet/eszmetörténet? etikettjével (hacsak nem az 1950-es években nem, amikor a "birds of a feather" vagy a "sötétben minden tehén fekete" elv értelmében egy kalapba kerültek.63) Sőt a rasszista-biologista ideológia képviselői a szellemtörténetet, illetve annak képviselőit egyik legfőbb ellenségüknek, nemritkán árulóknak, szemfényvesztőknek és csalóknak titulálták állítólagos túl elitista, arisztokratikus, elvont-filozofikus , konzervatív, nem ritkán esztéticista vagy egyoldalúan nyugatos/Habsburg párti gondolataik miatt64. Mindezzel azonban a szellemtörténet egy alapvetően pozitív, humanista, az európai értékekeket/európaiságot megtestesítő töltést kap65, amelynek több vonatkozásban a mai napig elhallatszó üzenete van/maradt, nem véletlen, hogy számos tekintetben újraéledt (főként az 70-80-as évektől kezdve) mondjuk az új kultúrtörténet, újhistorizmus vagy eszmetörténet, sőt a jelzett posztmodern különböző irányzataiban, illetve válfajaiban.66

ERŐS, Vilmos: The Topic of Decline in Hungarian Historiography and Historical Thinking between the Two World Wars

Decline was the fundamental issue in Hungarian historiography and historical thinking between the two world wars. This paper primarily analyzes the views of historian Gyula Szekfű, writer and poet Mihály Babits, literary historian and writer Antal Szerb, writer and essayist László Németh (and Dezső Szabó), and those of philosophers Béla Hamvas, Lajos Prohászka, Lajos Fülep and György Lukács.

In this period the so-called spiritual history (Geistesgeschichte) prevailed in Hungarian intellectual circles, in which the theme of decline and even fall was fundamental. From the most important representatives of "Geistesgeschichte" Spengler, Ortega, Huizinga, Croce and Maritain had significant influence on the authors mentioned above. Historians were ready to refuse the ideas of these thinkers regarding the criticism of culture and rather followed the power and state centered streams of "Geistesgeschichte", conceived by Ranke, Troeltsch and Meinecke. It is also true, on the other hand, that the decline and generation theory, developed by the historian Gyula Szekfű (e.g. in his book *Three Generations*) is one of the most original interpretations of modern Hungarian history.

Almost all of the above-mentioned conceptions were tied in the later political discourse to the so-called right-wing tradition of Hungarian political-historical thinking, but the author also touches briefly upon the decline conception of the leftist (Marxist) tradition of György Lukács, whose ideas had an impact on the beginnings of the Frankfurt School.

~ ~ ~ ~ ~ ~

63Vö. Szigeti, József,. *A magyar szellemtörténet bírálatához.* Budapest: Kossuth.1964.

64Vö. még mindezekről Gyurgyák, János. *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története*. Budapest: Osiris, 2007.

65Hozzá lehet mindehhez fűzni, hogy a szellemtörténet mindezzel együtt a baloldali/szélsőbaloldali, az osztályszempontokat egyoldalúan érvényesítő ideológiával/ideológiákkal szemben is humanisztikus tartalmat kap. Ma már nemigen osztjuk a nézetet, hogy mindezek az "általános emberi"-t képviselték volna, sokkal inkább a diktatúrára vonatkozó konzekvenciák erősödtek meg, illetve igazolódtak be. (Amit a szellemtörténészek többnyire előre megjósoltak, előre láttak, s éppen ezért látták bennük is a hanyatlás nyilvánvaló jeleit.) Nem véletlen, hogy Lukács György útja is az osztálytól haladt a humanisztikumig (az általános emberi-ig, legalábbis a "Történelem és osztálytudat"-ot követően), amit világosan alátámasztanak az ötvenes-hatvanas évek ellene folytatott sztálinista-rákosista támadásai . Ezek során éppen az osztályszempont háttérbe szorítását, a munkásosztály/proletariatus diktatorikus törekvéseinek gyengítését, a tartalmatlan "humanizmus" erőltetését vetették a szemére.
Vö. Gedő, András. *A modern revizionizmus filozófiai bírálatához*. (Tanulmányok.) Budapest: Kossuth Könyvkiadó. 1961.

66Vö. újabban minderről Erős Vilmos: Spiritual history/Geistesgeschichte-intellectual history-cultural history-postmodernism. (Előadás az "International Conference in Historiography" című konferencián. Debrecen, 2014. Megjelenés alatt.)

© Copyright Mikes International 2001-2015

IRODALOM

Bencze Mihály : Oláh Gyuri ötágú sípja

Felvidék, forradalmak szivárványa földet ér,
a hold is a templomban alszik, megalvadt a vér.
Döglött csillagok humuszából hóvirág pattan,
harangvirágok zenéje, messzi ágyú kattan.

Temetők fölött tovanyúl a sima tó vize,
tótágast áll a gyilkosok jégbefagyott keze.
Anyanyelvem korcsolyázik, ezüsttükröm hajnal,
hasad a jövő, táltosok imáiból fonal.

Hegyeink szószékén szövöm újra országomat,
csendes feltámadás, az élni akarás arat.
Egyre többen leszünk, testben, lélekben és térben,
szívünkben egy akarat dobog, hiszünk Istenben.

Üveg patakokat gyémánt pisztrángok hímeznek,
csipkebokor robban, szentjánosbogarak égnek.
Égi világosság önti el a jelent s jövőt,
még etelközi szitakötők öntik a csengőt.

Ötágú síppal, nádihegedűvel és dobbal,
örömtáncot járok balkezemmel és a jobbal.
Döngölöm a csűrt, de fölöttem az ég azúrkék,
köszönöm Istenem, hogy enyém lehet Felvidék.

(Csernátfalu, 2015. január 3.)

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

Kukucska Ferenc : A habok zúgása

Finta régóta hallgatja a habok zúgását, persze ma már türelmesebben, mint azon az éjszakán. Élete részévé vált ez a köveket koptató állandó moraj. Higgadtabb, bölcsebb lett ő is, talán a folyó is. Egyfajta társa lett a víz, emlékezésre serkentő társ, mióta egyedül maradt. Kitöltötte az űrt, amit felesége - Evelin hagyott maga után, aki ma is körüludvarolja pajkosan, csipkelődve, de már test nélkül.

Finta Bálint eldöntötte, hogy a hétvégén megöli a feleségét.

Elhatározásáról nem beszélt senkinek - tanácsot sem kért - egyedül, saját eszére és tudására támaszkodva kívánta végrehajtani tettét. Így biztos nagyobb esélyem lesz, hogy megúszom! - morfondírozott, mert semmi kedve nem volt tette kiderülése után börtönben tölteni hosszú éveket, mikor az élet szép. Legalábbis az volt eddig, csak mostanára vált elviselhetetlenné számára. De szép lehet újra, ha körültekintő lesz a végrehajtásban, és nem kottyant el semmit - győzködte magát. Ezért titokban kell tartani tervét! Még egy testvérnek vagy szülőnek is eljárhat véletlenül a szája, a barátból meg apró félreértés miatt válhat könnyen ellenség. S hogy miért készült erre a lépésre Finta? Mint a francia egyszerű bölcselettel összefoglalja számtalan nem hétköznapi dolog mozgatórugóját évezredes tapasztalata alapján: keresd a nőt! Bár ki-ki maga eldöntheti a megállapítás helyénvalóságát, mivel ezekből a nem hétköznapi dolgokból már annyi megesett az említett tárgykörben, hogy akár hétköznapinak is nevezhetjük a legapróbb túlzás nélkül.

Finta Bálintot csalta a felesége.

Szemérmetlenül, megalázva férjét az emberek szemében. Legalábbis erre a megállapításra jutott attól kezdődően Finta, miután ausztriai üzleti útja annyira jól sikerült, hogy a két és fél naposra tervezett tárgyalásai az üzemlátogatásokkal együtt, egy napra redukálódtak. Persze ebben az időmegtakarításban szerepet játszott az osztrák eladó által szervezett görbe este, és a cég igazgatójának az üzletfelekkel szemben odaadó titkárnője. Finta félig másnaposan, és szerelemtől jóllakva aláírta a szerződést a gépvásárlásokról, beült az autójába, és elindult haza. Ellenőrzés nélkül hajtott át a határon, csak intett neki az egyenruhás - haladjon! Finta Bálint alföldi tanyájára tartott, itt akarta kipihenni magát, ha holnap munkába áll, ne lássák rajta, a sógoroknál mennyire jól érezte magát.

És ekkor érte a döbbenet.

A tanya az 53-as főútvonal közelében feküdt, a szakszövetkezet út menti szőlőtáblái mellett. Akadt néhány hektár egyéni telepítés is a szövetkezet ültetvényei mögött, ezek közepén terült el a Finta-tanya. Finta Bálint a tanyát és az azt körülölelő szőlőt együtt vette meg vagy tíz éve, mert tetszett neki, romantikusnak találta. Főleg a tanya mellett csörgedező kis patakot, ami csendes estéken, mint egy szobai szökőkút csobogott. A szőlőt kiadta művelésre egy helyi gazdának, a termett gyümölcsből pedig kiváló minőségű bort készített, amit jó áron értékesített. Ide húzódott vissza, ha nyugalomra és pihenésre vágyott. Most viszont a feleségét csókolta a tanya udvarán egy magas, fekete hajú férfi, akit látásból ismert. Felesége, fitness-edzőjeként mutatta be vagy másfél éve. Finta még idejében leállította a kocsi motorját, a szőlőt permetező traktor zajától nem vette észre érkezését felesége és az edző. Finta bámult akár a moziban, de mint akit darázs csípett meg, hirtelen ráébredt, ez nem film, hanem kőkemény valóság az ő rovására. Még nézte egy ideig a turbékoló párt, aztán indított haza Pestre.

- Drágám, milyen volt az osztrák út? - kérdezte Fintáné, Evelin -, miközben eleséget szórt a halaknak az akváriumba. Hosszú combjai látványa megbizsergették Fintát.

- Aláírtam a szerződést, minden rendben ment. - Megfogta felesége kezét. - Ja, és hoztam neked egy fülbevalót, felpróbálod?

- Majd fel, tedd csak az asztalra. A lelket kihajtja belőlem a fitness-edző, kicsit lepihenek előbb.

Finta szájíze keserűvé vált. Én sem vagyok ma született bárány - gondolta, de ennyire nem mutatok érdektelenséget. Itt az idő, megteszem, nem fog kínozni lelkiismeret-furdalás.

- Ha ennyire kimerült vagy, menjünk le pénteken a tanyára. Kipihened magad a hétvégén, csend lesz, nyugalom. Mi a véleményed?

Evelin sandán a férjére pillantott. Egy másodpercre átfutott rajta, valami hátsó szándék lehet az ötlet mögött? Tud valamit? De férje újságolvasás közben szinte szórakozottan beszélt, elaltatva az asszony éberségét.

© Copyright Mikes International 2001-2015

- Nem nagyon szeretem azt a helyet, de menjünk, ha ez az óhajod - mondta Evelin unottan. Csörrent a vezetékes telefon. Evelin kiment a nappaliból a bejárati folyosóra, felvette a kagylót. A barátnője hívta, akivel együtt jártak fittnessre. Na, ez a beszélgetés lesz vagy húsz perc, futott át Finta agyán, és felemelte felesége mobilját az asztalról. Megnézte a híváslistát és elolvasta az sms-eket. Szinte kizárólag egy számról érkeztek. Az sms-ekből sugárzott a jóllakott hím hálája az asszony felé.

Már alkonyodott, mikor péntek délután bekanyarodott Finta a szőlőtáblák közé. Kipakoltak a kocsiból, alig szóltak egymáshoz a feleségével.

- Megterítek - mondta a férfi. - Hoztam füstölt lazacot, amit szeretsz. Hozzá egy kis aszút. Az is a kedvenced.

- Csak keveset mindenből, vigyáznom kell a kalóriákkal az edzőm szerint.

Mire végeztek a vacsorával besötétedett. Evelin elaludt a széken, köszönhetően a borba kevert altatónak, amit férje feltűnés nélkül tett a poharába. Nem is rossz először, dicsérte magát félhangosan Finta. Még fél óra - nézett az órájára - és itt a vonat. Igyekezni kell! Leoltotta a házban a villanyokat, nyakába akasztotta felesége retiküljét, az asszonyt a vállára vette. Elindult a sötétben a szőlőtáblák között. Óvatosan lépkedett, ügyelve arra, hogy mindig a sorok közti gazban haladjon. Így nehezebb beazonosítani a cipő méretét. Mire megtalálják az asszony hulláját, és beindul a nyomozás, a letaposott gaz remélhetőleg visszaegyenesedik.

Alig ment kétszáz métert, keskeny sínpár kanyarodott ki az erdőből. A holdat eltakarták a közelgő esőfelhők. Finta néhány méterre látott csak maga elé. Kicsit ferdén letette Evelint a sínekre. Nyakát az egyikre, combja került a másikra. Kinyitotta a retikült, bólintott. Benne fehérlett az otthoni számítógépen írt hamis búcsúlevél, amelyben az asszony bevallja hűtlenségét, és elhatározását, hogy végez magával. Nem rossz, talán megteszi - vigyorodott el Finta. Már hallotta a vonat közeledését. Finta még egyszer ellenőrzött mindent, és eltűnt a szőlőtáblák közt a sötétben.

A keskeny nyomtávon pöfögő vicinális fűrészeletlen tűzifa hasábokat szállított. A lassan közlekedő tehervonat, mikor kiért az erdőből, lassított. A mozdonyvezető más alkalommal már kifigyelte a hatalmas bogyójú vörös szőlőfürtöket a sínpár melletti szőlőtőkéken. A borult ég kedvezett a szőlő megdézsmálásának, senki és semmi nem mozdult a környéken, a mozdony alig világító lámpája pedig nem látszott messzire. A masiniszta megállította a szerelvényt, egy fonott kosárral a kezében lelépett a mozdonyról. Pici zseblámpát tartott maga elé, szedni kezdte a szőlőt.

A sínek közt támolygó részeg újra húzott az üvegből, majd ismét megpróbálta: - Akácos úúúúút, ha végigmegyek… - de befejezni nem tudta a nótát, mert felbukott valamiben. Hangosan káromkodott, mire a szőlőszedésben elmerült mozdonyvezető felkapta a fejét. Elgondolkodott mit tegyen, de győzött benne a kötelességtudat, segíteni kell a bajba jutotton. Egyébként sem maradhat a sínek közt az ittas nótafa, ha elindítja a vonatot. Odament a részeghez, segítette felállni.

- Bátyám! Nagy szerencséje, hogy nem vasalta ki a vonat - csóválta a fejét. Akkor vette észre a sínen fekvő nőt.

- Fiam, itt lakok ebbe' az utcába' a negyedik házba' - mondta az eltévedt részeg. Lenézett Evelinre. - Ez a fehérnép meg elgáncsolt. Föl kék jelenteni!

A mozdonyvezető megérintette Evelin nyakát. Érezte rajta az élet lüktetését. A mozdonyhoz szaladt, mobilon kihívta a mentőket és a rendőrséget. A rendőrök értek oda hamarabb.

Magas, tagbaszakadt rendőr szállt ki a sofőrülésről, kihúzkodta derékszíja alól felcsúszott zubbonyát, sapkáján igazított.

- Na hogy volt ez az életmentés? - kérdezte a mozdonyvezetőt, miután kezet fogtak.

- Jövök a szekérrel, mikor észreveszem ezt a nőt, meg ezt a hmmm… szitykós bácsikát. Megálltam, és hívtam magukat.

A rendőr elmosolyodott.

- Ilyen világítás mellett? - mutatott a mozdony lámpájára - a kanyarból kifelé? Mikor kezet fogtunk úgy ragadt a tenyere, hogy alig bírtam elengedni. Tizenhat éve vagyok rendőr, megtanultam, nem minden az, aminek látszik.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Magának nagy mázlija van ember, két személy életben maradt a szőlőlopása miatt. Majd úgy vesszük fel a jegyzőkönyvet, ahogy maga mondta. Legyen karácsonya!

Finta Bálint nem könnyen illeszkedett be a börtönéletbe, az igazi fegyelem új volt számára. Ha nehezen is, próbálta elviselni a parancsokat, a napirendet, a cellatársakat. Ami ebben legfőképp vezérelte - hogy minél előbb szabaduljon.

Egy nap beszélőre hívták, Evelin látogatta meg. Az asszony megfogta férje kezét és elsírta magát.

- Miattam vagy itt, nagyon sajnálom. Jó ember vagy, megteremtettél mindent nekem, mégsem becsültelek meg. Kocsis, az edző hazudott, kihasznált, én pedig elhittem mindent neki. Szeretném elfelejteni. - Rebegő pillákkal férje kezére nézett. - Kezdjük újra…

Evelin könnyeit őszintének találta Finta. Ettől kezdve rendszeresen látogatta az asszony. A férfi egyre közelebb került a feleségéhez, éjszakánként cellabeli priccsén a közös jövőjüket tervezte. Titokban macsónak érezte magát, akihez a nő visszakönyörgi magát, és ő nagylelkűen megbocsát.

Mikor eljött a szabadulás napja, Evelin a börtön előtt várta.

- Jobban szeretlek, mint valaha - mondta. - Boldog leszel velem.

Fél évig úgy volt, ahogy Evelin ígérte. Kiszolgálta férjét, asztalnál, ágyban. Egy idő után azonban kezdett kimaradozni. Barátnőjével lejártak a tanyára, bikiniben kötözgették a szőlőt, hogy barnuljanak. Finta ajánlotta, velük tart, de Evelin hallani sem akart róla.

- Barnulunk és edzünk. Csak unatkoznál ott, meg nem is éreznéd magad jól. Barbara barátnőm, mióta Kocsissal jár, mindenhova együtt mennek. A tanyánkra is - velem. Ugye nem vagy féltékeny, hisz annak már vége…

Finta azért titokban leruccant a tanyára egy hétvégén. Kocsiját az országút mellett hagyta, gyalog ment tovább. A szőlők közti épületben égtek a villanyok, a függönyöket nem húzták be. Evelin az ágyon csókolózott az edzővel.

Finta börtönbeli kapcsolatait és pénzét felhasználva nem volt nehéz beszereznie a golyós puskát. Most még jobban szerette Evelint, és minden baj okozójának az edzőt tartotta. Az ilyen férgektől bármi áron is - de meg kell tisztítani az emberiséget. Szombat este ért le a tanyára, kicsit távolabb állította le a motort, néhány percre megállt hallgatni a kis patakot. A telihold fényében szikrázó tajtékot vetett a csordogáló vízsugár. Szőlőlevelek susogtak, apró állatok kutattak eleség után, madarak rikoltoztak. Finta a ház elé osont, a védőhálós ajtón át belátott a konyhába. Evelin és Kocsis nevetgélve vacsoráztak. Csak a keretre kifeszített szúnyogháló volt közte és köztük. Finta fájdalomtól ordítva kivágta a külső ajtót - Evelin és Kocsis felpattantak az asztaltól, minden sejtjükből áradt a rettegés. Finta Kocsis szívére célzott. A dörrenésnél csak a szétterjedő vérfolt lett hatalmasabb…

Hirtelen elhaltak az éjszakai zajok.

Azóta hallgatja a folyót a rácsokon át. A habok monoton zenéje ugyanaz évek óta, nyitott ablaknál erőteljesebb. Az első időkben Fintát még zavarta a folyópartra épített börtön falai közé belopakodó morajlás, később azonban megbékélt a köveket koptató zúgással, mely hálából hosszú kalandos utakra vitte Evelinnel… képzeletben, akinek és az edzőnek Finta Bálint már régen megbocsátott.

Az őrök rendesek, megértően csóválják fejüket, mikor a napi sétán Bálint találkozik a tekintetükkel.

Ha az erős rugó, amit a szúnyoghálós ajtóra szerelt - hogy magától csukódjon - az utolsó pillanatban nem téríti a puska csövét az edzőről Evelinre…

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015

MITOLÓGIA

László Péter Sándor : Mese-mise

A mese műfajkutatása (nem mise…)

Nos, vegyük elő képzeletben a *Nagy Világmesekönyvet*. (Japán meséi, Indián mesék- utóbbi Pl. Guarnieri, 2003, Firenze, ill. Cseh T., Bp.), Afrikai mesék, Kelta-ír mesék, Székely mesék, Magyar mesék, Orosz mesék, stb…1). Csupa *autenticitá*s, gondozott, azaz avatott (firenzei, tokiói, párizsi, stb.) már-már kritikai kiadása a népmeséknek… lássuk csak: elsőre leginkább szembeötlő az, hogy a *rítust* itt e kritikai szöveggondozások konzekvensen elválasztják a mesétől. A szentmise liturgiája pl. a legkatolikusabb írség (középkorban) által feljegyzett és tova-hagyományozott mesékben sem keveredik, azaz nem *szinkretizál.* Azaz tehát , -újabb fogalmakkal operálva- *az inkultúráció* nem (!) történik meg a *mese és a ritus* között. Más utat jár tehát be, mint a **monda, vö**. -görög mondák, (ill. a minket közelebbről kaukázusi, iráni kultúrkörhöz csatolható mondák, stb.). Mindezt általánosságban kijelenthetjük jószerivel, azaz kis „ráhagyással",- vö. olykor és néhol D-Amerika eldugottabb falvai, - ámde valójában megtapasztalhatjuk, mint minden ismert törzs, népesség, nemzeti gyakorlata terén.

Lehet, az persze, hogy a hallgatóság észleli, hogy helységbe behoznak egy-egy szent tárgyat (dobot), lehet, hogy *varázsfüveket,* patikafüveket füstölnek, lehet hogy merő aromaterápia csupán mindez, de meglehet hogy tüzet „tesznek" középre, pl. Ainu/Hokkaidó-, ámde nem keverik a rítus 'toposzát' a mese „toposzával". HISZEN A mese 1. nem igen szól *tabukról*, 2. sem pedig *szakralizált*, azaz Istennek fenntartott szent dolgokról (pl. hittitkokat PROFÁNUL nem feszeget), s 3. merő, szimpla triviálitásokról, azaz a „csak-anyag" vulgo-*magátólérthetőségekről* szólnia sem szükséges, meg ennek nincsen semmi értelme. Elvinne a túlzón napi-monoton praktikába, a kiporciózott racionalitásba, s a „veleje borsa veszne oda" ebben a feleslegesen alkalmazott materializmusban. Amikor *Zwimbabve-i* mese-tevékenységet tanulmányozták kb. két-háromtucatnyi (!) híres mondót gyűjtöttek „be". Ez nem is olyan túl nagy szám ott. Megjegyezném: ezt a "begyűjtést" a 60-as, 70-es évekbe*n Csikszentdomokoson éppen* (Márton Áron szülőfaluja) is megismételték. S érdekességképpen: itt is a mese-tevékenységben hasonló számú „delikvens" akadt „fenn", és 16 jó sokáig még „fenn is maradt" a válogató szűrőjén. (Megjegyzem: Azért kiváló, hely mert mind Gyergyó mind Felcsik mesemotívumai gyűjthetők, e terepen, s egyben jól (autentikusan) előadathatók. Én magam kb. 30X /!/ voltam odaát gyűjteni Csikszentdomokoson, de nem mese,- hanem jobbára novella-alapanyagot).

Zwimbabvében a mesemondás „technológiája" e tekintetben úgy tűnik egy árnyalattal, de csak egy árnyalattal „igényesebb" mint a kiváló Székelyföldön.

Az afrikai előadók ui. már-már „mágusok" szinte. A *jó varázslók* olyan energiákat képesek „folyamatosítani" amelyek a rendetlenséget, redundanciát, entrópiát „helyrebiccentik". *Olyan teátrális „expresszivitásban utolérhetetlen"* produkcióra képesek, amire mi európaiak nem gyakran. Ők alkatilag amúgy is hevesebbek. Szereplési „közegben" nem olyan zártak. (Vö. spirituálés mise, ill. *Missa Luba*) . De mese"idézésnél" nem csak fenti (vö. a miseliturgiából a *Missa Luba*) ritmus-és-mozgásművészetüket „dobják" be, de gesztusaikkal, afrikai „járású" mozdulataikkal viszik be az „animációs megjelentetésbe" a színháztechnikát, ám a retorikai „trükköket" sem hagyják ki.

(Magyar művészeket példaként felhozva: már-már „erőltetettségig" elnyújtott mondatok, mondat szerpentinek, /vö. Berecz A., hatásszünetek, 5-6X- ös mágikus „hatású" szóismétlési nyomaték, „éneklős" (Latinovits), vagy ritkán „falzett tónus", vö. Kiss Manyi, olykor váratlan lelassulás /vö. Szabó Gy.).

1 Jung analizál balkánit (5 toposz), D-Amerikait (1 toposz), É-Amerikai és/vagy Indián- 2+2 toposz, észt (3 toposz), finn (2 toposz),iráni (2 toposzt), kaukázusi (1 toposz) kínai (1 toposz), portugál (1 toposz) skandináv (4 toposz), spanyol (2 toposz), szibériai (2 toposz), a nála feltétlen kötelező németen, oroszon, svéden túlmenően. Azaz kellően széles látókörrel pásztázva halad a mese-feltérképezésben , - („A szellem jelensége a mesében") vagyis nevezetesen e studiumjában.

© Copyright Mikes International 2001-2015

A „bomában”sipító, elharapott, vagy éppen felemelt, felcsattanó hang, heves metakommunikáció, és a busman eredetű jellegzetes „zárt” –mássalhangzó-használat felfoghatatlan színessége-, végül, de nem utoljára a hihetetlen kiszélesített (szinte a ballada, a poézis irányába) mesemondói szókincs a domináns. Nos feljegyezték, van mai napság ugyan afrikai mesetevékenységben egy oly’ résztvevő, aki 3870! oldalt teleirt effélékkel, - de csak a mondott mesének van foganatja a szinte textusnak semmi.

A mesék lényege: nem a szörnyek, *afféle-demiurgoszok* (Iráni- Kisázsiai/Mezopotámiai mitológiai gyökerekkel), nem a tenger álnok és ádáz, bár csábos *najádok* lelkületének „fodrozása-csipkézése” , s nem is a „rémlényként” rejtőző *daimon*-célzatos-teleologikus felpiszkálása, hogy azután lelepleződjön, - végül akár krimiszerűen „identifikálódhassék”, hanem a következőkkel törődnek a „mese-kuckóban”. Íme: néhányat csupán /*Afrika*, mint „antropológiai ősforrásaink egyike”-/ I. vadászat, II. családi gondok-bajok, III. irígység-féltékenység köre, IV. rossz lány-versus jó lány, V. Irgalomgyakorlás, a gyengék felkarolása, VI. gonosszá válás esetei /pl. a varázslóknál (elefántcsonti varázslók „szúró-szívó képződménye, azaz csőre”), VII. *Usiri-tűz* mint „megidézett” ősi elem világít a vadászathoz, és a falu mindennapjaihoz, VIII. gonosszá válás/b: nők ’hölgyek-*elsárkányosodása*’. IX. Kihívások és kalandok az őserdőben, a azok a morális akadályon-túl-lépések, amik szükségeseezen- jobbára természeti - vagyis az erkölcs, a morális „tartás” fokozása révén azon kihívások természeti törvényben, metaforákban vagy máshogy történő megfogalmazása akadályok leküzdéséhez (kb. *Próbatételek a Székely* mesékben, vagy a cserkészet „mozgalmár”-keretmeséinek komplexifikálódó köreiben), amelyek egy ottani nap életet nehezítenek, de nem amúgy lecsupaszított „napi ábrázolásban” de drámai krízisteremtéssel, akár extázissal, katarzissal elővezetve a tudatunk homályos részeiből. És megfelelő lélektani gyakorlati „apparátussal” szuggesztiv szavak, monotonul ismétlés, fixálás a szemmunkával , stb…

Metafizikai „sík” felé

Ennek ellenére szinkretizmus, individuáció, kollektív tudatalatti nincsen „kellő sőt *elégséges mértékig”,*- a mesékben sem kirészletezve, sem pedig a kozmoszt „leíró” pl. mandala mentén történő *körkörös természetű* legbelsőbb önreflexió az ún. „mélymag”- vetületében kitaglalva. A metafiziaki lény: Az Isten, az Öregisten, A Jóisten, A Jóhatalmas, a keletieknél: A Kreátor-aki Szenthalhatatlan-Szenterős; a neve a mesék nyelvében, nyilván és sajátos pantheonukkal azaz az Őt szolgáló Lelkek, azaz trónterének, trónjának Szent-főangyalai. Ám automatikusan nem (teljesen) azonos a mitológia istenvilágával (India- Pantheonja). Az angyaltanban „*hagiologia, angelológia*” ugyan elképzelhető pontosabban,vagy inkább nem lehetetlen valamiféle kisázsiai (pl. *sabianita*?) beütés, pl. a kozmosz elemeinek megmozdítási, -sőt e gigászok pályán tartási - „képességük” birtoklása. De a mesék kulcsszereplői nem az angyalok, és főangyalok, hanem a tündérek. Nos, a tündérvilág a magyar mesevilág egyik sajátsága, amely az afrikai, japán, tibeti, közel-keleti *(Hasszidi*) egyéb „exotics”- mesékből jószerével hiányzik. „Hazája a tündéreknek” Kárpát-medencei kishazánk, (és természetesen Európa, de itt is, népdalainkkal együttvéve - *dobogós- első* /!/ helyezet a miénk.)

Pozitivista tudományosság

A tapasztalatot mindenképpen előtérbe helyező az „ *a’priorit”* -elvető de alapvetően egyszerűsítő pozitivista empirizmus az álmot és a mesét- egyébként helyesen – logisztikai rokonjelenségnek véli. Az álom azonban közvetlenebb „szolgálóleánya” a kollektív társadalmi tudattalanig kutakodó analitikus „mester”-nek2 sajátszerű vizsgálataiban, valamint ugyanazon „mester”-nek a „célterületéhez” történő a mélységes motívumbeli, indulatbeli, mélyemlék-beli tudás-tárháznak/kincsestárának igazi „Óceánjához” való folyamodványának.

A mese azonban már immáron jóval kevéssé- közvetlen „szolgálóleány” ezen reflexióban. Felnőttesedett, tudatilag már *nagykorúsodni* indult a mese-tevékenység, az (sok feldolgozatlanságot tartalmazó) *álomhoz* képest. Hiszen még a felnőttmese „szövetének” is kissé feldolgozottnak azaz „mintázatában” csak-csak pragmatikusnak kell lennie, mert hiszen nevel, -bármilyen öreg legyen is a „fiatal-felnőttünk…” A gyerekeknek is óvatosan,

2 C.Jung sokat hivatkozik „mesterekre” mint Herodotos, Cicero, Böhme, sőt Magister Paracelsus, Meister Eckhart

© Copyright Mikes International 2001-2015

bölcsen, didaktikai céllal alkalmazva is oktató-nevelő, erkölcsnemesítő hatású lehet. (Noha az első európai/mediterrán mesék egyértelműen felnőttekhez szóltak és az ún. *Bölcsességi Irodalomhoz* sorolhatók be leginkább).

„Ahogy az álom nem ideg-és lélekgyógyászati jelenség /Hermann István", úgy a mese–tevékenység sem az. Ámde a mese értése, magyarázata, értelmezéseinek megközelítési módjai (történelmi mese, *'koan'-szerű* azaz rébusz-mese, tündérmese, csalimese, csoda- és varázs-tétel mese, stb…) feltétlenül… „hozzájárulhat egy-egy személyiség lelki világának tudatos rekonstrukciójához".(H.I.).

Túllépve a Pozitivizmuson

Túl, – metafizikát keményen elvető - ‚pozitivizmuson azonban mégis igazat kell adnunk Gabriel Marcellnek azon keresztény egzisztencializmusában kifejtett véleményének, miszerint immanens „vándorlét" világunk számára igenis léteznek „túlnanról" jött/kapott „átragyogások". Ők – ezek a felragyogó „metafizikai lényegű jelek" adhatnak igazán támpontot, bíztatást szellemi-egzisztenciális hiányaink leküzdéséhez, kiküszöböléséhez. Ezeknek azonban, akár szakrális-irodalmi „műfaji", azaz egyféle kultúrtörténeti *genuszba, speciesbe* sorolásuk azét lehetetlen, mert, hogy leginkább a *heurisztikus* élmények megdöbbentő és *varázslatos* váratlanságához mérhetők. De egy valami – kiszámítható módon kifejleszthető *adottság*- kell hozzá, mégpedig a „szignálszenzitivitás"! Ennek fokozására való, és arra kiválóan alkalmas a bölcsességi irodalom, a meditatív irodalom, és a poézis, és a mese. Tételesen genus és species szerint *A magyar népmese*. Benne jelesen pedig a történelmi tapasztalatainkra reflektáló székely-magyar történet (species) meseírás. (Kriza, Arany, Jókai, Gárdonyi). Lehet, hogy a tündérek ezért is találták ki számunkra ezt a „fonalat" a fényesség felé vezetendő…

Csillagmesék: íme az 'árnyas' oldal.

Vannak érdekes Syrius-mesekörök, ahol a csillagot egy korábbi korban „Bika" jegyű *aion*-korban (?) őseink „vörösnek" ragyogását látták a nagy Medvében (Kutya) ‚s a csillagászok nem is vitatják el a csillag színváltó állapotának/állagának tényét, azaz elismerik jelen állapotában a csillag „felfényesedik". Még hasonló egyedi jellegzetességek is tapasztalhatók vele kapcsolatban, de mert nem asztrológia-asztronómia a területünk ezt a témát meghagyjuk nekik. *A MALI*-drogonok csillagmesevilága azonban nemzeti mitológia náluk (teremtésmítosz) és nem inkább annyira mese, noha az élesen megvonható határvonal náluk nem húzható meg mindig tökéletesen. Leírók azt mondják azonban, megkísérlik ezt, ui. megdöbbenve pontosan azt észlelték, hogy az „animációs" helységben megszakítja a mese-műveletet a mesemondó és a hallgatósággal közli ha „műfajváltás" lesz, azaz áttér meséből a mitológiai körbe, és ebbe a műfajba mintegy, innentől fogva valameddig , - "átteszi" az egész interpretációt.

Busmanok valódi(bb) csillagmeséje is nem a mitológiai csillag-értekezésekhez (*Mazda, ill. későbbi talán,- kaldeus* gyökerű) köthető, hanem sokkal inkább a vadászathoz, vadelejtéshez (gazella- kilövése). Éhínség idején meseviláguk szerint felhangzik az a 'jellegzetes *cau-cau* csillag'-nyelvezet, amely révén az afrikai sámán „kérhet" erőt egyenesen a csillag szívéből, vagy egyenesen a csillag(köd) karjából /!/,s a nyert erőt azután csakis a vadászat sikerességéért foganatosítja, használja fel és nem öncélúan (hatalma növelésére), sőt a csillaggkarért cserébe „ajándékként" felajánlja a busman saját öreg sámán-karját, -képletesen.

Szívemből mondom….

… hogy C.G. Jung nagy tisztelője vagyok (ő volt a XX. sz. embere és nem Einstein). Vele kapcsolatban felmerül a kérdés „Mit ne tartsunk ostobaságnak". Őszintébben, avagy az alkimistáktól való egyszerű befolyásoltságnak? Igazából nem alaptalanok azok a megfigyelések ami (nem igazán a káldeusok) de a későbbi a görög és római *Szaturnusz, Merkur, Uránusz*, stb. antik-megfigyelések nyomában sarjadtak. De már „menet közben" kiderült, hogy az arabok ill. az iszlám csillagászat részéről a megfigyelők pl. sok pontatlanságot követtek el, hogy ezt belátván használták a keresztény csillagászati forrásokat, és hogy az indiai csillagtudósok pontosították obszervatórumaik számos mérését. De nem lehet mindezt egyetlen mozdulattal azaz szkeptikus érvek mentén

© Copyright Mikes International 2001-2015

lesöpörni az asztalról. „*A csillagok ugyanis gigászi tömeget, és energiát képviselnek, és e tömeg és energia minket is meglódít,"már-már" megérint. Csak ne adjunk jelentőséget mindennek! A tudatunkban, tudatalattinkban lehetnek ugyanis pszichés rezdülések (kiszámíthatatlanság, agresszió, eluralkodó indulat, türelmetlenség), amit átvehetünk e mérhetetlen testektől. Hiszen mibennünk is rendetlenség van szellemi téren, mint pl. Fukusimában a hírhedt cunami után. A kaldeus csillagtáblázatok és egyiptomi papok tudománya (geometria, matematizált földrajztudomány és térképészet csillagpozíciók alapján) alapvetően fontos dolgok. Minket azonban nem csak a csillag-kapcsolato , de az ember-Isten kapcsolata is vezéreljen*" – (2014., Értesítő. Anonymus, III. évf. 7-8. sz. júl-aug.,- mégpedig (a „***selbst***" felügyelő gondoskodása alatt).

A Szellem és a mese

Nem a kísérteties-szellemekről, hűvös azaz fagyos leheletű szellemjárásokról, és idézésekről, és mindenféle „amatőr *szellemirtókról"* való *szinkretista ál-mese* típusú fantáziaömléseket kell érinteni, hanem a mesét is át átszövő **Szellemet**, említhetjük joggal -görögül és latinul, -, ***Pneuma, Spiritus*** is leírom (Jung talán kissé rosszul hozza fel ide a példáját anemosz-animus párosítással kapcsolatban, IN. *Szellem jelensége a mesében*/3. old.), ám arra hogy egyértelmű legyen, arra mégiscsak ügyel a tudós, mert a kiemeli a *Ghost, Geist* inkább a fenti „kísértet"-értelemben veendő). A *Gischt*- óholland / élesztő értelemben vett szellem ebből a szóbokorból már találóbb, de efféle: Jung Geist *und Lieben* esszéje is. Maga a szellem anyaggal vegyülni nem képes szubsztancia, amely önmagában léve is „van"-hat és „létezhet", képes így is járulékok nélkül „van"-ni. Hogy mégsem *Leibnitz-i* izolált monász, az azért van, mert e szubsztanciális állagot az a pszichés jelenségek és maga az élet „hordozóhajójaként" gondolhatjuk el. Ahol az anyagtalan hordozó és Óceán maga a Lét ill. a Szellem, mely legkiteljesedett értelemben ugyanaz, „fedélzet" pedig a „***spiritus intellectus***" és nem a „***ligamentum animae et corporis***" vö. alkimisták (utóbbiak 'szoronghatnak' – képletesen - a IV. o. az *al-fedélzeten*), csupán azért hogy az értelem tudjon „mit kezdeni" a Szellemmel. Vagyis az Emberi jelenség a Szellemi Jelenséggel=Nagybetüs Léttel. Annyi volt a kép, a metafora (*monas, ligamentum, hordozójármű, fedélzet, alfedélzet*) hogy világos a dolog, a mese – a maga korlátai között – eléggé jól leírhatja „ezt a lét-mintát" ,viszonylag hűen 3feltárhatja ezt a „szövetet". Sőt az egyik legjobb „közeg" – média mindehhez.

A Maga a Szellem: Saint/Heiliger Geist „megszemélyesítője" a Bölcs-öreg. A magyar nyelvhasználatban az Ősöreg. Az öreg a mesében sűrűn tesz fel efféle kérdéseket, *miért, kicsoda, hova, honnan, meddig, merre*?-szavakkal kezdődő kérdéseket. Csak hogy segítsen a jobban „*hősnek átlátni a szitán",* vagyis a helyzetét elemezhesse, és pszychéjét valahogyan legyen módja felkészíteni lelki „tréninggel", mire is?,- pl. pihenés után, lásd: „aludj rá egyet!"- felserkenvén az akaraterő, képzelőerő fel-"fűtése" által. Az Öreg a „*spiritus-intellectus*" archetípusaként tekinthető. A jövő felé tud közvetíteni az öreg (Merlin-funkció), és, zömmel nem a múltba-révedőn „prófétál" (pl. IN Freud, a múlt elkövetett, vagy vágyott *libidó-vétségei*), vagyis – mint az álomban – segíti megoldani a jövendő nap(ok) feladványait. Prekondicionálva a feladat-végézésre, már egy mélyebb „kútból" merítve, mint a szisztemizált képzelőerő, akaraterő, v. emóciók által „feldobott" állapot, azaz euforikus fantáziapörgés. S e mélyebb kút belevezet(het) a fent említett óceánba, de az Óceán Köve alá… akár, de a mese mindezt a „részletező" kitételt már nem taglalhatja, (Óceán, óceán „sötét-köve", alatta lapuló mélytengeri „lény", stb…)-„csakis" az ősöreg archetípust vételezi használatba... Tovább menni nem érdemes a *szinkronitás, individuáció, komplexusok, ambivalencia, kollektív tudattalan, stb.* kidolgozottabb megrajzolásába pl. mese-„metafórák" révén, mert erre nincs szükség a mese-műveletben. (Talán ez művelhetőbb a poézisben! Berzsenyi/ Magyarok, Dsida/Psalmus, v. Paul Claudel egy-két opusa).

A lélek „Pszüché" sem maradhat archetipizálás nélkül. A madár az, ki , -márcsak alkatilag is-, összeköti az Urat (Nap, Ré) a Földdel. A Lélekmadár ő. Egyiptomi hitvilág szerint Isten. Úgy is festik a hieroglifáját,- lilára, bordóra, vagy egyéb kirívó színárnyalattal. A vezető lény: nálunk a *Turul*. Indiában a *Garuda.* A volgai bolgároknál meg a *Griff*. Hunoknál az Aranysárkány (Sárig-sárkány), Iránban a médeknél, parthusoknak, kaldeusoknak külön madaruk

3 A biblia 'logionjai', vagy azokban feltárt 'parabolái' is sokszor szólnak Királyról, Előkelő Fejedelemről, Gazdag Uraságról példabeszédszerűenl, amely megközelítésmód közel áll az itt alkalmazottakéhoz, természetesen csak irodalmi műfajanalízis körében értékelve e közlési – előadási - formát.

© Copyright Mikes International 2001-2015

van e célra. Az ó- egyiptomi *gryphosokban* (Példa egy királynői sztélé 4. Vízesés templom-együttesében), ráadásul ki sem lehetett mondani – tabu! név - csak díszes jelzőkkel körülírnia a sólymot, fürjet, pacsirtát, sast. Az Öregnek (szellem) a madár segít (lélek) feljuttatni a hőst a Mennyei szférába.

A mesében olykor merő háttérnél, tájkeretnél lényegesen többet jelentő erdő, a víz (magzatvíz) a nőiesség archetípusa, mint az alkímiában például a Hold a Nap és a Vénusz, amely mind „egyként" bolygó. A csillagok azonban jobbára csak díszlet a Holdhoz (v. a Naphoz) képest. „*Feljöttek és lementek a csillagok, A hercegnő még mindig ugyanott ült és sírdogált...'*'IN . Grimm: *Der Vogel Greif*.

Az erdő is a - vízhez hasonlóan – a biológiai élet

… azaz a hegyek távlatában szinte *oldékony,* de rejtekében mintegy „fel"-oldó elixir, (benne „élet vize /János Vitéz, „***ezüstvíz" Keleten***) éppen az anyaság archetípusa (Erdő Wass Albertné- Istenszéke, és Funtinellit övező erdők, az erdő Tamási Áronnál –maga a „szent" a hargitai rengeteg. Anyja helyett hordozza az erdő „mohapárnát" az otthonról elűzött szegénysorsú hős feje alá. A Világfa is az erdőn nő, ami a mese feltevésére MÁRIS LEHET az alapmegoldás. Ám de nem horizontális, hanem vertikális irányban. Ahogy az emeleteken (7-. /9/.) elhatároló SZELLEM-KAPUKON átlép, É-burmai sámánképzetek, úgy növeli „fokról-fokra" individuációját a hős. De létrája nem egyszerű „szamárlétra", de mitikus, mitologikus kalandokat, pszychéjében parallelizmusokban megtestesülő legendákat kell átélni, hogy egyre erőteljesebben küzdve, de valahogyan tovább-hatolhasson… Ám ez a jól ismert (*Tetejetlen* fa) mesemotívum nem ezt (Individuáció) részletezi ki, hanem a kapcsolt szimbólumokat, metaforákat taglalja helyette, hogy árnyaltabbá- de egyben hitvilághoz közelibbé tegye a mese-műveletet.

(Vigyázunk a sűrű-rengeteg a csipkebokros bozót-rengeteg egyáltalán nem erdő; a terep a vaddisznóké, borzoké, *prikulicsoké*… azonban a kísértés, esetleg bűnbánat, de a bűnbeesés helye. Nem erdő, „kísértetiesen" hasonlíthat hozzá, de megjárhatni nem ugyanaz, mint az erdőt. Jó esetben próbatétel, rossz esetve elveszés (fiatal megtévedett árvaleányok Moldvai Csángó-textusai), jó esetben próbák, és/vagy keserves kínzatások komor helye.

„Mária tövis" karcoddal/sanyargasd zarándok/gúnyám-ingöm/szaggass ki/minden vétköm.../"Mária bogánccsa" el ne hagyj/engöm…" IN/ Anonymus, /2009 . Szt. István imája…

A mese lényegi tényezője az élet, „biosz". De érdekes, van út, - messzi továbbvezető is! A mese egyik alakja a *táltos, a hátas, amely a tudás és intuíció archetípusaként azt* támasztja alá, hogy egyrészt a szellem a birtoklás „kiszolgáltatottja" is lehet. Másrészt az ilyen út (táltos-háton) a Magasabb Rendű Élet – 'Zoe', örök terébe vezethet, persze a mesében többnyire szimbolikusan). Pl. a táltos-paripát jellegzetesen,- „huszárosan" -kihúzva derekát, megüli a délceg ifjú. Ám a deli legény feje a csillagokat veri és a Négy /!/ Nap közé ér fel úgy hogy alaposan megverejtékezi ezt a „kapcsolatot"- János Vitéz,- ki is más lenne ez a levente? Ám vigyázat, a katekézisben éppen erre utal a teológiai „kiüresítés" tana is. Jézus „önkiüresítése" által kiszolgáltatta a Szellemet. Ezt azonban az Úr megszenvedi Getsemánitól: a/ 1. Passiójárás, /2. közben elárultatás, és /3. megnemértettség, /4. Golgota, /5. Megváltói Aktussal- haláltusája, /6. : ill. a halál, végül a Feltámadás előtt az alászállás /(7). Lehet, hogy ez 7 kapu az **lélekfa- életfa-keresztfa-„útvonalon"**, is jó paralell az archetipusok rendjében?

A „leláncoló" bénulás (mesében: a bozótos mély szakadékba zuhanástól), süketség (mozgó sziklák robajától, sőt hegyektől, órásoktól elvesztett hallás-képesség), vakság (méregtől, átoktól) stb. az apa archetípusa, ki „rendre" nem engedi fiát kibontakozni, s annak el kell emiatt menni a szeretett atyai-anyai közegből, rendszerint az apa – óriáslegény esetén az óriásapa-, „korlátozó" mordsága okán.

Prométheus,…. a *'lúzer.* *'*

Ahogy a rekkenő melegben hűtő, s éltető-víz a *halál* és egyben az anya archetípusa, úgy a bénaság, tehetetlen élve-leláncoltság, testi–és főképpen érzékszervi fogyaték, a „vergődő" lét-alatti élet az apa archetípust jeleníti meg. („mord" „mennykőcsattogató" Zeusz és a Prométeuszi, –progresszív, de pragmatikusan nézve mégiscsak,-

© Copyright Mikes International 2001-2015

Zeusszal szemben -, gyatrának tűnő számos „*ötletelés"* 4lett újabb-és újabb önfeláldozásának eme gyászos eredménye). Hisz Prométheuszból a pantheoni 'kollegiumban' soha nem lett „valaki". Még iskolát sem képzeltek el róla, mint szerencsétlenségében hasonló sorsra jutott sorstárs,a trák királyfi Orpheusz, esetében azért mégiscsak megtörtént egykoron.

Ám jóval több esze van a meseíró elmének, a mese-művelet konduktorának hogy ezt a prométheusz-komplexust explicite – csak úgy pőrén - megfogalmazza. A hallgatóság úgysem lenne túlfogékony a „vesztesség, a vesztes" tolerálására. Egyenesen erre való viszont az a „burkolt és szublimált" archetípus-elemzés, amelyet azonban a mese „zajló"-folyamában maga a befogadói lélek,- tudat alatt-végez el, és a tudatalattiból nem hord fel felesleges nyíltsággal a felszínre („élet"-) veszélyes „hozadékokat", pl. apagyűlölet, ill. egyéb komplexusok (Benjamin-komplexus) erősítésére, elmélyítésére.

Mese és álom

A pozitivista tudományosság általánosító - megközelítésben már említettük. "A mese az álom visszamondása, az *éberálom* dominanciájával" (F. van Leyen). A mese a félelmet és a veszélyt nem ismerő „akarat költeménye",- s ritkán a képzeleté. Olykor bizony a *hisztéria és a skrizofénia* világával van szoros rokonságban. Ezen állapotok néha valóban rámutathatnak az *álom és a mítosz* néha bizony expresszív lelki hatásaira. (Archetípus-elemzés). Tehát egyáltalán nem gyermekded dolgokról van szó!

A második számú tévedés: Sokszor azt véljük fantáziánk *feszítésére*, túlcsigázására van szükség, hogy kilábaljunk problémáinkból. Ellenkezőleg. A mese is útmutatási funkciókkal bír, nem pedig 'pszichedelikus'–szerű „érdekes" zavarok előidézésével, azok keltésével kell „felruháznunk" a mese-műveletben.

Ezzel szemben a mese fegyelmezett reflexió, kemény tónusokra fókuszál, mélyre koncentrál. Nem napi Tolkien-adag, nem léha, üres fuvallat, s nem *efemer élmény-morzsa*. A mese egy életre szóló „mitológiai-mélységű" gyújtórőzse-láng. Nagyobb léptékű kognitív folyamatok (mondák), és individuációs jelentőségű törzsi „tüzek" beindítója. A tudati reflexió indítószikrája lehet befelé és kifelé. Részint viszont túlmutat önmagán, hiszen – afrikai kora óta- mély erkölcsi értékek hordozó"közege".

Az ember szereti úgy „megérteni a dolgokat hogy önmagához, hasonlítja őket. Úgy tesz, mintha a dolgok és az elvont fogalmak, normák- emberként viselkednének". Így a mese alanyi módon közelít, csakígy az álom, olyan, mint egy színház, a hallgató maga a Színpad, a Színész, a Rendező, a Súgó, a Szervező, a Közönség, és végezetül a Kritikus. Tehát egyáltalán nem egyféle „ismeret"-terjesztő fantázia- show a mese. De n*em is a fantázia laxista* és fegyelmezetlenül tudati képeket, illuziókat kezelő játéktere mai,- rendetlenségbe hajló, eléggé kuszált -,kognitív tevékenységünknek. Nos, egyáltalán nem az!

Csillagmágia

Az ember egyre több 'sci-fi' mágiát kap egyre '*zanzásitottabb*' elegyben, űrmesék címmel. Néprajzi vonatkozása van-e ennek a – már említett csillagmágiának a mese- antropológiai vizsgálódás fényében?

Tény, hogy a Polinéziai, a Hawai–szigeteken, Nyugat-Afrikai (Mali) népeknek van mesemotívumuk a csillagokról (pl. drogonok Francia Afrikában, a Bandiagára –fennsík falvaiban /Mali.) E csillagok, nevezetesen náluk (mindhárom példában) sajátosan a Syrius-csillag egy nagyon gyakori, s központi motívum mesevilágukban. Itteni kies-magyarországi „szeánszokon" is hallani effélét, de már sokkal gyengébb interpretációban.5 A

4 Ő ajándékozta meg a kismesterségekkel, így népi mesterségekkel, „háziiparral" a emberiséget.

5 Magam két ízben is személyi kárvallottja lehettem ilyen *meskete-meetingeknek*. Sajnálatosabbal kezdem, egyszer egy Wass Albert /!/ est kapcsán azt akarták bizonygatni nekem,- nekünk Wass Albertre szomjúhozóknak,- hogy a Syrius egy bolygó,s történt mindez Buda szívében, és nem a Partium eldugott és már kissé „elázott" falucskájának kocsmájában, de a Budai Várban. S a második esetet, íme: üreges „természetesen" a Syrius és ott lapulnak a „Jó fejek" akik kipucolni képesek a Föld nevű planéta összes redundanciáját. Jó lenne égi dinamikát, csillagfejlődéstan beírni, mint köt.vál. tantárgyat az uraság nem létező indexébe…penzumként. Elővezetése mesének silány, sőt

© Copyright Mikes International 2001-2015

Bandiagára-fennsíkon meghúzódó falvakban a tematika a 8-as szám rendszerében képzelendő el.. Nos: főbb belső szervek és csillagképek, színek és csillagképek, irányok (égtáj) és csillagképek, területek (territóriumok) és csillagképek. Náluk további mese az első gabonamagról szól, a féig-ember-félig hal „keveréklényről", azaz a"szirénszerű *demiurgoszi lényről*", a csillagok oszlopáról, végül következzék csupán megemlítésképpen az ikrekről szóló mese, akik „természetesen" kétéltű lények.

Déri Katalin szerint a csillagászati észleleteket, tapasztalatokat és ehhez kapcsolható" bölcsességet" a tudományos művek helyett közmondások mesék, és praktikákkal jól alátámasztott (pl. szemléletes csillagászati-táblák) különféle gyakorlati tanítások keretében szemléltethették, és közvetíthették a hallgatóság felé. IN. Iszlám Középkor.

Az „eldurvult" mágiáról.

Korjelenségről van szó. A számítógép-okostelefon, a videók, az éjjeli műsorok valósággal ontják az, 'X'típusú - felszínes (nem E. Poe-ill. Swedenborg színvonalú) de inkább technikai-mágia jellegű „fantáziaömleny". Számos kiadó (pl. *Édesvíz, Hermit, stb… Kiad*. -nyilvánvaló New Deal-szándékkal) erre a témakörre specializálódott a *katolikus aplogetika* nem kicsiny ellenállását újraszítva, és/vagy kiváltva ezáltal.

Létezik mókás „mágia", a falucsúfoló-mesék címszó alá vehető mesetípus világában. Ilyen pl. a *Ketyegő Fene Agyonveretése*, c. nevezetes eset. Merthogy egy gyanúra okot adó hangot kiadó „fenére" leltek a határban, s bottal, karóval, cséphadaróval, rozsdás karddal, '*fészivel'*, kapával, csákánnyal, dzsidával a falu „közepin" agyonverik, hogy a falut *meg ne „Üsse Mennynek Köve*", amelyet ez a „feneség" a pittyegésével odacsal (Dt., Szatmár, Erdély).

Az ehhez képest *eldurvult mágia*[6] feltehetőleg már pszichológiai megalapozottsággal bír, s nem csupán egyszerű „folk"-csúfolkodással jellemezhető. Lélektanilag a *szinkronicitást* kívánja „modellezni", pl. a zsírbábú, csutakbábú, csontbábú megszúrása különböző népeknél. Hogy az, ami a csonttestnek, zsírtestnek, stb… *('sarks'* lat.) brutálisan fáj, az ugyancsak hevesen fájjon a megfelelő személy *animuszának/animájának illetve, továbbmenően még lehetőleg* ***selbst****-jére -az* azzal valósuló „egységre" -is negatív befolyással lehessen.

Másik fő kategóriája a korai emlőmegvonás következményeképpen alakulhatott ki. A tejelvonástól való rettegés a csecsemő alakuló pszichéjében kapcsolatos a tejfelvétellel. A *provizorikus animuszában* viszonylag nagyon mély, sőt túl-mély „fixációt" eredményez a tejelvonás (műtejre, tehéntejre cserélés), és a „boszivá" silányított any*a animája „*mágikus képességekre tesz szert,- efféléket „nyer", mert ezután már a tehén tejét is „megrontani" képes, hogy az se jusson a csecsemőnek. Ez a vétektudat az anyai archetípushoz köthető leginkább, vö. a siketség, vakság, egyéb fogyatékok az érzékelésben és izommozgatásban viszont az atya „bénító" bűnének folyománya. Azaz apai örökségréteg, és ha egy efféle , -otthonról elbújdosni kényszerülő kislegény beesik kígyóktól és veres-sárkánytól hemzsegő szakadékba akkor megbénul, (időleg) meg megvakul (Wass Albert gyermekkori reflexiói – a Sztánai-dombokhoz, mint téridő-hátérhez „kihelyezve"). A női -, fent említett „múlasztásos vétkezésektől" meg a falu összes tehenének teje elapadhat egy szempillantás alatt. A mese-közlő nyilván ezt is kilesi. Ugocsában pl. (éppen ebben az adott „szent pillanatban"!) megtörténik, hogy a bába ráteszi a kötényét a tehén fejére, és a tehén tőgyéből szempillantás alatt átáramlik a tej a „kapufélfába". Ezután a „boszi" a kapufelet megfúrja, s „úgy dől az életet adó hófehér-lé, mint a csorgó kút vize". (Csak jó "helyen" jó „pillanatban" kell tudni kilesni azon „nevezetes szempillantást", és a boszorkány máris –ország-világ előtt- lelepleződik… *X-aktákhoz* edzett" *áldokumentarista-camera-menek* bizonyára jó sokat tudnának mesélni efféléről…)

---

legsiéányabb változata a szinkretizmusnak, mítosznak pedig, a leggyengébb kábel-csatorna szintjét hozza. A dolog elővezetője, „interpellálója" azonban/sic!/ egy hivatalban lévő politikus Úr volt…Kit újraválasztottak.

6 Lemegeton , avagy Salamon Kis Kulcsai(Ford. Nádassy L.), szerint a mágia köze kimutatható a természeti törvénnyel (entrópia-esetek), és így a természeti filozófiának is része. Mégpedig a „legmagasztosabb". A szó óperzsa:, Mager' azaz szemfényvesztő. Számunkra Swedenborg, E. érdekes aki egy püspöknek volt a fia és a Holdunk illetve a Fejedelmi Planéták (bolygók) animuszaival s animáival „értekezett". Nevét viseli is egy 3947-es jegyzettel feltüntetett *Swedenborg Kisbolygó*. Részletesen a Swdeborg Society/London 1810-ben alapították . Nemzetünk számára valamiért „fontos" St. Germain (Claude Louis) akinek állítólagszoros köze volt a Nagy Francia Forradalom bajkeverőihez, de Ő Magához II. Rákóczi Ferenc fejedelemhez" sic!, is. harmadikként említendő G.B Gardner író, aki nem azonos, a szintén brit - E.S. Gardner nagysikerű krimi íróval.

© Copyright Mikes International 2001-2015

Konklúzió

Az álom és a mese – mit a mese felöl közelítve láthattuk – eléggé szorosan összefügg. Mindegyiket érdemes antropológiailag is közelíteni, nemcsak irodalomtörténetileg elemezve, meg szemantikailag tipizálva (számos részletes mese-tipológia). Ide egyetlen kívánkozzék csak egyetlen példa. Mesében és álomban gyakoriak a *pakulárok, bölcs hegyi-öregek, hegy kiemelten jelentős, és Bölcs Törpéje, sőt Szent Mindenttudó Öreg Sztarecek*, stb, stb…, mi pedig „örökifjak álmunkban" csak győzzük elménkbe vésni a sok tanácsot… de ezek tudás, tudomás-források lehetnek növények (*rózsa!, alma, aranyalma*, pálma? kukorica?, lótusz?, állatok (*ló!, macskafélék, oroszlán*, kan, medve, elefánt) vö. *Kis-Kondás mesefüzér*. Sőt fehér- és fekete (márvány?) kövek, sőt *Freudnál még (brechia)- azaz* breccsakőzet/!/ is „begyűjtetett" egy álomból. Ezeknek a súgásoknak, tudomás-„forrásoknak" jobbára a célja többinyre olyan didaktikus próbatételek kiszabása, melyek rendre „passzol-nak" a megoldandó, – erkölcsileg magasabb rendű- , feladathoz. Ami reám, - mint szubjektumra vár. Ami még ELŐTTEM áll. Azaz lépés-igazító a feladat +problématömeg+járulékként menet közben képződő egyéb „hozadék-kérdések"-jó megközelítésmódjához.

A pszichoanalizis a mesét és az álmot gyakorlatában is rokonítja, az elsődleges múltbéli traumák felől közelit, de a jövőre mutat. Példák bőven vannak e múltbéli traumatömegre!

1. „*Megölő Estéfán* s a tatár" (Az Aranyhorda ismételt betöréseinek tudatalatti jelenléte). Udvarhelyszéki gyűjtésű mese.
2. A „*Pálinkás"*. Magyarcsügési mese. (a románság nyomasztó jelenléte).

Jung kiváló értelmezése ember-centrikus, és nem a múltbéli-traumákhoz-köthetően „*merev-historia-centrikus*". Jung belevon az értelmezésbe egy olyan dimenziót (nálunk Trianon), amely a „történelmi-trauma"-szemléletből hiányzik; a célképzetet, ami azt jelenti, hogy a mese és az álom egy-jelenetben-**megoldandó** problémát cselekményesít, „fogalmaz újra", - tanácsokkal!

De most vonjunk le néhány konklúziót, illetve tegyünk egy-két fontos ismétlést most csak a mesével kapcsolatosan. „A mese az álom visszamondása, az éberálom elemeinek dominanciájával." (F. van Leyen). A „mese a félelmet és veszélyt nem ismerő 'akarat költeménye', s ritkán a képzeleté… olykor azonban bizony a hisztéria és a skrizofénia világával van szoros rokonságban" ezért fantáziaközpontúnak – tévesen – is érzékelhető. Ez az állapot néha rámutat az álom és a mítosz kölcsönhatására is, - archetípus-elemzéssel. „Vészesen" komoly, azaz egyáltalán nem gyemekded dolgokról van itt szó tehát!

Ezek szerint a mese tehát - akár - egy életre szóló 'mitológiai mélységű' gyújtórőzseláng, barlangi (Platon) tudatreflexióinkhoz képest. A nagyobbléptékű kognitiv (individuációs) törzsi „tüzek" beinditója. De már nem determinálója. Tehát a mese nem rítus, nem „szent-alkalom". A mesében még az individuáció, és a szinkronitás lépéssorát is alig-alig lehet tetten érni. Mindazonáltal a tudati relexió indítószikrája (intuició, tudásanyag) váratlan „elnyerése" is lehet, még ilyen rejtett, vagy implicit módon is….S végül és nem utolsósorban nagyon ki kell hangsúlyozni: részint komoly irodalmi értékhordozó (lásd: *Összefoglaló Irodalom* egy két klasszikus opusát), részint viszont mélységes erkölcsi érték hordozója.

Összefoglaló Irodalmi Körkép

- Aesopus: Antik fabulák
- Arany János: Az méhnek románcza,
- Arany János: Juliska elbujdosása
- Áprily Lajos: Tavaszodék
- Benedek Elek: Kacorkirály
- Gárdonyi Géza: Egri Csillagok,
- Gárdonyi Géza: Összes meséi s meseversek, (Szukits, 2001, Szeged

© Copyright Mikes International 2001-2015

- Illyés Gyula: 77 Magyar Népmese
- Kassák Lajos: *Misilló* Királysága
- Kányádi Sándor: A bánatos királylány kútja
- Kovács Ágnes: Az eltáncolt papucsok, Bukovinai, székely, (Móra, 1984., Bp.)
- Kovács Ágnes: Rózsafiú és tulipánleány. Kalotaszegi, (Akadémiai. 1987.Bp.)
- Kriza János püspök: Vad-Rózsák
- Móra Ferenc: Csicseri történetek
- Paul Claudel: Selyemcipő
- Tamási Áron: Szűzmáriás Királyfi
- Takács György: *Kantéros, Lüdérc, Rekegő* (Hárompataki csángó hiedelemmondák, Magyar Napló, 2004, Budapest)
- Takács József: Ormánsági mesegyűjtés (Kézirat, Pécs)
- Weöres Sándor: Ha a világ rigó lenne, 1973.(Móra Kiadó, Budapest)
- Wass Albert: Erdők és Vizek meséje, (Pomáz, Kráter kiadó)
- Zelk Zoltán: Mese az éhes kéményseprőről

LÁSZLÓ, Péter Sándor: On the Nature of Tales

The author provides a comprehensive discussion and analysis on the nature of tales. In his discussion he goes into the philosophical and metaphysical realms in order to get to the roots of understanding the nature, role and structure of tales, as mankind´s great cultural achievement.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2015